

KRES

Poučen in znanstven list.

Leto VI.

→ V Celovcu, junij 1886. ←

Zvez. 2.

Borba za obstanek.

Če se pomni, vé nam vsak list zgodovine pripovedovati o bojih in borbah: ob začetku kulture bile so pojedine rodovine, ki so se borile za posest najboljših pašnikov, pozneje se je vnela borba med večjimi družbami, med plemeni, narodi in državami; občne zgodovine najobširnejši del je vojna zgodovina. In zasledujemo li po povodih silovitih, krvavih dogodkov, povsod naletimo zadnjič na — borbo za obstanek. Res da se ne tiče vselej obstanka pojedincev; kulturni napredek je stvaril neke idealne obstanke v jedinjenju ljudij, kojih vezilo je bilo najčeseče narodna in državna jedinstvenost in pa veroizpovedanje in za katero so se bile prav za prav najljutejše borbe. Za obstanek bje se najstrastnejša borba naše dobe, borba za obstanek narodnosti dolgo tlačilih, vzlasti slovanskih narodov.

Kakor držav in narodov, isto tako je življenje pojedinca od zibelj do gomile — borba za obstanek.

„Ni praznik, predragi mi, naše življenje,
Življenje naj bode ti delaven dan!
Od zôra do mraka rosán in potán
Ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!

Ne plási se znoja, ne straši se boja,
Saj moško dejanje krepuje moža,
A pokoj mu zdrave moči pokončá.
Dejanje ti ljubi, a boj se pokoja!“

S. Gregorčič.

Zanimivo in mikavno bi res bilo, opisati borbo za obstanek med različnimi krogi naše današnje družbe, kjer ste borba med kapitalom in delom od jedne in narodna borba od druge strani najimenoitnejši vprašaji v našem javnem življenju, a vendar mi je prepuščati spretnejšemu peresu, da razpravlja to stran borbe za obstanek. Jaz mislim na neko drugo borbo, na borbo, ki je starejša od borbe med človeškim rodом in čije mnogovrstne oblike bi smele imeti že zaradi tega nekako pravico do splošnega zanimanja; kajti v dokaz so nam, da je borba za obstanek, naj se nam li še v tako ostudnih oblikah pojavlja, vendar opravičena,

saj je neizogibna posledica splošnega zakona prirode. Jaz mislim na borbo za obstanek, ktera se bje v velikem prirodnem gospodarstvu med vsemi živimi bitji.

Od pogubne bakterije, ki kot mikroskopiško majhna stanica stoprav po večstokratnem povečanju našemu očesu vidna postaja, do oblastnega kralja afrikanske puščave zapleteno je vse, kar živi, v večno borbo za obstanek. Kamor se nam oko ozré, povsod vidimo jačjega prežati na svojo brezzaščitno žrtev: v daljnih pustinja davi požrešni volk nedolžno jagnje, iz vrtoglave višine spušča se krvoločni sokol z ostrimi kremplji na krotko golobico, v ribnika globini skrita zasleduje ostrozoba ščuka miroljubnega karpa; povsod vlada surovo pravo jačjega.

Toda ne kaže se vselej v tako jasni podobi borba za obstanek. Če se snide na pr. lev, zaman po plenu stikajoč, z orjaškim slonom, todaj se vname strašanska borba: tukaj velja življenje oti silnim šapam groznega protivnika, tamkaj se je oti požrešnemu žrelu smrti za lakoto; da je to borba za obstanek, bode vsakdo rad priznaval. Če pa košati hrast sto in sto želodov zarodi, kojih vsak ima namen, da se iz njega razvije veliko drevo, dočim se nahaja okoli očetovega debela jedva prostora za daleč razpreženo korenje očetovo, tako da le malokteri želod kal požene in še ta se nemara zaduši pod gostim vejevjem očetovim, ker mu prostora, svetlobe in vzduha manjka: tako spoznava prirodoslovec i v teženju kalij, da bi se razvile, in v zaprekah starega drevesa — borbo za obstanek. Iz namignjenega primera sledi, da shvata prirodoznanstvo borbo za obstanek v nekaj širjem pomenu, nego li v etymološkem. Nemara bi se bolj priporočalo namesto izraza: „Borba za obstanek“, reči: „Borba za potrebne pogoje življenja“; toda izraz „borba za obstanek“ („struggle for life“, „Kampf um's Dasein“) prestopil je v vse olikane jezike ter je nastal ob primernih in neprimernih prilikah toliko uporabljen izrek, da ne kaže prav iztrebiti ga.

Najprej nas naj nekoliko številk uveri, da je borba za obstanek neizogibna posledica splošnega zakona prirodnega, zakona neomejene razmnožljivosti slednjega organskega bitja. Že Linné je izračunil, da bi se zaplodil od jedne same jednoletne rastline, ki bi vsako leto po dva semena dozorila, v dvajsetih letih jeden milijon potomcev, če bi iz vsakega semena nastala rastlina. No take rastline pa ni, ki bi jedva rodila dvoje semen, temveč mnogo rastlin dozoreva na leto po 100 — 1000 semen. Pri vrtnem maku nabrojili so vprek 2000 semen; ko bi tedaj iz vsakega semena jedne makove rastline vzrastla rastlina, ki bi isto tako po 2000 semen dozorila itd., dosegla bi že v šestem rodu znatno število 64 trilijonov rastlin! Še oblastnejše je naraščanje najmanjših organizmov na zemlji. Ob ugodnih vnanjih okoliščinah deli se vsaka stanica nekih cepljivk ali bakterij v 20 — 30 minutah. Vzamimo,

da se deli jedna taka gliva stoprav v jedni uri ter da se njeni potomci ravno tako obnašajo, tedaj dobimo iz jedne bakterije v jedni uri dve, v dveh urah 4, v treh 8, v štirih 16 bakterij; v 24 urah narastlo je potomstvo jedne same bakterije na veljavno število 16,777.220; po dveh dneh jih je 281 $\frac{1}{2}$ bilijonov in po treh dneh 47 trilijonov! Množina bakterij črez sedem dnij se dá samo z 51-mestnim številom izraziti! Ta do neverjetnosti segajoča razmnožitev postaja shvatnejša, če izračunimo težkoto in maso, ki more iz jedne same bakterije izhajati. Vzamimo jedno prav navadno cepljivko imajočo 0.001 mm v premeru in $\frac{1}{500}$ mm dolžine; takih rastlinic gre 633 milijonov v praznino jednega mm³. Koncem drugega dne napolnilo bi potomstvo jednega takega bitja prostor $\frac{1}{2}$ l; po petih dneh pa bi ne bilo prostora za njeno potomstvo v vsesvetnem morju! Težkota potomcev jednega takega bitja znašala bi po treh dneh 148.356 stotov!

Slične rezultate dobimo v poštev jemajoč razmnožitev živalij. Od vseh živalij množi se najbolj počasi slon; običajno dosega ta žival 120 let in se plodi med 30. in 90. letom. V tem času dobiva en par po šest mladih. Po teh podatkih bilo bi po 740—750 letih okrog 19 milijonov potomcev jednega para na svetu, ko bi vsi jednako dorastli in se isto tako množili. Pa to je neizmerno majhno števیلce, če si poskusimo predočiti rezultate, ki jih dobimo izračunivši število potomcev navadnega slanika, ki ima po 40.000 jajčic, ali pa navadnega krapa s 300.000 in napósled še trske ali beluge z 2 ali 3 milijoni jajčic!

Pa saj nam ni treba navajati zgoli teoretičnih računov; na voljo nam stojé resnična fakta, uverjujoča nas, da se zarés živali in rastline véasih izredno množé, če so jim odnošaji nekaj časa posebno ugodni. Naj izmed množine znanih primerov navedem samo nekatere. V Ameriki, ko je bila odkrita, ni bilo goveje živine; uselili so jo tjakaj stoprav Španjoli leta 1540. V Pampasih južne Amerike ugajalo je tej koristni živali podnebje in sploh vsi odnošaji tako dobro, da se jih je kmalu nekoliko odstranilo od ljudij ter podivjalo, ker se je itak malo pazilo na nje. Že v sto letih so se ta podivjana goveda tako pomnožila, da so jih streljali in ubijali kar zaradi kože; za meso še večjidel marali niso, ker ga je bilo toliko. Koliko se je pobilo v istih krajih goveje živine, moremo razsoditi po številu govejih koz, kojih se je izvažalo v Evropo pred državljansko vojno, samo iz Buenos-Ayres-a po 800.000 na leto. Nekteri kmetovalci (gauchos) imeli so na svojih neizmernih posestvih od osem do deset tisoč komadov goveje živine. Na te črede ni malo ne nikdo pazil; samo kedar se je začelo klanje, zaganjali so živino v pletene ograde in potém jo izpuščali pojedince. Izpuščene so postreljali ali pa so je lovili pastirji ter z metalnimi zankami (lasso) zvalili na tla in ubili. Slično so se pomnožila goveda na otoku St. Domingo, kamor jih je bil naselil Kolumb.

Celó slično se je godilo na dalje s konji in sicer tudi v južni Ameriki. Ko so Indijanci razrušili mesto Buenos-Ayres štiri leta potem, odkar je bilo utemeljeno (1535), ustanovili so stanovniki mesto; beguncem ni bilo časa, da bi bili zbrali vse svoje konje, in tedaj je ostalo kakih 5—7 konj brez gospodarja v okolici mestni. Ko se je l. 1580. mesto zopet naselilo, bila je podivjanih konj že velika množina, samih potomcev zapuščene petorice ali sedmorice. Dandanes živé „cimarrones“ — tako pravijo v Ameriki tem konjem — v vseh krajih Pampasov v mnogobrojnih čredah, kojih nekatere okoli 12.000 glav brojijo. Stanovnikom niso nič kaj všečne te črede, ker jim kvarijo pašo in so tudi njihovim domačim konjem pogubljive. Brž ko uvidijo namreč cimarrones domačega konja, približajo se mu urnim tekom, pozdravljajo istega prijazno rezgetaje ter ga odvedejo brez velikega upora v svojo družbo.

Posebno ukovite primere za naš namen nahajamo med glodalci; mnogo vrstij tega reda sesalcev množi se izredno. Silna plodnost teh živalij dela ravnotežje neprestanemu uničevanju po premnogih njihovih zatiralcih. Pojema li tedaj iz kakoršnih koli razlogov število njih nasprotnikov in če so jim ugodni i vnanji odnošaji, kakor toplota, množina atmosferne padavine itd., tedaj naraste njih število do strašne višine, kakor se je opazovalo čestokrat pri navadnih poljskih miših. O slabih letinah vsled čezmernega razmnoženja teh škodljivih glodalcev vé kolikor toliko vsak kraj povedati. V dvajsetih letih našega veka pripetila se je na pr. ta nezgoda večkrat ob spodnjem Renu. Poročevalci pravijo, da je bila zemlja tu pa tam na polju tako predrta, da nisi niti noge mogel postaviti, da bi ne bil pokrili mišje luknje, in med luknjami je bilo pohojenih neštevilno stezic. Še po dnevu je tako mišij mrgolelo, da jih je priteklo po šest do deset k isti luknji, da bi va-njo smuknile, in tako so si nehotice vhod preprečile, če se jim je kdo približal. Ni bilo težko v taki gneči ubiti z jednim udarcem po šest mišij. L. 1822. ubili so samo v Zabernskem okraju v 14. dneh 1.570.000 mišij. V poletju l. 1861. plačala je občina Alsheim v Hessenu 2593 gld. za pobijanje mišij; marsiktere obitelji otroci so si prislužili takrat po 50—60 gld. s pobijanjem mišij. Nekemu srečnemu očetu pa je prinesla deca celó 142 gld. takega zaslužka; za ta denar se je kupila majhna njivica, ki je dobila za večne čase ime: „mišja njivica“.

V nekterih krajih množijo se včasih podgane, da presega njih množina vse misli. V Parizu na pr. so ubili v jedni sami mesarnici v štirih tednih 16.000 podgan, in v neki mrhodernici blizu istega mesta obrale so do kostij te sitne živali čez jedno noč 35 konjskih mrh! Če zapazijo podgane, da jim človek ni kos, tedaj je njih nesramnost osupljiva. Las Cases pripoveduje, da ni imel Napoleon dne 27. junija 1816 (na otoku Sv. Helene) kaj zajuterkovati, kajti udrle so v noči podgane v

kuhinjske shrambe ter so vso zalogo požrle. Toliko je bilo tamkaj takih požeruhov, da so i med kosilom prihajali v sobano Napoleonovo in po kosilu se je vnela med podganami in postrežniki prava vojska o ostankih jedij. Napoleonu je skočila nekoč velika podgana iz klobuka, ko ga je privzdignil. — *(f. Napoleonova prca so požrle (podgane))*

V severnih krajih (v Skandinaviji) množi se včasih laplandska miš ali pestruška (*Myodes lemnus*) tako, da še mislijo dandanes v nekterih pobrežnih krajih seljaki, da padajo ti glodalci iz nebes; v l. 1518. piše sam škof iz Upsale, Olaus Magnus, da je videl toliko takih mišij, da se je napolnil ves gozd njihovega smradu in da ob nevihti in plohi iz nebes padajo; ne vé se neki, je li jih prinaša vihar od daljnih otokov ali pa se rodijo v oblakih.

Strašne so na dalje množine slanikov, ki za drstenja iz morskih globin priplavajo proti norveškim, angleškim in severnonemškim obalnam, da se neverjetna zdé poročila. „Vešči ribarji,“ pravi neki poročevalec, „ki sem jih spremljal na lov, kazali so mi v temnem mraku več milj dolge in široke trope, pa ne na morski površini, temveč v odsevu po njih osvetljenega zraka. Ladije, ki pridejo med stisnjeno plavajoče ribe, so v opasnosti, da se ne prevrnejo; kar z lopato jih lahko v čoln zajemlješ, veslo ti zastane v tej živi gromadi.“

Število takošnih primerov dalo bi se zdatno pomnožiti; vzlasti med žužki nahaja se jih na izbor. Toda, da ne utrudim vztrpljivega čitatelja, naj sledi samo še dvoje dokazov za našo trditev, vzetih iz rastlinstva.

V prvi polovici 17. stoletja zaneslo se je slučajno v nekem natlačenem ptičjem mehu jedno seme neke ameriške rastline (*Erigeron canadense*) v Evropo; seme se zatrosi, klije in dozori. Tako se naseli rastlina najprej v južni Evropi; udomačen v Evropi začne se ta sitni plevel razširjati proti severu in proti vzhodu. Pota so mu bila najčeseje železniški nasipi. Dandanašnji je *Erigeron* domač po vsej Evropi in proti vzhodu je došel preko Urala do Altajske gore ter se nahaja čisto kraj cest in potov, po njivah, železniških nasipih itd. Tudi druga rastlina, ki jo hočem navajati v primer urnega razmnoženja, izhaja iz Amerike. V severni Ameriki živi v stoječih in tekočih vodah precej pogostoma rastlina, ki se z botaniškim imenom *Elodea canadensis* zaznamuje. Leta 1836. opazovali so prvič to rastlino v nekem ribnjaku na Irskem; ker so bili baš o tem času nekaj severno-amerikanskih močvirnih rastlin v istem ribnjaku zasadili, ni dvojbe, da se je prikradel z njimi, ne da bi ga bili opazili, kak kos te rastline. Že v istem letu razmnožil se je ta plevel tako silno v ribnjaku, da so ga morali čistiti in veliko množino te sitne rastline iztrebiti. Pet let od tega časa prekoračila je *Elodea* Sv. Jurija preliv nepoznanim pôtom ter se pojavljala v škotskih in angleških ribnjakih. V silnih prekopih, prerezujočih sredino Angleške, razširila se

je rastlina v letih 1841—1854. ter se tako razmnožila, da je začela ribarstvo in brodarstvo opovirati; zapori prekopov se niso mogli vsled velike množine te travulje zatvoriti in odpreti, in na nekterih mestih je celó odtok vode zaprečala ter bila povod velikim potopom. Bila je to tolika neizgovestost, da so rastlino vodenoj kugoj nazivali. Dve desetletji od sih dob dospela je vodena kuga na evropsko kopno. Neki berlinski botanik si je naročil l. 1854. jeden eksemplar te rastline, da bi jo proučaval; in pretekla je samo trojica let, pa je že rastla vodena kuga okoli Potsdama in se je razširjala dalje in dalje, tako da si je pridobila l. 1864. vsa jezera Havelskega porečja. V kratkem so bila vsa jezera tako napolnjena, da nisi čistega lica vode zagledal. Pozneje je dospela pogubna ta zel v Sprevo in vse njene postranske prekope, na dalje v Labo in naposled v Odro in v sleška jezera. Kakih deset let sem je čudoma vodena kuga ustavila svoje napredovanje. Zanimivo je osobito, da še ni imenovana rastlina, navzlic ogromnemu razmnoženju, proizvedla v Evropi niti jednega semena; vodena kuga je namreč izmed istih zanimivih rastlin, pri kojih so razdeljeni plodni in prašni cveti na različnih individuih. Eksemplar, ki so ga sprva v Evropo privlekli, bil je tak, ki samo plodne cvete nosi, s prašnimi cveti pa ni prišel nobeden komad v Evropo; tedaj se ne more goditi v našem delu zemlje opravljanje, za oplojenje neobhodno potrebno, in zatorej se ne more razviti plod. Neverjetna razmnožitev se je godila tedaj v Evropi zgolj pòtem brstenja.

Menéč, da bo zadosti primerov, poudarjati mi je še posebno nekaj. Nemara bi mislil kdo, da morejo samo nekatere urno se plodeče živali in rastline tako silno naraščati; a temu ni tako. Pomisliti nam je samo, da narašča število vsakega bitja v geometrijskem razmerju, če ga nič ne ovira, in celó prost račun nas pouči, kake ogromne številke dobimo, če prav vzamemo v poštev najneugodnejše razmerje razmnoženja. Razlika med urno in po malem plodečimi se organizmi je le-tá, da dobimo isti iznesek pri prvih za nekaj desetletij prej, pri poslednjih pa za toliko pozneje. Istina je, da niso baš vselej takošni organizmi, ki se urno plodé, kojih množina nam najbolj imponuje. V dokaz navajamo lahko mnoge pomorske ptice, na pr. pingvine, severne strakoše in dr., ki vsako leto samo po jedno jajce izvalijo, pa jih je neki itak večje število, nego li je isto kakoršne koli druge živali, kakor nam javijo poročila o „ptičjih gorah“ na severu. Nasproti temu je število kur, nojev itd., ki neprimerno več jajec nanesejo, prav majhno.

Iz povedanega razvidimo, da je vsako živo bitje vzmožno, neomejeno se tako ploditi, da bi moralo prej ali slej narasti v število, da bi vsa zemlja zá-nj ne imela prostora. Temu v nasprotnost trdi prirodoznanstvo, da je število živečih živalij in rastlin, vse skupaj vedno malo da ne ono in isto. „Število mest v prirodnem gospodarstvu,“ pravi

Haeckel, „je omejeno in malo ne vselej zasedeno. Istina je, da se skoro vsako leto spremeni samosebno in odnosno število individuov vsake vrsti; če pa vse vkupe v poštev vzamemo, nimajo nič pomeniti te spremembe nasproti resnici, da ostaje skupno število vseh bitij malo da ne ono in isto.“

Iz te nasprotnosti med številom pravih in možnih individuov sledi neogibno, da je le neizmerno majhno številce živalskih in rastlinskih kalij, ki nosijo v sebi poklic in možnost življenja, tako srečno, da se po normalnih zakonih razvije; milijonov in milijonov bitij utone — v borbi za obstanek. Brezštevilno klic pogine, predno se vzbudi v življenje in če se jim je začelo nadepolno bivanje, zopet je le majhen odlomek istih, kojim je usojeno, da doigrajo svojo ulogo na odru življenja.

Vprašamo li, kakošne so opasnosti, ki vsako življenje grozč obdajejo, kje je vrag, ki življenja brezštevilno pokončuje in kateri so nagibi temu pogubnemu dejstvom, dobimo odgovor: opasnosti življenja so naravni pogoji življenja, sovražniki so mu živa bitja sama, in če prav se nam mrzi zatiranje življenja, nagibi so vendar opravičeni; kajti oni izvirajo iz vsakemu bitju usajenega nagiba do samoohrambe: to je borba za obstanek, v katero je zapleten sleherni individuum, kar jih zemlja nosi. Tukaj mu preti suša, tam ga mokrota tlači; tukaj pokončuje mraz mlado življenje, tam mu škodi vročina; tukaj se rujejo tekmeci za pičlo hrano, tam jih pa vse vkupe davi požrešni sovražnik za svoje kosilo. In baš med najbolj sličnimi bitji ali kakor jih prirodnoslovec imenuje, med najbolj sorodnimi bitji je borba najhujša; kajti baš iste so si najlaže na potu, ki so odvisne od sličnih pogojev. Potrebneža živeža v prirodi ni nikjer obilno, marveč povsod je isti omejen, da ni najmanj ne zadostuje za množino bitij, ki bi se iz nastalih kalij mogla razviti. Treba je tedaj pobriniti se, da se napolni želodec.

Če bi hoteli nanigujene razmere popolnoma zasledovati, napolnili bi se folijanti; bil bi to popis o žitku vsega, kar živi, z ozirom na stoterne odnošaje organizmov, ki jih v vseh zanimivih potankostih današnja veda niti ne pozna. Bodi mi pa dovoljeno samo nekoliko strani tega prezanimivega poglavja poudarjati.

V prid nam bo, če se tukaj spominjamo, kolikrat je vsako živo bitje spojeno z neživečo prirodo. Življenje vsake rastline in vsake živali opira se na neke vnanje pogoje življenja, od katerih je isto zavisno. Za take pogoje so znani: prostor, vzduh, svetloba, toplota, mokrota in živež, da ne jemljemo ozir na težo in elektriko, kojih uplivanje na organizme se še bolj sluti, nego li pozna.

Prostor, ki ga zemeljska površina ponuja življenju za pozorišče, je omejen ter kakor smo omenili, vselej malo da ne polno zaseden. Vsako novo bitje ima si tedaj najprej kak prostorček priboriti; v to svrhu je čestokrat treba seliti se. Istina je, da nahajamo selujoče se

ne samo živali, vzmožne menjati mesto, temveč tudi rastline se selijo; to se vé, da si rastlinskih selitev nimamo misliti kot samovoljno napredovanje, temveč sapa, voda, živali in vzlasti človek so ista prevozila, ki raznašajo rastline in njih plode po svetu. Kako zdatna so ta vozila, povzamemo lahko iz tega, da se je v Evropi naselilo, odkar je Amerika odkrita, 50 rastlin iz tega dela zemlje, dočim se je v Ameriki 172 rastlin iz Evrope udomačilo. (Kogar zanimajo na dalje prezanimive rastlinske selitbe, priporočamo mu zanimivi spis „Bilinske selitbe“ v lepi knjigi „Iz bilinskoga sveta“ iz „Poučne knjižnice Matice hrvatske“ 1884.) Med selitbami preté živalim in rastlinam stoterne opasnosti, tako da od tisoč organizmov, ki so nastopili pot, često niti jeden ne doseže mirnega prostorčka, da bi se razvil. Sedaj mu stopijo sovražno nasproti podnebni odnošaji, sedaj pomanjkanje živeža, včasih ga bolezní ugonobijo, včasih ga ovirajo nepremagljive zapreke potovanja, tamkaj postane plen grabežnim, silnejšim organizmom, med kojimi nikakor ni človek najslednji.

Prevelike važnosti za vsako življenje je svetloba. Znamenitost svetlobe za rastlinstvo postaje nam pojetna iz te-le od botaniške fiziologije dokazane istine: Samo v svetlobi morejo rastline najvažnejši svoj živež, ogljikovo kislino, vzprejemati in usvajati si; presnova ogljikove kisline in vode v organsko tvarino pa se godi samo v zelenih rastlinskih delih; ozelenenje rastlinsko pa je zopet odvisno od svetlobe. V temi klijóče rastline so blede in se ugonobijo, če jih o pravem času ne postaviš v svetlobo — take rastline umirajo za lakoto. Sicer pa je potreba svetlobe pri rastlinah močno različna: dočim nekatere rastline uprav v senci najgostejših gozdov najbujnejše rastejo, morale bi druge, kakor po svetlobi gladovne rastline ovijalke (*Schlingpflanzen*) na takem mestu onemoči ter se radujejo najbolj samo v neposrednjih solnčnih žarkih. Na povsem temnih krajih pak rastejo samo rastline zajedalke, kakor glive, ki se po roparsko polastujejo že gotove organske snovi drugih rastlin ali živalij, uplenjajoč jim plod njihovega znoja, ali pa uživajo v zaduhli guilini mrtva trupla drugih organizmov. Svetloba je tedaj rastlinam neobhodno potrebna in neštevilno klic nemara pogine, predno zagleda „beli dan“, če jih je spravila nevošljiva osoda v take zemeljske globine, da potrosijo v semenu nakopičeni pričuvni živež, predno prerijejo grudo in pomolijo prve liste proti solnčni svetlobi, da jih ozele in k samolastni hranitbi usposobi. Koliko rastlin ugonobi pozneje pomanjkanje dovoljne svetlobe in koliko jih slabotno životari vsled nedovoljne svetlobe, opazujemo lahko v vsaki gosti šumi.

Če prav se ne dá odvisnost živalij od svetlobe tako neposrednje dokazati, treba nam je itak samo pomisliti, da se ne more rediti nobena žival od neorganskih snovij, temveč da dobiva vsaka žival svoj

živež posrednje ali neposrednje iz rastlinstva. Iz tega nam bode jasno, da je zavisno vse življenje od čudodelnega žara veličastne dnevne zvezde.

Nič manjši ni upliv toplote na organsko življenje, ki se sme gledé rastlin takó-le izraziti: Vsak pojav rastlinskega življenja (poganjanje klic, rast, cvetenje, plojenje itd.) godi se samo med nekima določenima mejama topline; med tema mejama je takozvani „optimum“ ali najugodnejša toplota ona, ki dotičnemu pojavu življenja najbolj prija. Različnim rastlinam sta minimum (najnižja toplota), optimum in maximum (najvišja toplota) različna, pa tudi isti rastlini niso minimum, optimum in maximum za različne pojave življenja jednaki. Toplota in svetloba ste sili, ki razkrojite prvine ogljikove kisline in dajete priložnost, da nastanejo nove spojine; pri tem potrošena toplota in svetloba ste tako rekóč nakopičeni v rastlinskem telesu ter se zopet oprostite, kedar sežgemo rastlino. V tem smislu sme se reči: pri sežiganju drv oproščena toplota in svetloba je solnčna toplota in svetloba, ki se je porabila pri rastenju lesa; in ker je nastal premog iz rastlinske snovi, koje rastline so rastle pred tisočletji, tedaj nam je v premogu solnčna toplota in svetloba prejšnjih tisočletij shranjena, in njo oproščamo premog sežigajóč, da kurimo parne stroje, kuhamo naše jedi itd.

Če se prestopijo meje topline samo za nekoliko, tedaj prestane dotični pojav rastlinskega življenja ter se začne zopet pri ugodni toplini. Če se pa prestopijo meje za veliko, tedaj je smrt rastline posledica temu postopanju. Pri nekih nizkih toplotah pozebejo rastline; koliko pustošenje postane včasih na rastlinah vsled pozebljenja, izkušamo zadosti na našo žalost pri sejanih rastlinah. Pa tudi previsoka toplota pokonča rastlino, vzlasti če se jej ne nadomesti mokrota, ki je vsled urnega izhlapljenja preobilno izgubi. Rastlina se posuši in umrje za sušo; tudi o tej nadlogi vé marsiktero povedati kmetovalec, kterega tarejo ne redko slabe letine vsled prevelike suše.

Uplivanje toplote na živalsko življenje je izraženo v razvrstitvi živalij po različnih zemljepisnih širinah in po vertikalnih višinah. Večina živalij si želi toplote; zatorej nahajamo, da se množi z naraščajočo toploto, če so drugi pogoji jednaki, tudi število živalij; največje je isto med povratnikoma, in kakor ustrezajo posamni pasi gorá isothermam oddaljenih ravnin, istotako nahajamo v višjih legah živali, ki se strinjajo z istimi proti severu. To se vé, da se živali mnogo laže branijo proti škodljivemu uplivu krajnih toplin, nego li rastline, kojim manjka možnost samovoljne gibljivosti. Mnoge živali se selijo pred ostrim letnim časom v južne, toplejše pokrajine; druge se umikajo v zavarovane prostore ter prezimujejo v nekaki otrpnjenosti ali v zimskem spanju — slično prebijejo nekatere živali v tropičnih deželah hudo sušo v letnem spanju; mnogo žužkov poumira v jeseni, zapustivši jajca, iz kterih vzbudi

pomladansko solnce novo življenje. Pa itak se postavijo včasih neugodne topline živalim naproti kot brezobziren sovražnik v borbi za obstanek. Huda zima l. 1854—1855 na pr. je baje na Angleškem $\frac{4}{5}$ vseh tamošnjih ptic podavila.

Posebnega poudarjanja vredna se mi zdi množina padavin in od njih odvisna vlažnost. Koliko rastlinskega in živalskega življenja se pokoplje v mokrem elementu, kedar z elementarno silo spona svojega teka pretrga in se vali po zelenih livadah, poučé nas izkušnje, žal da vsako leto. Pa kaj so po povodnjih naše dobe pouzročena opustošenja proti istim sličnim prikaznij, ki so nekdam z grozovitno silo zemljo pretresale? Zgodovina zemlje nam pripoveduje o „potopljenih svetovih“; ostanke umrlih, rastlinskih in živalskih trupel pobiramo danes čestokrat na najvišjih bregovih in strméc občudujemo njih oblike, kojim ne najdemo sličnih med bitji danes živečimi. Cele vrsti in cela plemena rastlin in živalij so utonila v borbi za obstanek.

Gledé živeža zavisna je rastlina od kemične sestave zemlje. Istina, da sprejema rastlina najvažnejši del svojega živeža, t. j. ogljikovo kislino iz vzduha in da se nahaja tá-le v dovoljni množini baje povsod; tudi so tiste sestavine zemlje, kojih potrebuje rastlina za hrano, precej obče razširjene, a vendar se ne dá zanikati, da ljubijo posebno nekatere rastline neko določeno prst. V tem smislu govorimo o „apnenih, kalijevih, kremenčevih in solnih rastlinah“. Tudi fizikalične svojnosti zemlje, na pr. koliko vsrkava vode in plinov, kako prevaja toploto itd., so momenti, uplivajoči na rastlinsko rast; v tem oziru so si peščena in glinska tla najbolj nasproti. V kremenatih tleh bo tedaj najlaže napredovala kremenčeva rastlina in nadvladala nad drugimi, če se vname med njimi borba za obstanek. Pšenici ugaja najbolj apneni ali pa glinovnat lapor, žitu peščenata ilovina, krompir pa je skoro zadovoljen z vsako zemljo.

Živali razdeljujemo gledé živeža v take, ki uživajo samo jedno določeno hrano (*Animalia monophaga*), in v mnogovrsten živež uživajoče, „mnogoterojedce“ (*Polyphaga*). Se vé, da so poslednji v borbi za obstanek mnogo na boljšem, nego li prvi, ker se, če jim primanjka jednega živeža, lahko nasitijo z drugim, ki si ga nemara laže pridobijo, dočim jedojedci gladi poginejo, če nimajo baš njim ugajajočega živeža, če prav bi bilo drugega v preobilju. Res je znano nekoliko opazovanj, da so se privadile nekatere živali, če je bila sila, tudi drugemu živežu, ki jim poprej ni ugajal. Naš domači pes na pr. je izvestno mesojedec; v človeški družbi pa se je privadil raznovrstni hrani in mnogokrat mora zadovoljen biti z izključljivo rastlinsko pičo. V Novi-Seelandiji živi črna papiga, ki se je hranila poprej samo od cvetnih sokov; v novejši dobi pa se je navadila lizati svežo kri ubitih ovac in spušča v pohlepu za

tem užitkom tudi kri živim živalim. Tako je postala silno nadležna ovčjim čredam in se zategadel srdito preganja. Število takih primerov bi se dalo pomnožiti, ali vendar so taki slučaji redke izjeme, kajti življenje vsake živali je tesno spojeno z njeno organizacijo.

Videli smo, da je bitje vsakega organizma zavisno od vnanjih pogojev; če se ne izpolni samo jeden teh uvetov, pogubi se nebrojna množina živih bitij; ista poginejo v borbi za obstanek proti pogojem življenja. Neprimerno srditejša pa se nam kaže borba za obstanek, če svojo pazljivost obrnemo na medsebojno poganjanje organizmov za uveti življenja: borba, ki mora neogibno nastati, ker ne zadostujejo pričujoči uveti prevelikemu številu zarojenih bitij. Takošno poganjanje ali konkurenca biva med rastlinami, med živalimi ter med rastlinami in živalimi druge proti drugim in je tem srditejša, čim bliže si stojé poganjajoča se bitja v organizaciji, ali da se prirodoslovski izrazimo, čim večja je sorodnost soboriteljev za uveti življenja. Jelka in smreka, pes in volk si bodeta hujšo konkurenco delala, nego li jelka in hrast, ali volk in medved itd., kajti čim bližje je sorodstvo oblik, tem bolj so si podobni uveti življenja, tem lažje si pridejo v nasprotje.

Med rastlinami zavzema v borbi za obstanek poganjanje za prostor prvo mesto. Vsako mestice v prirodi, ki le količkaj prija rastlinskemu življenju, zasedeno je od bilja, in nastane li kje preperevanjem skale ali pa naplavanjem po napeti vodi kaka betvica nove prsti, takoj prihajajo naselniki in se je polasté. Še na krov cerkvenega stolpa si najdejo pot rastlinska semena, če je burja nanesla tja nekoliko prahu, da se semensko zrno skrije v njem. Da bi se lažje upirale tujim vsiljencem, prizadevajo si z večjega istovrstne rastline najprej ukoreniniti se. Zatorej vidimo obilnost rastlin zadržno rasti in to, vsaj na videz, v najlepši spravljivosti. Toda mir in sloga sta le na videz; v zemlji, kjer zadeva korenika ob koreniko, tam vlada kruhoborstvo in hrepenenje, da bi druga izpodrinila drugo. Pa tudi v vzduhu razširja se kolikor možno vsaka rastlina ter krade sosedu vzduha in svetlobe. Pogledimo samo v gost črn gozd! Kake otožne drevesne postave so to, ki si v medsebojni nevošljivosti in zavisti svetlobo in vzduh odtegujejo, proti čvrsto zelenim, košatim drevesom na prostem! Kolika pa si bodi tudi konkurenca istovrstnih individuov, vendar se upirajo zajedno tujim vsiljencem, ko bi se hoteli z njimi potegovati za prostor; v borbi proti tujemu sovražniku mine domači prepir in nesloga. Kdo se ne spominja tukaj na grško zgodovino za perzijskih vojsk?

V dokaz za našo trditev opiramo se lahko na istino, da se je le malo inostranskim, samorastlim rastlinam posrečilo v Evropi naseliti se, in pitomim rastlinam je treba neprestanega zaščita človeškega, da se ne izpodrinejo. Znano je, s kolikim trudom in skrbjo mora poljedelec

krompirjevo in kuruzno setev — dva priseljence iz Amerike — oplevati, da mu jih domači plevel ne zatrè. Brez človeške pomoči bi se ne mogla ta tujca v Evropi vzdržati. V naših botaniških vrtih in v vrtih za oplešavo goji se več tisoč inozemskih rastlin; toda uborno malo jih je preskočilo vrtno ograjo ter se podivjalo, če prav nekterim naše podnebje izvrstno prija. Divji kostanj se sadi izza tri sto let mnogoterno v Evropi po vrtih in drevoredih ter obrodi neštivilno plodov, ki se potrosijo na vse strani, pa itak se še ni naselil v naše gozde, in če je katerokrat ubežal v gozd, izvestno so ga kmalu domače rastline izpodrinile in zadušile.

V predelek medsebojnih rastlinskih borb spadajo tudi iste rastlinske bolezni, kojim so uzrok rastline zajedalke. Take rastline se naselijo na drugih živih rastlinah in svojim gostilnikom redilne soke jemajóč, postanejo jim škodljive ter jih še celó usmrtijo. Tako more omela ali ptičji lim (*Viscum album*), znana ista rastlina z rumenkasto zelenimi listi, sadnemu drevju precej škoditi; laniščem jako škodljiv, lanena stebila opletajoč plevel je prava predenica (*Cuscuta epilinum*). Osobito pa spadajo sem nektare majhne glivice, ki navzlic svoji malenkosti včasih divje in pitome rastline grozno opustošijo, kakor na pr. snetljivke in rujavke (*Uredineae*). Da guije krompir, uzrok je gliva, „krompirjeva plesenj“ (*Peronospora infestans*), ki je pred nekoliko leti veliko skrbi vzbujala, ker so mislili, da izgubijo za vselej prekornisti dar iz Amerike, krompir, v Evropi. Sedaj je vendar popustila bolezen. „Trtna plesenj“ (*Oidium Tuckeri*) prevleče jagode vinske trte in je uzrok grozdni bolezni.

O priliki naj samo še omenim, da so tudi prijateljstva med rastlinami; nektare rastline se nahajajo vselej združene in si morejo tedaj biti na roko. Tako se nahaja v naših žitaricah vselej neko določeno plevelje, na pr. modrice ali plavice (*Centaurea cyanus*), kokolj (*Agrostemma githago*) in dr., ki se nikdar v veliki množini ne oddaljijo od žitnih setev. Osobito zanimivi z ozirom na družno življenje so lišaji (*Lichenes*), o kojih nas današnja veda uči, da niso nič drugega nego združeno živeče glive ali alge.

Očitnejše nego li pri rastlinah stopi nam borba za obstanek med živalimi pred oči. Treba je samo spomniti se derečih in grabljivih živalij, kakoršnih ne nahajamo samo med sesalci, temveč v vseh skupinah živalstva; členarji in mehkužci štejejo isto tako svoje roparje, kakor jih poznamo v vseh razredih sesalcev, niti ne manjka grabežev najmanjšim močelkam. Koliko opravijo dereži živalski med slabejšimi borilci, misliš si lahko. Če bi v kaki deželi kakih 20 let nikdo ne streljal divjačine, pa tudi derečih živalij ne zasledoval, ne vzvišalo bi se število divjačine, če prav se v nekterih deželah, kakor v Angleški, vsako leto na sto tisoč divjadi postrelja. Toda ne samo dereče živali so znameniti činitelji v

borbi za obstanek, temveč i rastlinojedci si delajo konkurenco, če jim nedostaje živeža in vsled tega na kupe umirajo za gladom in nalezljivimi boleznimi. Če so se kake živali, na pr. miši ali pa žužki vsled ugodnih odnošajev prejako pomnožile, nastane kot naravna posledica lakota med temi živalimi; kajti obilnost živeža ne narašča sevda v istem razmerju. Tako se kmalu zopet popravi ravnotežje v prirodnem gospodarstvu.

Tudi v živalstvu je borba med vrstmi, ki so si blizu v rodu, naj-srditejša. Sprva v Evropi živečo črno podgano (*Mus rattus*) izpodrinila je sedaj malo ne popolnoma nekaj večja siva podgana (*Mus decumanus*), ki se je priklatila stoprav l. 1727. iz okolice Hvalinskega morja. V Rusiji je isto tako izpodrinil manjši asijski ščurek večjega, domačega.

Čestokrat nahajamo pa tudi živali, zapletene druga proti drugi v borbo za obstanek, ktere so si tako različne v organizaciji, da bi sprva ne mislil lahko, da si morejo biti na poti. Za primer boriteljev te vrste bočem navajati glasovitega golubaškega komarja (*Simulia golubacensis*) in domačo živino. Imenovani komar živi ob spodnjem Podunavju, v Banatu in Srbiji; samica leze ljudem in živini na paši v ušesa, nosnici in na robe pri očeh in srka kri. Če te piči, grozno skeli in naredijo se ti boleče bunčice. Kedar se vzdigne meseca aprila in maja in potem zopet meseca avgusta tema komarjev nad gorskimi potoki, kjer jim živi ličinka in buba, ter napade ljudi in živino, tedaj se razširi obča groza. Kar zbesni ti živina ter se podi, dokler se ne ubije, tako da v istih krajih na ta način in vsled vnetja vsako leto mnogo konj, goved, svinj in kozá pogine. Še otroci, ki so je brez varstva pustili na planem, umrli so od tega mrčesa. V Paragvaji niso nikdar konji, goveda in psi podivjali, kakor se je zgodilo na severu in južno od te dežele; kajti neka muha leže svoja jajca v popček novorojencem od teh živalij in je usmrti. Isto tako je govedu, konjem in oslom smrtna glasovita nemška mušica (*Cecidomya destructor*) v notranji Afriki in zategadel poglobitna overa potovanju v nekterih krajih. Izmed najhujših sovražnikov žuželkam so najezdiki (*Schlupfwespen*), ki spuščajo svoja jajca v ličinke drugim žuželkam. Iz teh jajec izlezle ličinke se razvijajo potem in naposled končajo svojega hranitelja. Na tak način pokončajo več škodljivega mrčesa, nego li človek z vsemi svojimi sredstvi.

Prišli smo na konec do borbe med živalimi in rastlinami. Ne dá se izračunati, koliko rastlinskega življenja se pokonča po živalih; od brezštevilne množine rastlinojedcev použije se vsak dan neizmerna množina rastlinske snovi. Pri vsaki rastlini so živali na hrani in noben rastlinski del se ne spregleda; korenika, leseno steblo, list, cvet, plod in seme najde si kupca in — pokončevalca. Kaj jej pomaga, če je mnoga rastlina z oklopom, z debelo skorjo, obdana — lubadar jo pre-

vrta! Čemu je ostu in bodcu bodljivka — osel ju pojé z bodljivkami vred. Strupeni soki, ostuden okus in ktera si bodo branila rastlinska ne pomagajo jej nič; najdejo se usta, katerim se baš po njih sline cedé.

Da ne utrudim potrpežljivega čitatelja, podati mu hočem izmed obilnosti primerov, kako pustošijo živali v rastlinstvu, samo dva. Preteklo je jedva trideset let, odkar je našel Asa Fitch v Ameriki trtno uš, koje se danes po pravici bojé, koder vinska trta raste. Pa saj ni mala reč za narodno blagostanje, če po uradnih izveštjih pozvemo, da je ta neznatna žuželka na Francoskem v nekoliko letih 558.605 hektarov vinorodne zemlje popolnoma pogubila in na dalje se lotila že 454.254 hektarov. Nič manj ne imponujejo številke o škodi, ki je nastala vsled pokvarjenja gozdov v vzhodnih pruskih provincijah po gosenicah borovega preleca (*Gastropacha pini*) v desetih letih. Objedle so 40.600 *ha* borovega gozda, tako da se je moralo posekati 2 milij. m^3 drv. Za pokončanje gosenic potrosilo se je 1.319.345 mark. Na Ruskem in v sosednih pruskih okrajinah posekali so v letih 1845 — 1868 nad 110 milij. m^3 lesa vsled poškodovanja po prsteničarju (*Gastropacha neustria*). Takih in sličnih primerov našli bi posebno med žužki brezštevilno; spomnimo li se še k temu, koliko rastlinske snovi se pokonča po velikih sesalcih, kakor na pr. po parkljarjih, koliko kalij stori konec po zrnajednih pticah itd., tedaj bodemo iz teh malo primerov nekoliko razumeli, do katerega obsega narašča borba za obstanek med živalimi in rastlinami.

Doslej smo v vid jemali samo takošne člane živih bitij, ki se bojujejo v borbi za obstanek neposrednje med seboj. Prezanimivo postane premišljevanje, če obrnemo svojo pozornost na tisočerna medsebojna razmerja, obstoječa čestokrat vsled zaveze po manj poznanih posrednjih članih med organizmi, ki niso na videz nič od sebe zavisni. Težko, da bode kdaj možno razvozlati mnogoterno zavozlano mrežo medsebojnih odnošajev med organizmi v vseh podrobnostih. Toda napredujočemu opazovanju prirode posreča se odkriti vedno novih niz, po katerih pridejo včasih najbolj oddaljeni člani v medsebojno zavisnost v borbi za obstanek. Bodi mi dovoljeno podati samo jedno tako vrsto, ki presetnetljivo dokaže zavisnost dveh organizmov, ki nista neposrednje v nikaki zvezi. Sigurno se glasi kot brezmislica, da je rast detelje zavisna od — maček! Ipak se dá dokazati to. Sto deteljnih glavice je obrodilo 2700 semenskih zrnec; od drugih sto glavice pa, ki so bile zavarovane, da jih niso mogli čmrlji obiskavati, ni dozorelo niti jedno seme ne. Čmrlji srkajo namreč od glavice do glavice letajoč med iz cvetov; pri tem obrišejo nehotice cvetni prah od prašnikov s svojim kosmatim telesom in ga prenašajo na pestične brazde drugih cvetov, kjer se lahko prime, ker so iste lepljive. Tako posredujejo čmrlji oprašenje in tedaj oplodbo detelje, ki se brez žužkov dogajati ne more. Veliko število čmrljev je

tedaj za plodovitost detelje koristno. Število čmrljev pa je z večjega zavisno od množine poljskih mišij, kajti té-le razdirajo čmrljem gnezda in satorje. Na množino mišij pa zopet upliva število maček. Kjer je tedaj mnogo maček, tam malo mišij; čmrljem se ne pokonča mnogo gnezd, tedaj se izvali dosti mladičev, ki deteljo oprašajo — detelji kaže na veliko plodovitost. Karol Vogt je nadaljeval ta verižnjak še takó-le: Za nadvladanje možganov in uma zahvaliti se imajo Angleži krepki in zdravi hrani, osobito angleškima narodnima jedima „roastbeef“ in „beefsteak“. Ker se goveda, od katerih se dobiva „roastbeef“ in „beefsteak“ na Angleškem posebno z deteljo krmijo, koje plodovitost je zavisna od maček, sme se po Vogtu tudi povedati: nadvladanje možganov in uma Angležev je zavisno od maček. Najbolj pa jo je zadel Huxley rekóč: Stare device uplivajo mačke gojéc in redéc na narodno blagostanje angleško!

Na konec samo še kratko opazko o stališču, ki ga zavzema človek v borbi za obstanek. Človek je navajen smatrati se gospodarjem vsega stvarjenja, in to ima prav tudi iz prirodoslovnega smatrališča; kajti i človek je član v vrstah horiteljev, in pogoji njegovega bivanja so zavisni od sličnih faktorjev, kakor isti drugih organizmov. Ako ima on v svojem razumu orožje, ki ga postavlja za gospodarja vsej zemlji, tedaj se poslužuje svojega orožja z istim pravom, s katerim se poslužuje tiger svojih zob in krempljev ali pa gad strupenega zoba. Borba za obstanek, rekše: pobijati druge organizme, da si ohrani lastno življenje, je človeku isto tako zapoved neogibne sile, kakor slehernemu drugemu živemu bitju; odrekati mu to pravo, bilo bi odrekati človeku pravo obstanka. Iz tega smatrališča bilo bi nemara oceniti pretirano priljudno prizadetje vegetarijancev. Navzlic temu pa je stališče človeško v borbi za obstanek vzvišeno. Ne da bi se oziral na borbo človeka proti človeku, na katero nisem v vsej razpravi ozira jemal, kakor sem to kar od začetka izjavil, velja pred vsem o borbi človeški proti drugim organizmom izrek: Noblesse oblige. Kar ima človeka vselej in povsod odlikovati v borbi za obstanek, ne dá se kratko boljše označiti nego z besedo: človečnost ali ljudomilost!

H. Schreiner.

Iz zapuščine pesnika Simona Jenka.

B. Pesni iz S. Jenkove zapuščine

(Priobčil I. Jenko.)

1. Pesnik.

Glasé, ki strunam jih izkliče,
Med ljudstvo pesnik rad raztrese,
Ker da njegov narod zavé se,
Da njemu bode čast, ga miče.

Miljonom pesni se glasijo,
Odmevajo na vse štir' strani,
In koder uje njih glas oznani,
Si novih vencev pridobijo.

Kako je ljudstvo omejeno,
Kater'mu struna moja poje!
Al' vendar Vam le petje moje,
Slovenci, bodi posvečeno.

Denarja ne in tud' ne slave
Ne bodo pesni mi rodile,
Nikoli pač se ne glasile
Črez mejo majhne očetnjave.

In vendar, srea melodije,
Po ljubih krajih se glasite,
Vsem mojim bratom oznanite,
Kako sreč mi zá-nje bije.

2. Novo probujenje.¹

Več se vas ne branim,
Prid'te fantazije,
Naj se s petjem vbranim
Srea čut izlije.

Ker se spet budé mi
Sanje pokopane,
Naj se oglašé mi
Strune že zastane.

Kar moči še hranim,
Naj se v pesni zlije;
Več se vas ne branim,
Prid'te fantazije!

¹ V rokopisu se brez napisa sledeče pesni: štev. 2, 3, 4, 6, 7, 17, 21, 22.

3. Napitnica.

Komur mar za reč je našo,
Dvigni se in primi čašo,
Zdaj zdravico h'čemo peti
Najsvetejšo nam na sveti:

Zemlja naša,
Prva čaša
Je nalita
Tebi v čast!
Bog te brani,
Da častita,
Ponosita
Se očita
Naša vlast!

4. Rešenja dan.

Tako ne more več ostati,
Saj Bog v nebesih še živi,
Saj še živi nam Slava mati
In nje sinovi tud' smo mi!

Rešenja dan, on mora priti,
Osvete naše strašni dan;
On mora priti, preroditi
Domovja zdanji, tužni stan.

Al' večno bomo mi služili
Sovražnim silam le v posmeh;
Al' večno bomo pokorili
Se za očetov naših greh?

5. Dan slovanski.

Prišel bo odmenjeni čas,
Ko bode razlegal se glas
Od krajev, kjer solnce vzhaja,
Do krajev, kjer solnce zahaja,
Ko klical Slovane bo skup
Od krajev vseh vojskin hrup.

Na vojsko, junaci, na bor!
Na črne osvete pomor!
Kar Laba vas je porodila,
Kar Donava močna gojila,
Vi vsi, kar napaja vas Don
In kar vas preživlja sedlon,

Vsi čujte grmeti na glas:
Prišel je odmenjeni čas!
Od krajev, kjer solnce vzhaja,
Do krajev, kjer solnce zahaja,
Kar nosi Slovana ime,
Naj složno podá si roké!

V potocih prelivaj se kri!
Le zemlja, ki prejšnje si dni
Kri hrabrih očetov popila,
Se s trupli njihovimi gnojila,
Sovražnikov krvco popij,
Sovražnikov trupla pokrij!

Nad črnimi grobi vesel
Slovan bo zastavo razpel,
God slóbine nove praznoval,
Svetá bo straném oznanóval
Veselega petja odglas:
Da tú je odmenjeni čas!

6. Slovansko bratstvo.

Od Balkana do Triglava
Južen veter piše,
Svoje sine majka Slava
V kolo skupaj išče,
Kliče jih na glas:
Kar je, bratje, vas
Od Balkana do Triglava,
Vsi jedini,
Ena majke sini,
Ena vam je očetnjava;
Ena misel naj vas vlada
Od Trstá do Carigrada!

Sloga, sloga
Dar od Boga
Varuj nam slovanski dom;
Naj ga širi
V strani štiri,
Vraga njega vdari grom!
Bog jih vari
Sine Slave,
Jim podari
Sloge prave,
Ena misel naj jih vlada
Od izhoda do zapada.

7. Moje solze.

Na glas povém in ni me sram,
Da večkrat jočem, ko sem sam;
Srcé mi jeza obteži,
Solzé mi stopijo v oči.

Obišče duh mi celi svet,
In ko na dom pogleda spet,
Na svetu lepše zemlje ni;
Srcé mi v prsih zakriči!

Moj duh se sladkim sanjam vdá,
Sanjá od slavskega svetá;
Najlepši cvet za njega skup
Nabira mi varljivi up.

Strast polasti se mi možgan,
Ko mislim si svečani dan,
Ko zemlja prosta, prost bo rod,
In Bog le sam bo naš gospod.

Nemarni rod, ti slug druhal!
Iz prs bi sreča ti ruval,
Kraguljem jesti jih dajal,
Pred svetom vaš spomin razdjal!

Vi jemljete mi sladki up,
Za-nj dajete obupa strup!
Na glas povém in ni me sram,
Da večkrat jočem, ko sem sam!

8. Človek.

Ko si dovršil, duh, stvarjenje,
In zadnjič vse lepote cvet,
Pozval človeka si v življenje,
Podal mu v last vesoljni svet,
In uma luč mu vtisnil v glavo,
Krepost in moč mu v roke dal:
Kaj mislil je, ko je naravo,
Je prvič tvoja dela bral?

Neznan občut ga višje dviga,
Vir svoje bitnosti spozná
In vé, da kar mu v žilah sviga,
V višavi svoj iztok imá;
Spozna namembe glas visoke,
Spozna, kdo oče mu je bil,
Izmišlja misli si globoke,
Ki v večnem viru jih je pil.

Kakor studenec iz oblaka
Napije se dežja moči,
Veselo érez skalovje skaka
In v morje svojo moč vali,
Da morje sprejme, kar je dalo
In kar dobi, da spet odda,
In spleta tak' verigo zalo
Narave vedno z novega:

Takó se človek spenja više,
In česar mu pod solncem ni,
S hrepenjem na višavi išče
In v večnem viru zadobi;
In sreče skoro nezaveden
Jo vendar dan na dan pije,
In blagodarov migljaj sleden
Število ná-nj nebrojno spe.

Da srečnemu takó sijalo
Biló bi solnce vekomej!
Pa dnij je takih danih malo
Nestalno ruši čas naprej;
In dan nesreče, že se bliža,
Trenotek grozen prihiti
In k tlom in v prah ga spet poniža,
Nebeški žar mu zadusi.

Prah bivši, kaj da je, spregleda
In žar goréč mu srce žge;
Okó mu še na kvisku gleda,
Ne moč, obup iz njega zre.
In kakor reka v sili ljuti
Razbiti skuša trdni jez,
Takó zajezo človek čuti,
Pa pot zaprta mu je érez

Zdaj glas nesreče se razlega
In moči tok solzá oči,
Da mili glas do neba sega
Do vrat nebeških se glasi;
Rešenje misli milost večna,
V človeku vžge se upa žar:
Nehala doba bo nesrečna,
Ko steče vekov kolobar!

In miło mu bliščeča nada
Skleniti novo vez veli,
Darove na oltar poklada,
Preliva nežnih jagnjet kri:
Zastonj vzdihuje hrepeneče
In kliče njega srce: Mir!
Da let nesreče polnih steče
Se več ko sto desetkrat štir'.

Odločeni se čas je stekel,
Napočil dneva svetli žar;
Nesreče se oblak razvlekel
In srečna je nesrečna stvar;
Nebeški duh jo je izbudil,
Ozrl se je na svet proklet,
Da jez poprejšnji se je zgrudil
In človek bil je človek spet.

9. Časi in človek.

Ko solnce še érez raj vzhajalo
Človeku srečnemu sijalo,
Nadlog nobene zrlo ni;
Kakó lepó tačas na sveti
Pač moralo je bit' živeti
Brez kake tuge mirne dni!
Zakaj ti časi pretečeni
Vsi meni so zaprti?
Zakaj je od zibeli k smrti
Tak' kratek tek odločen meni?

In ko pozneji čas nastopil,
Z njim duh človeški više stopil,
K izviru spet je hrepenel;
In misli mislil je globoke
In meril čudesa visoke,
Do vrat nebeških je dospel:
Zakaj ti časi pretečeni
Vsi meni so zaprti?
Zakaj je od zibeli k smrti
Tak' kratek tek odločen meni?

Kar je prehodil zdaj in vedno,
 Kar je prehodil uro slednjo,
 Odprtega mi malo je;
 Za se je drevje le cvetelo,
 Na njem je sadje dozorelo,
 Naprej oddalo seme le:
 Takó ste časi pretečeni
 Vsi meni skor' zaprti;
 Ker od zibeli je, do smrti
 Kaj kratek tek odločen meni!

10. Naša moč.

Tema, ki um mejiš človeški,
 Z brezmerno grajo ga gradiš,
 Da ga, prečisti vir nebeški,
 Obupu zadnjič prepustiš;
 Bridkó sem bridke čutil rane,
 Ki tvoja jih zavdaje moč;
 Roké sem čutil zavozlane,
 Duhá morečo čutil noč;
 Kaj mi je boj pridobil veden,
 Sem manj, kot prej sem bil, neveden?

Brez upa seer, moči se tvoje
 Znebiti kdaj in zbiti jez,
 Napenjam vse kreposti svoje,
 Da rešil bi temote vez;
 Pa solnce ni ga obsvetilo,
 Rodila mati ga še ni,
 Komur bi to mogoče bilo,
 Zastonj, zastonj se vsak poti;
 Bojuj se duh do zadnje srage,
 Bojuj se, pa ne upaj zmage!

11. Na Kamn. gradu.

Človeštvo, kaj so borna tvoja djanja?
 Pokrite z mahom zidja razvaline!
 In vas, nekdanje te trdnjave sine,
 Pokriva davno že temota spanja:

Takó mladenec, ki zdaj tukaj sanja,
 Ko v teku časa malo let izgine,
 V gomili ležal bode, rop trohline,
 Po njem ne bo spomina, ne vprašanja;

Pa če dosegel bom namembo svojo
 In potnik kdaj moj tihi grob obišče,
 Naj gorke solze ne odreče meni;

Saj jaz je tebi nisem, ko sem tvojo
 Obiskal razvalino, ti gradišče
 In čutil, kaj beseda čas pomeni.

12. Smrt.

Stara hči očeta greha,
Tvoja kosa ne preneha
Grobov z žrtvami polnit';
Mlade, srečne in bogate,
Revne z njimi vabiš v svate,
Kdo se more ti ognit'?

Tiho, kot duhovi gredo,
Se prikradeš v srečnih sredo
In po udih zliješ mraz;
Da se trese mu koleno,
Gleda mu okó stekleno,
Revež konca čuti čas.

Car sedi na zlatem troni,
Klanjajo se mu miljoni,
Migne in leti jih sto;
Ti se lahno ga dotakneš,
Iz vrst živih ga izmakneš,
V hladno vržesh ga zemljó.

Reveža, ki s pal'co hodi,
Slepca, ki ga dete vodi,
Tako vstavi tvoja moč;
Zgrabiš ga z orjasko silo,
Mu ustaviš srčno žilo,
Položiš ga v groba noč.

Starček težko starost nosi,
Vendar mílo te še prosi:
Še jemati me nikar!
Ti pa zgrabiš ga nemilo,
V črno položiš gomilo,
Njega prošnja ni ti mar.

Glej, mladenčú čas mladosti
Tisočere spe sladkosti,
Raj nebeski mu je svet;
Tvoja roka pa ga pahné,
In cvetlica mlada vsahne,
V travi guije njeni cvet.

Stara hči očeta greha,
Tvoja roka ne upeha
Grobov z žrtvami polnit';
Kličesh revne in bogate,
Stare, mlade vabiš v svate,
Vsak se mora ti vклонit'!

13. Pesen obupanca.

Ko bote veseli
Pri mizi sedeli
In peli na glas,
Prijatelja tudi,
Ki črv ga že grudi,
Se spomnite včas'.

Če dvignete čaše
V dežele čast naše
In Slave svetá,
Kdo tudi naj zá-me,
V desnico jo vzame,
Izprazni do dna.

Če kdo bo govoril:
Zakaj je to storil,
Nesrečni norcé?
Prijat'lji molčite,
Nikar ne sodite,
Al' kriv sem, al' ne.

Ne dá obrniti,
Ne dá odvrniti
Naključje se več;
Naj srce upeha,
Rudeča kri neha
Po žilah mi teč'.

Le materi stari
Povedat' Bog vari,
Kar zgod'lo se je;
V grob bi jo spravil,
Kdor reč bi jej pravil,
K' je vedet' ne sme.

Recite: Razkajan,
Spovedan, obhajan
Je v Boga zaspal;
In predno je spomnil,
Se tebe je spomnil,
Pozdravit' te dal.

14. K e s.

Zakaj pozabiti mi več ni moč,	Boječnost svojo stokrat sem preklel;
Kar mi je proč za večne čase,	Prisël ločenja je trenutek,
Iz česar žalost le mi rase,	Izreči želel sem občutek, —
Nemir, obup mi rase dan in noč?	Slovô za vekomaj molčé sem vzel.

In zdaj molčim in raj' molčé trpim;
 Naj režejo me bolečine,
 Saj vendar dan za dnevom mine;
 Skoz bolj trpim, pa vendar le molčim.

15. T o l a ž b a.

Dan jasni v tihem mraku mine,	Ko žalost prsi mi pokriva,
Za mrakom mrka noč se zgrne,	Veselja žarek mi izgine,
Hlad polasti se zemlje črne,	In hujšajo se bolečine
Da se solzijo vse rastline.	In tok solzá okó zaliva;
Na jutro solnce jih obišče;	Še nadi vendar srce bije:
In ko mokró zazrè jim lice	Naj dan's nesreče gnev razsaja,
In klaverne zazrè glavice,	Naj dan's oblak nebo obdaja,
Poljubi jih, solzé obriše.	Saj jutri solnce lepše sije.

16. Summo Jovi.

Jupiter, stori, kar svetujem jaz,	Starcem pomladi njih stare kosti,
Naglo spremenil boš zemlji obraz:	V žilah jim naša zateče naj kri;

Al' pa nam mladim podeli svoj dar:
 Sivec hromotnih podaj nam denar!

17. S p o m i n.

Takrat me ogenj čuden je prešinil,	In zdaj, ko sem v ozidju posvečenem,
Prešinil ogenj me je hrepenenja;	Ko misel ná-te z grozo se mi vstavlja,
Takó sem nizko cenil dar življenja,	Snehljaje duh zaveri tej zabavlja,
Da želel sem, da bi iz sveta zginil.	K devici v letu se podá ognjenem.
Ljubezen, če si iz nebá poslana,	Tu se pri ljubi nadami napaja,
Da nam olepšaš tukaj dueve naše,	V obličje njeno zre, jej v roke sega,
Zakaj mi daješ strup iz svoje čaše,	Pritiska k njej se in zvestost prisega
Zakaj nasledek grenka ti je rana?	Srdé pa rajskim sanjam se podaja.

18. Naš lisec.

Modri oče, skrbna mati
Junca so redili,
Da bi k moji novi maši
Pitauca pobili.

Jaz sem djāl: Ubogi lisec,
Da bi jaz te vmoril,
In da ti, ko ura pride,
Za-me smrt bi storil?

Ti, kar travo ješ zeleno,
Nisi nič zagrešil,
Ako Bog da dobro srečo,
Jaz te bodem resil.

Tet bom rešil te in stricev,
Lačnih požeruhov,
Da ne bodo res mastili
S tabo si trebuho.

Tak' sem mislil, tak' govoril,
Storil, kar sem rekel;
Pustil sem brevir in stole,
Črno suknjo slekel.

19. Vasovalce.

Naj zaspé mi oče,
Naj zaspé mi mati,
Meni ni mogoče,
Jaz ne morem spati.

Moje srce čaka,
Da ves svet potihne,
Da po vasi vsaka
Pozna luč se vpihne.

Spite v sanjah zlatih!
Ko zas'je danica,
Ljuba bo na vratih
Meni vratarica.

20. Pastirček.

Na gori zeleni
Pa ogenj gori;
Na gori pri ognji
Pastirček sedi.

Pastirček piščalko
V desnici ima,
Prijetno, veselo
Na njej si žvižglja.

Pastirček, pastirček,
Kak' srečen si ti!
Zavida srcé mi
Brezskrbne ti dni!

21. O b r a z.

Jadra trepetajo,
Barka pa se maje,
Po širokem morju
Plava v tuje kraje.

Zdaj nevihta brije,
S t'mo nebo pokrije;
Zdaj v zrcalo mirno
Jasno solnce sije.

Plavaj vedno srečna
V kraje zaželene
Barka ti človeška,
Kamor up te žene.

22. Pri vinu.

Nič o politiki,	V miru pustimo,
Sam' o polici!	Trikrat bolj modro je
Saj od politike	Vinca nalimo;
Glava boli,	Ko bi b'li pametni,
Al' od policia se	Kakor smo mi,
Spet razjasni!	Saj b' si ne delali
Kralje, cesarje vse	Praznih skrbij!

23. Sonet.

Potihnile so ceklje v samostani,
 Posamezne se celice zaprle,
 Brleče lučice po njih pomrle,
 Pospali mirno vsi so frančiškani.

Al' meni spati vedno nekaj brani,
 Strmé oči bi na nebó mi zrle,
 Da s silo temen bi oblak prodrle,
 Ki jim pogled meji na južni strani.

Prijazna zvezda, zvestim vez spomina,
 Na južno stran se za oblakom skriva,
 Ona, po kateri duh se v duh izliva.

Želj gora ne vzdrži in ne dolina,
 Ne zadrži ponočna jih temina,
 Srce vendar le vedno v dalji biva.

24. Ljubezen.¹

Kdor ljubezen v srcu nosi,
 Bi ne dal je za ves svet;
 Kdor zgubi jo, Boga prosi,
 Da bi je ne našel spet.

25. Poslanka.

Pismo ljubica piše,	Daleč v tretjo deželo?
V daljni kraj je odpiše,	Bela prileti ptica,
Tja, kjer ljubi prebiva.	Bela je golobica,
Komu dala bi pismo,	S kljunom trka na okno,
Da je zvesto odnese	Trka, tak' progovarja:

¹ Te stihe brez napisa zapisal je Jenko mladi gospici v njen album.

„Meni pismo izroči,
 Da je zvesto odnesem
 Daleč v tretjo deželo,
 Kjer ti ljubi prebiva.“
 Okno deva odpira,
 Ptici listek pripenja,
 Sreč jej sto sporočuje,
 Da jih ljubemu nese.
 Hitro ptica letela
 Je črez prvo deželo,
 Urno bolj še črez drugo,
 V tretji pa se ustavi.
 Grede k oknu mladenčā,
 S kljunom trka na okno,
 Pismo nosi na vrata.
 Listek vzame mladenec,
 Bere listek prebeli.
 Ko je pismo pregledal,
 Sede k mizi rumeni,
 Belo pismo napiše,
 Da je ptici nositi;
 Še od prsta si suame
 Prstan, ptici ga daje,

Da ga v kljunu odnese.
 Ptica šine v visave,
 V hlev hiti pa mladenec,
 Konja belca odveže,
 Ná-nj se ročno zavihti.
 Hitro ptica letela,
 Konj še hitriše tekel,
 Ptico belo pretekel,
 Glej na vrata potrka
 Ravno zal mladenec,
 In na okno potrka
 Ravno ptica belica.
 Z eno roko prišla
 Pismo zala devica,
 Zraven prstan je vzela;
 Z drugo roko pa vrata
 Svetla hitro odpira. —
 Sree bije na sren. —
 Tak' je rekel mladenec:
 „Prstan deni na roko,
 Saj ga jutri bo treba,
 Ko bo srečna poreka.“

26. Vila Zlatinka.

Vila Zlatinka na gori prepeva
 Od jutra, da vgasne luč belega dneva,
 Na svilenih ruhah cekine prešteva.

Zagleda na gori pastir jo na paši,
 Močno se neznane podobe prestraši,
 Al' ona mu reče: „Nikar se ne plši!

Nič hudega jaz ti ne bodem storila;
 Le ene dobrote bi te poprosila,
 Gotovo ostala ne bo brez plačila;

Glej žarki mi solnčni pripekajo lice,
 Prinesi mi z vrčmi prehladne vodice,
 Ki teče pod skalo tik goste gorice.“

Mladeneč je storil, kar vila mu reče,
 Vrč vzame, po gori navzdol jo steče,
 Kjer bistra vodica iz zemlje priteče.

Ko lice si v hladni je vodi oprala,
 Takó ga je vila Zlatinka vprašala:
 „In kaj za plačilo pač bodem ti dala?“

„Če kar bi te prosil mi bodeš spolnila,
 Naredi, da (dosti mi bode plačila)
 Se z materjo nikdar ne bova ločila.“

Da prošnja spolnila se bo, mu obljudi,
 Podati domú se fant hipa ne gubi,
 Povedat veselje to materi ljubi.

„Povedat' vam, mati, 'mam čuda neznane!'
 Tak' kliče in v hišico z radostjo plane,
 Pa mati na postelji nič se ne gane.

Ko materna lica zagleda že blede,
 Sreč nezrekljiva mu žalost zasede,
 In več mu iz ust ni nobene besede.

Črez post'ljo so bledega našli ležati,
 In materne v svojih ročicah držati,
 Mrtva sta oba bila, on ino mati.

O vila Zlatinka, kar si obljudila,
 Natanko, preveč si natanko spolnila:
 Oba vkup zdaj ena pokriva gomila.

Imenopis konjiške nadfare.

I. Krajevna imena.

(Dalje.)

R a z p r a v a.

4. Imena, ki se ozirajo na lego, na fizično kakovost kraja:

Brdo — v dačnih knjigah je to lepo ime pisano Werdú, kakor da bi bili Brdovljani francoskega rodu.

Breg, neveščaki slovenščine pišejo Wregg,

Gabrovlje, Gabrovnik — dve različni občini med hribovitim svetom. Ako ime Gabrovlje ne prihaja od drevja gabrinja, nastalo je iz Karpule, Korpule, ki pomenja kraj na obočnem hribu, kamor pelja vijugasta pot¹.

¹ Korpat, karpat, namreč breg, hrib — mons curvus, tortuosus, kegelförmig zugespitzter, gewundener Berg. (Cfr. Novice, 1 1868. List 5.) Tu naj znovič navedem prezanimivo listino iz leta 1429:

„Ich Reinprecht von Walsse Hauptmann Ob der Enns Becheme, Als der Erber Hainrich Awer den liebe Dorotheen und Margereten seinen Muemmen, lobsten des Awer Tochttern, durich sunder lieb vnd trewe willen gefunget vnd gemacht hat Nach Innhaltung seines besigelten gemechtpriefs, In darumb gegeben dy hernach geschriben Stuckh vnd guet mit Namen, Item vor Erst den hof vnder dem haws zu Goinbitz, der des Weinkhorn gewesen ist, mit seiner zugehorung Item ob demselben hof Velldes drey Äcker vnd ain wisen vnd aber daselbs daneben zwen Eckher, dy vormallen zv ainer hofstatt gebornt habent, Item im Tribinkh vir hofstet, Vnd vnder dem perig pey des Triebinkcher hof das mitterstuckh Acker, vnd zway drittail ainer Mul zv Goinbitz pey dem Markht, Item ain huben zu Prerat, Item zu Dobrunestorf vir huben, Item In den Awen pey dem Kopper drey hueben, vnd ain hofstet daselbs vnd vir mark wisnad phenig daselbs In den Awen, Item In der Nydern Vising Ainen hof vnd zwo hueben, Item In der Obren Vising Im Rakitoweez zwo hueben, Item vir und wainzikh Redember Perckrecht In der Nidern Vising, Item ain hueben zu Modrig gelegen, Item ain hueben Chrastinkh vnd ain Mul daselbs, Item ain hueben zu Pirkh vnd ain huben daselbs ain hofstat daselbs, Item ain Mül vnder Goinbitz, Item zwen vnd finnfzikh Redember Perckrechts Goinbitzer maß gelegen In der Obren vnd Nydern Vising, vnd Im Gaberinkh vnd Im Posegk vnd In dem Perig, da des Pischof von Gurkh Weingarten leit, vnd zu Gederstorf gelegen, alles zu demselben gemecht meinen gunst vnd willen gegeben — Mit Urchund des priefs besigelt mit meinem

Pečica, tudi Pečice, ki so del Konjske gore.

Skale, Škavce; Tepanjski Vrh; Vrhovlje; Vešenik, ker tukaj, kakor narod pravi, svet visi. Pripoveda pa se tudi, da so stala ondi vešala ter da so na Vešeniku obešali tolovaje. Mogoče. Nemci pišejo Hangenberg.

Žeče; tega imena nisem dolgo mogel raztolmačiti. S pomočjo starih zapisnikov, mislim, uganil sem pomen te občine, ki hoče toliko biti, kolikor „Visoka“. V nemško pisanih listinah sem namreč našel Nauschezhim, tudi Nausetschim, t. j. na Visečem, na Visokem. Potem takem odgovarja ime do lasa kakovosti ondašnjega sveta, ki je strm in hribovit. Na vrhu Žeč prebiva kmet z imenom Pukl, o katerem bode pozneje govor.

Jamlje, prijeten senčnat kraj v vznožju vinskih goric konjskih¹.

5. Imena, ki bi značila kako lastnost prebivalcev:

Tepanje; o Tepanjčanih pozneje kaj več. Sosedna občina na prijaznem griču nosi ime Tepanjski Vrh.

6. Neredkokrat odseva v krajnih imenih posebna barva zemlje, prijaznost in divjost okolice — torej krajevna fiziognomija sedanja ali nekdanja. Semkaj bi štel:

Blato, v nemški prestavi Kothdorf. Golič; se vé, dandanes je Golič zelena, divnolepa ravnica, a svoje dni je bila gola in pusta. Golič tiči v nemškem imenu Hochgolling.

7. Imena, ki so nastala iz rodovinskih imen posestnikov in lastnikov:

Hebenstreit — že prav zgodaj se najde to ime v starih listinah, na pr. v listini iz leta 1436., v letopisih „der elenden Bruderschaft“ iz leta 1466. V tem društvenem zapisniku se čita: „Geror Hebenstreit

Anhangendem Insigel, Geben zu Wyenn an Montag vor Sand Symon vnd Sand Juda tag, der heiligen zweelfpoten Nach Christi gepurd virzehnhundert Jar vnd darnach In dem Neun vnd zwainzigisten Jare.“

Goinbitz — Konjice, Prerat — Prevrat, Dobrunesterf — Dobernež, Vising — Bezina, Chrastinkh — Hrastnik, Pirkh — Brezje, Gaberinkh — Gabrovnik.

¹ V Jamljah, tudi Jamnah bila sta rojena brata Sigismund in Franc Juvančič-a. Prvi (dne 19. septembra 1819 posvečen v mašnika) je bil kaplan v Konjicah, potem v Celju in Mozirju. Leta 1826. je postal knezošk. dvorni kaplan; l. 1829. višji šolski nadzornik cele škofije; l. 1834. korar lav. stolne cerkve; in l. 1843. nadžupnik v Laskem trgu, kjer je umrl dne 15. januarija 1845. Napisal je:

„Kurze Vorübungen, Regeln und Vortheile für das Kopf- und Zifferrechnen.“ Graz, 1843.

„Premišljevanje ino molitve.“ V Celju (dve izdaji).

Franc Juvančič, rojen dne 9. sept. 1802., bil je dne 24. avg. 1825 ordiniran ter je kaplanoval pri sv. Martinu poleg Slov. Gradea, v Vitanju in pri Novi cerkvi, kjer je bil od l. 1830. do 1835. tudi provizor. Od 1835 — 1859. župnikoval je v Vojniku in zatem pri Novi cerkvi, kjer je dne 7. novembra 1884 umrl. Bil je kanonik strassburskega kapitola, knezoškof. konsistorijalni svetovalec, dekan, častni korar lavantinski in odlikovanec z viteškim križem ces. avstr. Franc Jožefovega reda.

und Katharina seine Hausfrau verkaufen abermals zwei Huben zu Pübersach dem Heinrich Zdrawe, Bürger zu Windischgratz.“

Hebenstreit je bil tujec, ki je imel svoja posestva v današnji občini Hebenstreit, ktero ime je vsa okolica podedovala od tega bogatega naselnika. Tam, kjer biva sedaj posestnik Kračun, prebival je nekdanj Hebenstreit ali je imel vsaj svojo pristavo. Leta 1476. bere se v analih „der elenden Bruderschaft“: „Paul Affner von Offeiz verkauft einen Acker bei der Thran und des Hebenstreit Hofstatt bei Gonoviz dem Herrn Fleischhacker“.

Hebenstreitovo¹ posestvo je pozneje kupil plemič Conti de Camissano. Rodovina de Camissano je imela celó svojega domačega duhovnika. V „stari cerkvi“ konjiški stoji nagrobni spomenik z napisom:

„Diesen Grabstein hat Jac. Conti de Cam- zum Heben- Seinem Lieben Herrn Vater und Herrn Bruder zu Ehrn zu richten lassen Anno 1614.

Undt Ligt Alda Begraben der Edl. Herrn Johann Bapta Conti de Cam- zu Hebenstreithof Der im Gott Verschlafen Ist de 2 Tag May 1612 Jar. Hieneben rueht auch Sein Sohn Herrn Hanns Conti De Cam- So den 27. Tag Octob. Anno 1613 Selig Verschieden ist.

Gott der Almechtig verleihe Beiden und allen abgestorbenen Die Ewige Fraidt und Seligkeit Amen.“

Janez Jakob di Conti je bil dne 1. septembra l. 1659. sprejet med deželne stanove štajerske. Njegova rodbina je v posestvu imela tudi Pogled pri Ločah, Golič pri Konjicah, Lindek pri Frankolovem, Haus am Bacher pri Hočah, potem „36 Huben zu Tschermolitz, Neudorf und Eigendorf im Eck“, kakor dostavlja Schmutz v slovarju svojem.

8. Imena, katerih pomen mi ni popolnoma jasen:

Perovce, ki leže v rodovitni dolinici med Tepanjsko vasjo in Zafostom ob levem in desnem bregu potoka, ki priteka iz Oplotniških planin. Od kod ime?

Pólene, a tudi Pólēna, občina na logovitem hribu, preko katerega je peljala stara rimska cesta iz Celja na Ptuj. Prihaja li ime od sub-

¹ Dav. Trstenjak piše v Kresu (l. 1882., snop. 7., str. 394): „Plemenita rodbina v Slovenjem Gradcu je tudi bila: „de Hebenstreit“, in videmski arhiv hrani pismo, po katerem je dal oglejski patrijarh tej rodbini svoje kmetije na Štajerskem in Koroškem v „lehen“. Hebenstreiti so imeli tudi pri Konjicah posestva, ker se še dandanašnji tam imenuje okolica: Hebenstreit, pol ure od Konjic, katastralno pa zmerjena z občino Skalice. Plemenita rodbina Hebenstreit je imela v Slovenjem Gradcu feudum habitantiae. Plemiči te vrste so stanovali v gradovih in bišah patrijarških, imeli so varstvo črez nje in smeli so jih le prijateljem odpirati. Tako razumevamo, zakaj se v slovenje-graški okolici nahaja več hiš s poznamenovanjem: „Stöckl“ in „Hof“. Bila so to večja poslopja z nadstropjem, v katerih so stanovali „habitatores nobiles“, kakor jih stare listine imenujejo.“

stantiva poleno v splošnem pomenu drva? V listini l. 1124. izdani od koroškega vojvode Henrika imenuje se kraj Polibane (Pollana bei Gornowitz), ki ga je podaril Henrik šentpavelskemu samostanu na Koroškem¹.

Dobernež — morebiti od starosl. dabrava. Jednaka imena bi bila Doberna, Dobrin, Dobersbach. Če ta razlaga stoji, spada ime pod vrsto 2.

S tem bi bila opisana vsa krajna ali občinska imena konjiške nadsfere. Iz predstoječega sestavka je razvidno, da imajo vsa poznamenovanja, izvzemši Hebenstreit, svojo podlago v slovenskih koreninah. V minolih stoletjih so se celó v nemških listinah pisala čisto slovenski. V listini iz leta 1369. imenujejo se srenje: Polen, Verhole in Prelog².

Poleg srenjskih imen bi trebalo še druga topična imena pojasniti, kakor poznamenovanja trat, livad in polj, njiv, gor in gozdov, host in hribov, travnikov in pašnikov, studencev, rečic in enakih. Kdor bi hotel ta imena natančno pozvedeti od naroda, našel bi mnogoteri prav originalen slovenski izraz, naletel bi na marsikojó prav krepko besedo slovensko.

¹ Cfr. Das Kloster St. Paul im Lavantthale in den Jahren 1091 bis 1195. Vom Prof. Karl Neubauer. (Im XII. Jahresh. der k. k. Staats - Oberrealschule in Marburg. 1882, str. 14.)

² Na tem mestu se naj sledi listina iz leta 1404:

„Ich Rudolf von Wallssee meines gnedigen Herrn Wilhalm's Herzogen zu Österr. etz. Hofmeister bekenn mit dem Brief das für mich kam der erber Hainrich der Awer und tet mir zewissen wie er von meinen lyeben Swager hern Hawgen von Dybein seligen, zu lehen gehabt hiete, die hernachgeschribenen güter des lehensch: aber nu an mich vnd mein lieb Prueder Reinprechten vnd Fridreichen von Walssee komen ist, vnd bat mich vleizz, das Ich Im die auch gerucht zeverleyhen, daz han Ich getan vnd han anstat meinselbs vnd der egent: meiner Prueder dieselben hernachgeschriben güter — dem vorgen Hainrichen dem Awer vnd seinen erben Sunn vnd Tochttern verlihen —. Vnd sind daz die gueter, Jtem von erst ainen Hoff ze Gonobitz vnder dem Haws gelegen vnd ain Hoffstat dabey, Item In dem Tryebnik vir Hofstet vnd vnder dem perg bey des Tryebniker Hoff das mittlere Stuckh akcher Item zway drittail ainer Mull zu Gonobitz pey dem Markeht das gehört alles mit der lehensch: zu der egent: meiner herschaft Gonobitz, Item ain zehnt zu Prereyd gelegen zu Gonobitz vor dem Markcht, Item Sechtzehen Redember wein perkrecht In der fising gelegen, Jtem zwo hueben In der obern fising in dem Rakitawetz gelegen, Item vnd drey hueben zu Wachesdorf bei Losperg gelegen, meiner lehenschaft, Frewdenberg lehenschaft, Jtem zu Dobruenedorf vir hueben Jtem in der Awen bey dem chopper drey hueben vnd ain hoffstat daselbs, daz alles gelegen ist in der Gonobitzerpfarr, mit Urkund ditz briefs mit meinem anhangendem Insigel besigelt.

Geben zu Windischgretz an dem heiligen phingst tag nach kristez geburd virzehenhundert Jar vnd darnach In dem virrden Jarr.“

G. Ig. Orožen je gledé imena Tryebnik pristavil opombo: „Die Triebenegger nachmaligen Freiherrn und Besitzer des Schlosses Schwarzenstein stammen daher wahrscheinlich aus der Gonobitzer Gegend. Ihr Name ist aus dem slovenischen Trebnik herzuleiten“.

II. Rodbinska in domača osebna imena.

Predgovor.

Kakor so krajepisna, tako so tudi osebna lastna imena prevelike vrednosti in važnosti. Resnico je zapisal F. Pott, bivši profesor na halskem vseučilišču, da klije v mrtvih imenih in tleje neprenehljivo življenje: „Im gewöhnlichen todtgeglaubten Namen wohnt Leben; auch diese Wortgattung (Personennamen) durchwallt lebendiger, wenngleich oft im Schlummer versenkter und wie gebundener Geist. Nomina propria sind nicht sinnlos und Kinder der uneingeschränkten Willkür“.¹ In veljavni učenjak Förstemann pravi gledé osebnih imen: „Weil die menschliche Sprache nie sinnlose Aggregate von Lauten, sondern nur innerlich begründete, eine Idee in sich tragende wahrhafte Wörter bildet, so können auch die Eigennamen nur aus den in der Sprache schon vorhandenen bedeutungsvollen Wurzeln gebildet werden.“ Kakor modro nebo jasna resnica! Osebna lastna imena niso od splošnih (Gattungsnamen), osnovnih (Stoffnamen) in sličnih imen tako ločiti, kakor da so ona samo le za klicanje, med tem ko bi bila občna imena za označenje bistva rečij. Ne takó, temveč vsako lastno ime je prvotno apelativnega značaja. Res da mora lastno ime samo posamezno bitje kot tako ločiti od okolice; pa to se zgodi, ako izraža kako posebnost njegovo. Ne dá se torej osebno ime misliti brez pametnega pomena, ker ne govori ni jeden jezik brezmiselno. V lastnih imenih kakega naroda odseva kakor v zrcalu njega življenje in mišljenje. To je še danes očitvidno pri najstarejših narodih.²

Druga imena so: Gonobitz — Konjice, Prereyd — Prevrat, fising — Vising — Bezina, Rakitawetz — sicer čisto slovensko ime, katerega pa ne najdem več v konjiški okolici, Wachedorf? Losperg — Lošperg, Dobruenesdorf — Dobernež, Awen — Auen — Mednjivami.

¹ Cfr. Die Personennamen insbesondere die Familiennamen und ihre Entstehungsarten, auch unter Berücksichtigung der Ortsnamen. Eine sprachliche Untersuchung von August Friedrich Pott. Leipzig, 1853. (Vorwort pag. IX.) Le-ta knjiga je najizvrstnejše delo te vrste.

² Ker so osebna imena velevažna, ni čuda, da imajo kakor krajevna svoje literaturo in še prav bogato. Naj že tu omenim nekaj pisateljev:

K. Andresen, Die altdeutschen Personennamen in ihrer Entwicklung und Erscheinung als heutige Geschlechtsnamen. Mainz, 1873.

Idem, Konkurrenzen in der Erklärung der deutsch. Geschlechtsnamen. Heilbr. 1883.

HFO. Abel, Die deutschen Personennamen. Berlin, 1853.

A. Heintze, Die deutschen Familiennamen, geschichtl., geograph., sprachlich. Halle, 1881.

M. Heine, Altniederd. Eigennamen a. d. 9—11 Jahrh. Halle, 1867.

Osebnna imena niso nastala hipoma nego polagoma. Sprva je značil osebno kakega človeka priimek, ki je bil le njemu lasten, primeren. Pozneje pa se je izcimila navada, pridevati temu priimku tudi rodbinsko ime¹. Rimljani so se prvi lotili tega zaznamenovanja; ostali narodi evropski pa so imeli krasna osebna imena brez posebnih pridevkov, brez daljših apozicij.

Veselo je zvedeti, da so v starih časih iskali v vsakem imenu poseben pomen; v sedanji dobi je ime skoro le prazno, brezpomenljivo znamenje. Najdavnejši narodi so dajali svojim otrokom in prijateljem lepa imena, polna globokega pomena, bodi si v priporočilo za drugi svet, bodi si dotičnikom v spodbudo, naj bi izpolnili prorokovanje svojega imena. Ta običaj najdeš potrjen pri Hebrejcih, Feničanih, Asircih, Kaldejcih, istotako pri Indih, Frankih, Grkih, Keltih, Nemcih in Slovanih. Človek bi mogel že samo iz nabranih imen sklepati na duh posamičnih ljudstev, pa na ono stvar, ki jim je bila najljubša in najdražja, največja in najvišja, ki so jo hoteli doseči. Kdor preiskuje hebrejski jezik, uveri se, da so Hebrejci že po svojih imenih bili božje ljudstvo. Izraelec položi svoje najvišje misli že v ime. Zató zbere, kar ima njegov jezik najlepšega, najimenitnejšega in krepkejšega in kar premore najsvetejšega ter napolni s tem imé svojega otroka. In ker jedna jedina misel manj pové in izrazi nego dve, ne zadostuje Izraelcu jedna korenina; on še privesi drugo in tretjo. Skoro nad polovino hebrejskih osebnih imen je sestavljenih — nomina composita. Odpri, dragi čitatelj, kateri koli hebrejski slovar in našel bodeš to mojo sodbo za vsem potrjeno. Nekaj primerov: Abdemelech — Servus regis; Achimelech — Frater meus rex; Barnabas — Filius consolationis; Daniel — Judicium Dei; Eliezer — Dei adjutorium; Elisabeth — Dei juramentum; Eliseus — Dei salus; Ezechias — Fortitudo Domini; Ezechiel — Fortitudo Dei; Hananias — Gratia Domini; Jechonias — Praeparatio Domini; Jeremias — Celsitudo Domini; Josue — Dominus salvator; Isaías — Domini salus; Magdalena — Magnifica;

L. Steub, Die oberdeutschen Familiennamen. München, 1870.

Tschiersch, Formwandlungen deutscher Geschlechtsnamen. Luckau, 1875.

v. Zahn, Über steiermärkische Taufnamen. (In Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark. XXX. Heft. Graz, 1881. Pag. 3—56.)

Dr. Fried. Kraus, Sitte und Gewohnheiten der Südslaven. I. Heft. 1884. (Die Entstehung der Zunamen — Familiennamen.)

Dr. Franz Miklosich, Die Bildung der slavischen Personennamen. (In Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften. Wien, 1860. X. Band. Str. 215—330.)

Dav. Trstenjak, Nekaj o osebnih imenih korotanskih Slovenov. (Novice I. 1881. List 18 sl.)

¹ Prim. Marburger Namenbüchlein (Marburger Gymn.-Programm. 1867). Ocenó tega imenika najdeš v „J. Pajka, Izbranih spisih“, v Mariboru, 1872. Str. 166—170.

Melchisedec — Rex justitiae; Michael — Quis sicut Deus; Nathanael — Donum Dei; Obadias — Servus Domini; Raphael — Medicina Dei; Roboam — Dilatans populum; Samuel — Positus a Deo; Tobias — Bonus Dominus; Urias — Ignis Domini; Zacharias — Memoria Domini; Zorobabel — Alienus a Confusione. — V mnogoterem imenu tiči lep kos zgodovine.

Kar pa velja o Hebrejcih, dozdeva se mi, da ne velja o Rimljanih. Ogledoval sem si kaj rad v letih svojih gimnazijalnih in poznejših studij rimska imena; a slavnemu narodu ne bodem menda kratil slave, ako iz dolgoletnega primerjanja rečem, da so rimsko-latinska imena večinoma medla, malovredna, prejednostavna, brez posebnega pomena. Rimljani so sicer tu pa tam dajali možem po tri imena, od katerih ste se dve podedovali; a v vseh treh niso skoro ničesa izražali. Te posebnosti so v ozkotesni zvezi z jezikom, in jezik z značajem rimskega ljudstva. Nesprememba in napredek je ob enem geslo Rimljanu: napredek v vladarstvu črez ves svet, v vsem drugem pa nesprememba. Na vesoljno gospodstvo že misli Latinec, predno še srednjo Italijo podjarmi. Jezik pa mu je nekako okamenel, izgubivši svojo gibčnost vsled krepkosti in moči, vsled vzvišenosti in veličastnosti. O sestavljenih osebnih imenih ni skoro sledu; neka praznota je v teh kompozicijah, na pr. Ahenobarbus, Crassipes, Cornicen in še nekaj enakih. Rimska onomatologija je stoprav pozneje v že pojemajoči in hirajoči dobi nekoliko obogatela v derivacijah in kompozicijah. In čudovito je, koliko imen je bilo potem iz jednega korena stvarjenih, na pr. iz pridevnika *magnus*: Magnentius, Magnilianus, Majorianus, Maximus, Maximinus, Maxentius, Maximilianus; ali iz korenike *flor*: Florus, Florens, Florentius, Florianus. V teh imenih ni razločka v pomenu, temveč le v zaznamenanju. To pa ni bogastvo, je le golo siromaštvo. V derivacijah je rimski imenopis še bogat, a ne v kompozicijah. Prav pičlo je število sestavljenih imen, na pr. Bonifacius, Bonagratia, Bonaventura, Deusdedit.

Prvi kristjanje so otrokom svojim dajali neporedkoma še poganska imena, kakor pričajo napisi v rimskih katakombah in napisi na starih krščanskih spomenikih, najdenih v Afriki. Imena so se jemala od številke: Primus, Prima, Primula, Septimius, Secundus, Secunda, Nonnia; — od barv: Albinus (Beljak), Candidus (Svetljak); — od živalij: Agnes, Aper, Cattulinus, Cervulus, Gallus, Palumbulus; — od poljedelstva, od poljskih pridelkov, od cvetic: Arator, Colonicus, Rusticus, Fabius, Laurentius, Rosatus, Rosatianus, Silvanus; — od mesecev: Januarius, Junius, Martius (tudi od boga Marta, kakor Saturninus od boga Saturna), Aprilia; — od zvananj in od notranjih moralnih lastnosti: Callistus, Longinus, Agatho, Amanda, Pudens, Pudentius, Bonosus, Caste, Con-

stantinus, Hilarius, Innocens, Justus, Severus; — od zgodovinskih oseb: Apelles, Alexander.

Obilo število pa je takih imen, ki se prilagajo le kristjanom, ki so le njim umevna in posebna, ker značijo krščansko življenje in mišljenje. Mnogo jih je izposojenih od verskih resnic: Athanasius — Nemrljivi, Renatus — Prerojenec, Salvius, Reparatus — Odrešenec, Receptus, Epiphanius; — od cerkvenih praznikov in obredov: Paschasius — Velikonočni, Natalis — Božič; — od krščanskih čednostij: Fidentius, Sperantius, Agape — Ljubezen, Charitosa — Ljubezniva, Speratus — Nadjan, Clemens, Irene, Irenaeus.

Jako priljubljena so bila imena, sestavljena z Bogom: Adeodatus, Quodvultdeus, Theodorus, Deodat — Bogdan, Cyriacus (κύριος — Gospod), Theophilos — Bogoljub, Theopistes — Boguzvest.

Zopet druga merijo na poklic, na lastnosti kristjana: Bellator — Bojnik, Victor, Victoria, Victorinus, Vincentius, Nicolaus — Niketas = Vincentius — Zmagovalec; Gaudentius (Veseljak), Hilarius, Felix, Felicitas, Felicissimus; Viator, Viatorina, Coelestinus, Beata¹.

Opomnil sem že zgoraj, da je bila pri poganskih Rimljanih gledé osebnih imen bolj derivacija obična nego kompozicija. Pri ostalih narodih je bila stvar skoro narobe. Nahaja se tukaj sestava imen, ki je znamenje bogatega jezika in bogatih mislij. Kar zadeva krasna osebna imena brez daljših pridevkov, brez posebnih pritikin, nadkriljevali so druge narode in se odlikovali pred njimi Grki in pa Slovani.

Primerimo samo nekaj grških in slovanskih imen: Ἀγαθολῆς ali Εὐζλῆς — Dobroslav, Βογολῆς — Bogoslav, Ἑρμολῆς — Svetoslav, Πολυεὐλῆς — Boljeslav — Vočeslav, Εὐχένιος — Blagost, Θεοδόσιος — Bogdan, Εὐφρων ali Προμεθεὺς — Premisel, Ἑρμόστρατος — Svatopluk, Δημοεὐλῆς ali Δημοεὐλειος — Ljudoslav, Εὐσέβιος — Blagočest, Ἑρμόνιος — Svetomar, Χρυσόστομος — Zlatoust, Θεόφιλος — Bogomil, Στέφανος — Krunoslav, Σοφρόνιος — Modrinjak, Φώτιος — Lucius — Svetljak. Pač ni lahko najti lepših, blagoglasnejših in umnejše sestavljenih imen osebnih, kakor so grška in recimo, tudi slovanska².

¹ Cfr. Roma, Die Denkmale des christl. und des heidnischen Rom in Wort und Bild. Von P. Albert Kuhn O. S. B. Einsiedeln, 1877. — Die altchristlichen Inschriften Afrika's nach dem Corpus Inscriptionum lat. Band VIII. als Quelle für christliche Archäologie und Kirchengeschichte. Von Karl Künstle. (Theologische Quartalschrift. Tübingen, 1885. III. Heft, pag. 430 — 434.)

² Grki so bili med starodavnimi narodi najbolj omikano ljudstvo, ki je po vsej pravici smelo ponosno biti na svoj bogati, gibčni in milodoneči jezik. To svojo izvenredno omikanost so Helenci med mnogim drugim pokazovali tudi v nepresiljeni tvorbi lastnih imen. Poleg Grkov so imeli Slovani najkrasnejša, najlepše izumljena, blago-

Da so se tekom časa lastnim ali kakor bi danes rekel, krstnim imenom pridružila še rodbinska, pouzročilo je vedno večje število ljudi, vedno bolj in bolj se razvijajoče kupčijstvo in obrtnijstvo. Pri takih okoliščinah je primanjkovalo deloma krstnih, oziroma lastnih, deloma pa niso dovolj določno označevala dotične osebe. Radi tega je trebalo imen poiskati, ki bi odpravila še to pomanjkljivost. Tako so nastala rodbinska imena, ki se prenašajo tudi na naslednike, potomce jedne in iste rodbine; in v tem gre iskati tudi bistvo rodbinskih ali takozvanih pisnih osebnih imen. V bogato obljudjenih mestih se je najpoprej pokazala silna potreba takošnih imen; pozneje tudi po trgih, vaseh in selih, kjer so se pa skoro izjemno vsaj v poprejšnjih časih le kot pisna imena rabila; samo uradno so služila dobro. Preprosto ljudstvo pa si je stvarilo in si stvarja poleg teh, ki so mu po posameznih krajih skoro popolnem neznana, še druga, katerim pravimo domača, hišna ali vulgarna imena¹. Med narodom so kaj priljubljena in neporedkoma jedina, ki so znana, tako da morajo uradnije poleg navadnih pisnih imen še domača pristavljati, kedar se hoté s prostakom sporazumeti. Na kmetih se vé pogostoma le za vulgarno ime. Vprašaj na pr. po Pučniku, bodeš težko kaj zvedel, ne išči ga dalje; a vprašaj, kje so Vodule? in vsak otrok ti bode pot pokazal tja. Pisec teh vrstic še pomni dobro, da se vstopivši v konjiško šolo dolgo ni oglašal na učiteljevo klicanje svojega pisnega imena, ki mu je bilo povsem neznano. Držal se je le hišnega imena. — Ločijo pa se domača imena od rodbinskih v tem, da so starejša, izvirnejša, materinemu jeziku prikladnejša; da so izključno navezana na posestva in kmetije; da ne živé samo pri jedni jedini rodovini, ampak, če ta pre-

glasna, dotično osebo krepko označujoča imena. Kaj? Moral li ni po tem takem njih jezik že zgodaj prav vrlo izobražen biti? Pa če bi hotel kdo ugovarjati, da so Slovani v tem le Grke posnemali, naj mu zadostuje odgovor, da mora tisti, ki je zmožen umeti lepoto takošne imenske tvorbe ter jo posnemati v svojem jeziku, da mora biti tisti vsekako človek jako bister in olikan, a jezik njegov bogat, gibčen, dovršen.

Škoda, da se dandanašnji preslabo gleda na pomen osebnega imena. Novodobni priimki so skoro brez zna in jedra, so ničvredne novotarije. V „mračnem“ srednjem veku je bilo malo da ne vsako ime globokega pomena. Čitatelja se sedaj razveseljujejo srednjeveški priimki učenih mož, na pr. Doctor Angelicus, Doctor Sublimis, Fons Vitae itd. Kakor je v našem času vse bolj prazno, puhlo in površno, tako se tudi pri imenih ne gleda na vsebino. Pa današnji svet je že tako stvarjen; ako le jeden terja in želi kaj novega brez cene, brez podloga in razloga, obesi se ná-nj brzo drugi in tretji in še četrtri, na té zopet peti in šesti, dokler ni grozd gotov, ki bi se naj ponašal po zvunanji velikosti, a ne po notranji dobroti.

¹ Kranjci imenujejo Vulgarname prikladek, ki jim pa tudi pomenja Spitz- in Spottname. Schreibname jim je priimek, Taufname ime. (Cfr. Novice I. 1852. Štev. 60 sl.). Hoče li Konjičan zvedeti domače ime, vpraša: Sosed! kako se glasi vaš hišni čámen. Okoli Ljutomera čuješ „cuna“, v gorenjih in dolenjih Slovenskih goricah „cona“ — Zuname. Conjavati pomeni ondukaj ozmerjati, beschimpfen.

mine, ostajajo navadno pri naslednjem posestniku in pri njegovi družini. Od ondot prikazen, da imajo posestva po tri, štiri ali še več imen; vendar le domače ime ostane nepremeljivo; ono se ne izgubi in ne pozabi; ostala pa se vrsté s posestniki. Tako postavim, živi med sosedi lišno ime Brežjek (po legi hiše ob bregu mimo tekoče rečice), dasi je imelo posestvo že različne lastnike, kakor Jagodiča, Črečnarja in Pana¹.

(Dalje pride.)

M. Napotnik.

Črtice o srbskih in hrvatskih národnih pesnih.

„Reichthum und Schönheit seiner (Serbiens) einheimischen Dichtungen sind so beschaffen, dass sie das übrige Europa, dem sie bisher verborgen blieben, in Staunen setzen werden.“

*Jakob Grimm.*²

U v o d.

Narodna poezija, to je ono vseobče stvarjanje pesniško, ktero množino naroda navdaja, kakor iz prirode izvira — narodna poezija, veli nemška pisateljica Talvj³, umira pri vseh evropskih narodih. Samo v Slovanih stoji še ta živa cvetlica v vsej svoji prirodni obilnosti, a tudi tu razvija se ona v najkrasnejšem cvetu še le na jugu, in to poglavito pri Srbih in Hrvatih. To je óni veliki pesnik, ono ljudstvo ali narod, kateri je za tisočletnega bivanja v svoji sedanji domovini — od Dubrovnika pa tja do Beča, od Sinjega do Črnega morja — mnogo pretrpel; ali ostal je živ in s svojo pesnijo pridobil si slavo po vsej Evropi.

¹ Tudi na gorenjem Štajerju na pr. pri Köflach-u so vulgarna imena močno v rabi. Najde se Simimichel, Simihirse, Simihanshirse. Kmetija Simihanshirse je bila last — Simona; njegov sin Hans pa jo je podedoval in tako se je imenovala Simihansel; nató jo je dobil Matija in po njem se je klicala Simihanshirse. Ime je ostalo hiši, če so se tudi njeni lastniki menjali. V obče pa domača imena pri Nemcih nimajo one vrednosti, ktero imajo pri Slovanih, osobito pri Slovencih.

² Jakob Grimm v predgovoru k svojemu prevodu Vukove srbske slovnice („Pismenice“) l. 1824.

³ Talvj: „Historical view of the languages and literature of the Slavic Nations with a sketch of their popular poetry“, New-York 1850, na nemski prevel dr. B. K. Brühl: „Uebersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen und Literatur, nebst einer Skizze ihrer Volkspoesie“, Leipzig 1852. — Iz tega dela je v evem spisu več upotrebljeno, dotično po nemškem izdanju na str. 266—284 in 307—321. — Ime pisateljice „Talgj“ je sestavljeno od začetnih pismen njenih krstnih in očetevega rodbinskega imena: Therese Albertine Louise von Jakob.

Ta neusahljivi studenec narodne poezije je torej občno blago celega naroda, kateri živi razkosan v Srbiji, Črni Gori, Bosni in Hercegovini, v Dalmaciji in na otokih, v (bivši) Voj. Krajini, Hrvatski in Slavoniji, v Sremu, Bački in Banatu, deloma v Istri, Primorju, Medjimurju, po drugih naselbinah v Ogerski ter v dolnji Avstriji — občno blago narodno, akoprav ni povsod jednako plodno in čvrsto ter se ni pri vseh oddelkih jednako ohranilo. Glavni vir mu je še sedaj južna Srbija, Črna Gora, Bosna in Hercegovina ter sosedna Dalmacija, kjer se srbsko pleme s hrvatskim meša in jima je jezik, kakor tudi pradomovina — jeden in isti. A ravno zaradi tega ni nikakor opravičeno, te pesni imenovati samo „srbske“, kakor so se krstile, niti ne samo „hrvatske“, kar je v najnovejšem času nekterim posebno milo, temveč treba je, da jih imenujemo srbske in hrvatske — srbsko-hrvatske ali hrvatsko-srbske; kajti one se pevajo tako pri Srbih kakor pri Hrvatih ter so skupna, nerazdeljiva lastnina obeh plemen, ktera se itak tudi drugače ne dasta strogo ločiti.

Povestni pregled.

Veke in veke bilo je to dragoceno narodno blago Srbov in Hrvatov učenemu svetu skrito. Pred našim stoletjem se je o tem biseru izven domovine le malo kaj znalo. Starejšim umetnim pesnikom in pisateljem hrvatskim in srbskim niso bile sicer njihove narodne pesni neznane; a posebno niso marali zanj. Peter Hektorević (Hvaranin † 1572) in Andrija Kačić-Miošić (iz Makarske † 1760) posnemala sta narodne pesni, tudi po katero pravo narodno, malo premenjeno vplela med svoje (oni v svojem „Ribanju“, a ta v „Piesmarici“); Jovan Raić (archimandrit v Kovilju) omenja v svoji povestnici („Istorija raznych slovenskych narodov, najpače Bolgar, Chorvatov i Serbov“ 1794) večkrat narodnih pesnij, akoprav ne znajoč njihove pesniške vsebine dostojno ceniti. No to je skoro jedini sled narodnemu pesništvu pri starejših književnikih. Še le v XIX. veku začeli so učenjaki v obče k narodnim stvarjem obračati večjo pozornost. Že Goethe je bil jedno od Italijana Alberta Fortisa v njegovem „Viaggio in Dalmazia“ (1774. II. 99—105) priobčeno narodno pesen — o Asan-aginici — iz italijanskega prevoda ponemčil (l. 1789) z velikim priznanjem učenih Nemcev. Evropsko slavo pak so dobile te takozvane „srbske narodne pesni“ po Vuku Stefanoviću Karadžiću, katerega moremo imenovati najditeljem tega narodnega zaklada. Po nagovoru Lukijana Mušičkega in Bart. Kopitarja izdal je Vuk najprej dva zvezka z naslovom: „Narodna serbska pësmarica“ v Beču I. 1814, II. 1815, kar je učeni Jakob Grimm nemškemu svetu oznanil z veliko pohvalo. S tem vzpodbujen izdal je Vuk drugo z novimi plodovi

jako pomnoženo zbirko v Lipskem od l. 1824—1833. v štirih knjigah, predpostavivši jej zanimiv uvod; a pozneje nabravši po Dalmaciji in Črni Gori novo kito narodnega pesništva, začel je v Beču tretje krasno izdanje v letih 1841., 1845., 1846. in 1862. pod rečenim naslovom: „Srpske narodne pjesme“, in to: različne pesni ženske, junaške najstarejše, junaške poznejše in različne junaške, in l. 1865. (že po njegovi smrti) izšli ste še dve knjigi, junaške novejšje in ženske pesni sodržujoči. — Ove po Vuku izdane pesni začeli so prevajati na razne jezike, brž ko so zagledale svetlo, tako na nemški J. Grimm (1818), Talvj (1825, 26), Eug. Wesely, v. Götze, W. Gerhard (1828), Fogel, S. Kapper (Čeh 1852); na ruski Greč, Puškin, Vostokov, Kastorski; na česki Čelakovsky in drugi v „Časopisu českého musea“; na poljski Rom. Zmorski; nekoliko na slovenski Cegnar; na angleški John Bowring; na magjarski Sekač.

Po primeru Vukovem lotili so se tudi drugi rodoljubi nabiranja srbskih in hrvatskih narodnih pesnij po raznih krajih, kakor: Sima Milutinović — Čubro Čojković („Pevanija Crnogorska i Hercegovska“ 1833, a tudi z izdelki umetnih pesnikov), vladika črnogorski Peter Petrović Njeguš II. („Ogledalo srbsko“ 1845), Stjepan Popović („Crnogorske gusle“ 1858), Filip Radičević (Crnogorske gusle“); Iv. Fr. Jukić i Ljub. Martić (franciškana, „Bosanski prijatelj“ 1850 in „Narodne pjesme“ 1858); Bogoljub Petranović („Srbske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine“); Mato Topalović („Tamburaši ilirski“ 1842), Luka Ilić — Slavoljub Slavončević („Slavonske varoške pjesme“ 1844—47), Mijat Stojanović; Luka Marjanović (1864), Ivan Kukuljević Sakcinski (1847); Fran Kurelac („Jačke“ 1872 v Ogerski); B. Bogišić (1878); F. Plohl-Herdvigo; Mato Laginja (v Istri 1880), Fr. Koch-Kuhač („Južnoslovenske narodne popievke“ od 1878 sem, veleznamenita zbirka), Ivan Filipović („Kraljević Marko v narodnih pjesmah“ 1880), Stojan Novaković in Armin Pavić (1877 o boju na Kosovem); v rokopisih Stanko Vraz naše gore list, Drag. Rakovac, N. Tomaseo, Pavlinović, Š. Ljubić, Miroslav Alačević — ter mnogo drugih zbirk, izdanih in neizdanih; pa jih še zmirom prihaja v tisku na svetlo; a mnogo narodnih pesnij nahaja se raztresenih po raznih časopisih in novinah. Veliko zbirko narodnih pesnij pripravlja baš za tisek „Matica hrvatska“ v Zagrebu¹. — Za Slovence izdal je Janko Pajk: „Izbrane narodne srbske pesni“ (v Gorici 1865, drugi natis v Ljubljani 1881) s srbsko slovnico in rečnikom.

¹ Odbor „Matice hrvatske“ ni pozabil na stari svoj dolg, da zagleda enkrat svet i Maticin „Sbornik hrvatskih narodnih pjesama“. Sedaj se je v istini nadejati, da se že pripravi morda tekom bodočega leta prva knjiga: „Sbirke narodnih pjesama“ za tisek. Tako beremo v poročilu o glavnem zboru „Matice hrvatske“ str. 3.

Op. Zbirke so tiskane nekatere v takozvani cirilici, nekatere v latinici, kakor v obče ono pismo Srbom, to pa Hrvatom rabi. — A mimogredé rečeno, kakor izvira v obče jako mnogo nesloge med Jugoslavlani i na književnem polju od te dvovrstnosti v pismu, tako tudi pri nas Slovencih, poslužujóčih se latinske abecede, a za cirilsko azbuko malo marajočih, žalibože niso srbske (in hrvatske) narodne pesni tako poznane, kakor bi imele biti i zaradi svoje absolutne cene i zaradi tako bližnje sorodnosti srbsko-hrvatskega ter slovenskega plemena in narečja! „Upoznajmo se, braćo!“

Razdelitev in oblika.

Narod sam razdeljuje svoje pesni po predmetu navadno na dve veliki vrsti: na junaške in na ženske pesni. Junaške pesni jim pevajo o slavnih činih pojedinih junakov ali o povestniško važnih dogodkih, kateri so se izvršili med narodom samim. One se recitujejo s precej jednoličnim, vendar vzvišenim glasom, katerega gosle z jedno ali dvema strunama spremljajo, zmirom le pred poslušalci, a prednašajo jih moški; pri tem je beseda glavna stvar. Pesni pak, ktere pevajo ob odnošajih med obema spoloma, bodi si v epski ali lirski obliki, imenujejo ženske pesni, akoprav jih prepevajo devojke in mladenčji sami ali v društvu; pri njih je glavna stvar napev, kateri se pak ne spremlja z goslami, nego pevajo se one ali brez vsakega glasbila ali pak po nekterih krajih pri brenkanju na tamburico. Vuk Stefanović Karadžić označuje ovi dve vrsti takó-le: „Sve su naše narodne pjesme razdijeljene na pjesme junačke, koje ljudi pjevaju uz gusle, i na ženske, koje pjevaju ne samo žene i djevojke, nego i muškarci, a osobito momčad, i to najviše po dvoje u jedan glas. Ženske pjesme pjeva i jedno i drugo samo radi svoga razgovora, a junačke se pjesme najviše pjevaju, da drugi slušaju“¹. — Nekteri razdeljujejo v novejši dobi narodne pesni na predhistorične, ktere nam kaj o stari mythologiji odkrivajo, na historične junaške, katerim je predmet največ vojevanje s Turki ali takozvano hajduštvo, in na lirske ali pesni čuvstva². Mi pridržujemo tu staro razdelitev po Vuku.

Junaške pesni so zložene največ v takozvanih desetercih — stilih broječih deset slov, navadno s cezuro za četrto slovo. Ta starodavni metrum v junaških narodnih pesnih je Srbom in Hrvatom tako lasten, kakor je starim Grkom heksameter, Italijanom hendekasyllabus, Francozom aleksandrinec in sedanjim Grkom takozvani politiški verz. Merilo deseterca je sorodno troheju (v petih stopicah), ker je pro-

¹ Vuk: „Srpske narodne pjesme.“ I. str. XVII.

² Iv. Radetić; Fr. Marković („Vienac“ 1876; 1873).

zodično in naglaševalno za jedno, ker ima prijetno soglasje starih jezikov in ker različnost dolgih in kratkih slovok odkriva različnost mislij in jih naglašujoč izražuje. — Ženskim pesnim rabi razven deseterca tudi osmerek, šesterek, pa i dvanajsterek (verz z 8, 6, 12 slovkami). V ostalem imamo pesni i jedne i druge vrste, v katerih broji stih do tri slovke in do trinajst. — Rime ali sroka nimajo srbske in hrvatske narodne pesni prav za prav; no ako se ktero soglasje na koncu redka slučajno nameri, dobro je. Pač pa nahajamo na več mestih sledove takozvanim priglasikom ali asonancam v raznih obrazcih.

Ženske pesni so navadno kratki komadi, včasih samo nekoliko vrstic obsegajoči; a junaške so večkrat dolge pripovesti v po 500 — 600 redkih, jedna tiskana v 1227 verzih („Ženitba Maksima Crnojevića“), da jedna, najdaljša od vseh do sedaj znanih, ima celó 1482 stihov („Mejdani i ženitba Ahmet-bega iz Varada“, tiskana v Jukićevem „Bos. Prijatelju“ II. 1851., prepisal jo M. Š. od pevača Petra Raničića, drugače Džola prozvanega, na Kuprisu).

Mnoge pesni začenjajo z nekoliko stihi na pripovedujoči način, akopprav je ostali del pesni čisto liričen. Taki uvodi so mnogokrat alegoriški; in ako ne najdemo vsekdar prilične zveze med njimi in onim, kar sledi, to prihaja od tod, trdi Talvj, da je jeden pevač ta uvod povzel od drugega ter razne dostavke pridejal po svoji misli in volji. Te male alegorije pak podajajo včasih popolno sliko od predmeta. Včasih naznanjajo gavrani prihodnjo nesrečo; nektare pesni, opevajoče ljubavne ali ženitninske zgodbe, opisujejo na početku lepoto devojke. Večkrat začenjajo pesni s podolgimi pitanji in prispodobami, katerim je odgovor navadno jako lep uvod v pripovest; tako na pr.:

„Šta se bieli u gori zelenoj?
Al' je snijeg, al' su labudovi?“
„Da je snijeg, već bi okopnio,
Labudovi već bi poleteli.
Nit je snijeg, nit su labudovi,
Nego šator Age Asan-age“.

Zrasla su mi dva borja¹ rumena²,
I med njima jelvica³ zelena.
„Nisu ono dva borja rumena,
Ni med njima jelvica zelena,
Neg su ono dva brata Jakšića
I med njima sele⁴ Mandalina“.

Občna oznaka.

Pesništvo, veli neki glasovit pisatelj, ljubi bolj jasno nebo, čiste mirne žarke blagega solnca, nego li goste megle in trdi led; bolj mična polja, nizke in zelene holme, nego dolge in zapuščene ravnine in ogoljene planine, ktere se, z večnim snegom pokrite, s svojimi vrhovi oblakov dotikajo. A jugoslovanske pokrajine — opazuje S. Ljubić⁵ — zauživajo

¹ bora; ² rudeća; ³ smrečica; ⁴ sestra.

⁵ S. Ljubić: „Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske“, na Rieci, I. 1864., str. 336 in sl.

zarés tega blaga v obilnosti ter so se naši kraji baš zmirom ponašali in se tudi še dandanes dičijo posebno z vedrino neba, s tihimi vetriči, zelenimi in plodnimi polji, razkošnimi bregovi, veselimi ravninami, mirnimi rekami in jezери; tudi niso brez planin, ktere jih branijo, ni brez morja, ktero jih pere in hladi. Obdarjeni s tolikim krasom blagodarne prirode, ni čuda, ako so našinci že od detinstva navdušeni za pesništvo, ko vse, kar je okoli njih, diše v hladnem in krasnem pesništvu, ktero je po Andresu naznanjujoča zvezda blage uljudnosti. In zarés — nadaljuje isti pisec — ako uprém oči v orlasto zenico svojih bratov, vidim, da sije iz nje veledušnost hitra in živa. Kreпки v rasti, prosti in mili v govoru, živahni v hodu, blagega duha, milostljivega srca, strahovite srditosti o potrebi, dihajo ti ljudje v samem gibanju prirodno pesniško moč; okoli njih je z jedno besedo življenje — ljubav, a ljubav — pesništvo. Zató ni čuda, ako opazujemo neprenehoma vzletati med tem ljudstvom ono hitrodomisljavo čuvstvo, ktero je poglavitni vrec mnogobrojnih in povse izvirnih plodov izvrstnega pesništva, vsak dan na svetlo izhajajočih, z jednega istega drevesa nabranih, namreč z duha naroda, kteri jih je vdihnil in upečatil, vsake hvale dostojnih in neizmerne cene v oziru ljudskega jezika, in kteri bi, ko bi se z nabožno marljivostjo povsod zbrali in proučili, mogli pri nas postati temelj obširni književnosti. Te narodne pesni, akoprav so plod prostega uma, z učenjem neuglajene, vendar malokdaj zaostajajo, a navadno prekosujejo po prostosti in lepoti pesni modroknjižnikov, obdelane po mnogobrojnih pravilih, ktera so kakor spona, ki jedva porojeno misel davi ali jej jemlje krepost in jo kalí. Te pesni, izvirajoče iz bistrega neizcerpljivega studenca plemenitega duha, odsevajo pri vsakem vzletu v kakem novem izrazu ali sliki, pri vsaki stopinji krasijo se z novo domisljijo, obogačujoč na ta način narodno književnost z divnimi pojavi začetimi v čuvstvu celega naroda, ker ni človeka, v katerem ne tli vsaj kaka iskra pesništva. — Porájajo se nedolžno in samovoljno, kakor voda iz točila, brez lišpa, kteri po Winkelmannu omejuje in krči moč domisljije; v obilni prijaznosti, v vedri in čisti radosti, v tihem upanju in v isti žalosti nahajajo neizmanjkljivo hrano. Istina je vendar, da ni vse suho zlato, droben biser, drago kamenje; imamo narodnih pesnij, ktere se po krasoti in izviranosti povzdigujejo do tolike izvrstnosti, da se jedva pomisliti more, da so plod neučenega ljudstva; a je tudi takih, ktere ti ne razodevajo druga nego li nepremagljivo potrebo, ktero občuti vsak, a prosti narod posebno, da si s pevanjem olajša težo dolgega truda. — Tako Ljubíć.

Kar trdijo učenjaki o narodnih pesnih v obče, to velja tudi o srbskih in hrvatskih. One so, veli C. Cantù, najzvestejša slika naroda, odsev njegovih krepostij in slabostij, merilo njegovega izobraženja, ker v njih so točno načrtane vse slike dobrih pa tudi zlih del, vse radostne

in žalostne slike prošlosti, sedanjosti in bodočnosti; tako da po Görresu, kdor te spomenike čita, ta tiplje narodu žile v povelju in srka pesništvo iz vrelca. Herder jih imenuje arhiv narodne povestnice, a Monti jih zove:

Prime di natura
Vergini fantasie, che in piante in fiori
Scherzano senza legge, e son più belle.

Narod kot pesnik.

Srbsko-hrvatski narod je moral biti od nekdanj pesniški narod. To svedočijo mnoge njegove pesni, ktere deloma po predmetu, a deloma po obdelavi predmeta prikazujejo, da jim spada izvir v jako davno prošlost. In danes se zna, piše prof. Iv. Radetić¹, pri Srbih in Hrvatih vsak dogodek, kateri spada v življenje narodovo, v pesni opevati; pa kar biva danes, bivalo je še bolj v prošlosti, kedar je bilo obilnejših izvirov in naravnejših pogojev za narodno poezijo. Tedaj je namreč stala ona onkraj umnega razvitka pojedincev ter je kot duševna imovina celosti imela tesnejšo zvezo v svojstvu narodnega življenja, nego jo danes ima. Ne govorč o tem, da Prokop in ostali starejši pisatelji Slovane v obče nazivajo narod pesniški², zadosti nam je reči, da imamo dovoljnih svedočanstev, ktera nam potrjujejo, da je vzlasti srbsko-hrvatski narod že v davni davnini narodno pesen ljubil in negoval; tako nam že Domentijan v življenju sv. Save pisanem v XIII. veku omenja, kako je on t. j. Sava kot svetnik mrzel na „skvr'nnoslovesnije in vrédnije pèsni“, s kterimi se bojda duša mladeniškega teženja oslabljuje. Pa razven tega imamo naročito dokaz o narodni poeziji Hrvatov in Srbov celó pred koncem XII. veka; to je takozvana „Kronika hrvatska“, ktera je, kakor je dokazano, bolj literarni spominek narodnega pesništva, nego li dokument historijski. „V njej nam se je,“ veli Jagić, „ohranilo najstarejše izravno svedočanstvo o davnešnjem pevanju in pripovedanju našega naroda. Dakako ovi tekst, ki ga danes v kroniki imamo, bilo v starejši

¹ „Vienac“ 1876. br. 6.

² Razven „Edde“, kjer se veli, da je pri Venedih bila modrost in pesništvo, pripoveduje Prokop, da se niso Slovani jednok od Grkov napadeni, ognili nevarnosti, kajti pri pevanju so zaspali (De bello gotico I. III. c. 14). Karamzin omenja tri Slovane, ulovljene od Grkov, ko so hodili k Oberskemu kanu, in veli, da so mesto otroja nosili tambure o ramah, izpovedajóč, da pri njih žezeza ni, a da je pevanje in glasha bil poglavitni del njihovega poslovanja. — Kakove so bile pesni slovanskega naroda, dokler je živel v poganstvu, ni do sedaj znano, ker ni spomenika iz one dobe, kteri bi nam to stvar mogel razjasniti. Verjetno je vendar, da so te pesni ponajvéč bile mythološkega predmeta (S. Ljubić I. c.).

latinski formi, bilo v novejši hrvatski redakciji, ni več poezija, nego kompilacija književna, ali poslednji izvir te kompilacije bile so brez sumnje večidel narodne pesni in narodne pripovedke^{1, 4}.

Ko je na Kosovem polju l. 1389. srbsko carstvo padlo ter je narod recimo srbski po tej bitki izgubil svojo samostalnost, poginili knezi in vojvode, a boljari in svečeniki in v obče vse, kar se je bolje zvalo in kosovsko propast preživelo, moralo je zapustiti zemljo in zavičaj, a s seboj ponesti vse blago in vse književne spomenike, da i sam spomin na narodno tradicijo, kakor veli pesnik vladika črnogorski Peter Petrovič Njegoš II. v svojem krasnem „Gorskem Vijencu“:

Što uteče izpod sablje turske,
Što na vjeru prava ne pohuli,
Što se nehće u lance vezati,
To se zbježa u ove planine.
Da ginemo i krv prolivamo!
Da junački amanet čuvamo!
Divno ime — i svetu slobodu.

Ostal je v deželi sam prost narod odrezan, kakor govori Miša Dimitrijević², od svoje prošlosti, ker ni znal čitati ni pisati, pa tudi ni mogel doznati o delih svojih prednikov, a odrezan tudi od bodočnosti, ker ni imel političnega življenja. Razven tega je poboj na Kosovem dušo naroda tako potresel, da mu je izbrisal vse druge spomine iz duše, in cela narodna poezija blodi samo okoli jednega jedinega groba na Kosovem. Povestnica kosovskih dogodkov je tako živa v spominu naroda, kakor da se je včeraj dogodila, a Srbu potekó i danes še, kedar omeniš Kosovo, takoj solze na oči. Tako je Srb v svojih pesnih, ktere so pred tem opevale morda druge ljudi in druge dogodke, opeval sedaj spomin predkosovske veličine narodne in kosovske junake in njihova dela junaška.

Tako so se po srbskih in hrvatskih straneh njihove gore in doline več od štirih vekov razlegale od pesnij, ktere je narod v svoji tugi peval tudi ne znajoč, da mu bodo one nekdaž raznesle slavo po širokem svetu. Ko je recimo zopet Srbu že vse bilo propadlo, ostale so mu še samo „gusle javorove“, iz kterih je izvajal pesni, v kojih je spomin nekdanje slave in veličine prenašal od roda do roda, obdržujoč tako narodno zavest zmirom budno in razvneajoč svoje brate na obupno borbo proti neprijatelju vere in jezika. Ali glas srbskih gosel tudi ni bil nezaslišani glas v puščavi; tužni in mili zvoki njihovi vzbudili so zoro lepše bodočnosti: iz pesnij narodnih zasijal je v početku tega stoletja prvi žarek svobode narodne.

¹ V. Jagić: „Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga“ I. 1867. str. 113.

² „Javor“, list za zabavu, pouku i književnost, u Novome Sadu 1874. br. 31.

Francoz Lamartine, opisujoč svoje potovanje po Srbiji, govori o narodu in njegovih pesnih med ostalim takó-le: „Dogodki tega ljudstva niso nikjer zapisani, razven v narodnih pesnih, kakor so bili prvi dogodki vseh viteških narodov. Ove narodno navdušenje prikazuje pesni, ktere so postale na bojišču, šle od ust do ust vojakov in bile po dokončanem boju na dom prinesene, so ohranjene po ustnem predavanju. Župnik ali učitelj jih popisuje. — Način, po katerem se pevajo, je prost ali vzvišen, kakor i srce bojujočih ali kakor glas otca rodbine, kteri od daleč pozdravlja dim strehe svojih otrok. One delajo narodno dogodivščino ljudstva. Slovansko dete se uči čitati pri povestih tičočih se junaštva njegovih otcov; a ime osvoboditelja Srbije je prvo, kar imenuje. Ljudstvo odgojeno s takim mlekom ne more več postati rob! — Jaz sem srečal mnogokrat sredi gozda, kjer bi mislil človek, da razven zverij nikogar ni, zbor mladih dečkov in deklic, kteri so narodno pesen pojóč potovali. Prenehali so s petjem trenotek, da nas pozdravijo in da vidijo, kako mi idemo; a ko nas niso več videli, začeli so zopet pevati ter so šli dalje. Mračno lice stoletnih dobov in pečine ob potoku so še dolgo odmevale od glasov teh pesnij in jednoglasnih odzivov, kteri so tej zemlji obetali dolgotrajno srečo. — „Kaj velijo oni?“ vprašal sem jednok tolmača, ki je njihov jezik razumel. „Gospodine!“ odgovori mi on, „oni govore tako proste stvari, da ni niti vredno francoski izreči jih.“ „No povejte mi besede, ktere so ravnokar pevali.“ „Eh dobro! oni so rekli, da Bog blagoslovi vodo Morave, ker je ona zadavila neprijatelje Srbov; da Bog pomnoži žir dobov šumadije, ker je vsak od teh hrastov — jeden Srb.“ — „Pa kaj hočejo oni s tem reči?“ „Gospodar! oni bi radi povedali, da so oni hrasti, ko je bila vojna, za Srbe bili zidovi; njihovi gaji so bili in so še njihove trdnjave; sleherni ta dob je za nje bojni drug; oni jih ljubijo kot brate. Še ko je knez Miloš dal posekati toliko dreves, da napravi skoz gozd ta ravni pot, po katerem mi sedaj stopamo, tedaj so ga stari Srbi dostikrat preklinjali. Posekati hrast, pravijo oni, je toliko, kolikor človeka ubiti. V Srbiji so ljudje in hrastje prijatelji“ Dogodivščina tega ljudstva bi se morala pevati, a ne pisati. Ona je pesen, ktera se še nadopolnjuje.“ — Tako francoski pisatelj.¹

Znamenitost.

Povestnica, ktera se javlja v bojih narodov, je temelj njihovega državljanskega in društvenega stanja; pesništvo pak je podlaga njihovi izobraženosti. Junaški narodni epos je najimenitnejša vrsta pesništva,

¹ Prim.: „Danica hrv. slav. i dalm.“ 1848. po prevodu A. T. B(e)lića.

zató ker ima največji upliv na prosveto narodovo. To se vidi pri starih Grkih, kateri so Homerja imeli za jedini uzor in temelj v vseh svojih umetnijah. Ktero pleme pak ima med Slovani, katerim pripada slavna bodočnost — ako Bog dá in sreča junaška — tako pesništvo? Ktero drugo nego srbsko-hrvatsko?

Ako se tudi Srbi in Hrvatje, kar se tiče umetnega pesništva, še niso popeli do one stopinje, na kateri vidimo njihove ostale brate, posebno Poljake in Ruse, vendar prekosujejo oni z narodnim pesništvom vsa ostala sorodna plemena. Narodna poezija je Srbom in Hrvatom v nadomestitev za umetno, in oni, stoječi z njo na čelu vsemu slovanstvu, so pri svojem priličnem siromaštvu jako bogati na blagu, ktero jim morejo ne samo ostali Slovani, nego vsi narodi sveta zavidati.

Med drugimi slovanskimi plemeni imajo na pr. Čehi od starodavne narodne poezije jedino betvico, takoimenovani „Rokopis kraljedvorski“, v njem posebno vzneseni spev o Zaboju in Slavuju; ali to je stvar, ktera ima podobo z germanskimi baladami, pa zató ni tako izvirna, najmanj pak životvorna; kajti teh pesnij narod česki dandanes več ne peva, kakor peva srbsko-hrvatski svoje, nego one, česke, so mirno shranjene v praškem muzeju. Ovo poslednje velja tudi za Ruse, katerim je iz starih junaških pesnij ostalo jedno jedino „Slovo o polku Igorjevem“, vojni spev o Igorju Sviatoslaviču, a to v prozi; Kozaki imajo pač svoje „dumy“, dočim pevajo Poljaki še samo svoje lirske pesmice, takozvane „krakowiake“. — V novejši dobi dajejo sicer nekteri prednost ruski narodni poeziji; no sam Rus A. N. Pypin prepušča v svoji „Istoriji slavjanskih literatur“ to prednost Srbom; on se ne more načuditi lepoti njihovih pesnij ter veli, da je srbsko narodno pesništvo najlepše razvito, s katerim ne more tekrovati pesništvo nijednega slovanskega plemena.¹

Istina, da kake določene celote velikih spevov — narodne epopeje — kakoršne so na pr. indijska Mahabharata, grška Ilijada in Odiseja, nemški Nibelungen itd. — Srbi in Hrvatje nimajo. (Nekteri mislijo sicer, kakor prof. Armin Pavić, da je bila nekđaj taka velika srbsko-hrvatska epopeja, spevana takoj po boju kosovskem, ktera bi se zvala „Lazarica“ — po nesrečnem carju Lazaru, a ta kosovska pesen je bila baje po ustni tradiciji pozneje razdrobljena na več komadov.) Temveč štiristoletni bojni čini njihovi so tako rekóč zruje vsejano na plodovito njivo srbsko-hrvatske povestnice, iz kterega zruja je prirastlo nebrojno pesniškega ploda, krasnih in silnih pesnij junaških. Kajti akoprav so se napisale in natiskale že cele knjige takih pesnij, vendar

¹ A. N. Pypin in V. D. Spasovič: „Istorija slavjanskih literatur“, St. Peterburg I. 1879. 261.

je njih vir neusahljiv, in ta veliki broj, kar jih je že izdal slavni Vuk Stefanović Karadžić, je samo trohica od prevelike množine junaških pesnij, ktere še niso zbrane. Iz broja teh pesnij vidi se, kako je pevska žila srbsko-hrvatske vile rodovitna; a kako silna, čvrsta in moževna je ta žila, znači to, da tudi v boju zmirom bedi in živo bije. Pri drugih narodih otrpne v vojni pevska žila — inter arma silent Musae — in oživi stoprav na novo, kedar nastane po vojni dolgotrajen mir; pri Srbih in Hrvatih pak živi ona v času boja bolj, nego pri drugih narodih za mira; a koliko bolj še le vzleti ona tedaj, kedar jej zasije blago solnee počitka!

Priznanje v tujcih, vzlasti Nemcih.

Morebiti ni bil nijeden umotvor na književnem polju tako hitro priznan za izvrstnega, kakor baš „srbske“ narodne pesni, in to ne samo pri soplemenikih, temveč tudi pri drugih narodih, poimenoma Nemcih, — kar gotovo ni malo. Ko je bila Vukova zbirka zagledala beli dan in ko so te pesni izšle še v nemških prevodih, da so jih tudi učenjaki evropski mogli razumeti, tedaj niso čitatelji in presojevalci njihovi mogli zadosta načuditi se jim in jih dovoljno nahvaliti zaradi njihove izvrstnosti in neprispodobljive prirodne lepote. Posebno krasno so se o veliki ceni njihovi izrazili: Goethe (*Kunst und Alterthum* II. Bd.), Jakob Grimm v svojem prevodu Vukove slovnice 1824, Joh. Sev. Vater v predgovoru v Grimmovem prevodu Vukove slovnice, Leopold Ranke v „*Geschichte der serbischen Revolution*“ 1829 (1844), „*Göttinger gelehrte Anzeigen*“ 1823, Talvj v svojem prevodu srbskih narodnih pesnij in v rečenem delu o povestnici slovanskih jezikov in književnostij, in dr.

Goethe in Grimm sta bila od lepote ove poezije tako očarana, da sta, kakor sama izpovedata, le zaradi nje pozelela znati srbsko-hrvatski jezik ter sta se ga, prvi še na svoje stare dni, tudi učila.

Izmed teh in drugih oceniteljev „srbskih“ narodnih pesnij naj navedem tu sôd Grimmov in Talvjn.

Grimm, prispodabljač „srbske“ narodne pesni z narodnimi pesnimi drugih slovanskih plemen, govori takó-le: „Vsa slovanska plemena se zdé od prirode pesniški nadarjena, k petju in plesu nagnjena. Njihove pesni se odlikujejo po tihem, globokem čuvstvu. V zapadnih deželah, Česki in Poljski, postalo je pač pravo slovansko kolo jako redko. A še danes se hrani v okolici krakovski gotovo stari rod veselih, mičnih pesnij, kteremu želim razumnega nabiralca. Česka, ako so jej naposled izumrle, imela je svoje dni obilico narodnih pesnij, ktere se po komadih, nedavno iz nekega rokopisa štirinajstega stoletja rešenih, skoro povse v

besedi in načinu s srbskimi pesnimi skladajo. Podobne se dadó brez dvómbे dandanes v mnogih krajih Rusije nabirati. Starejše oglase, morebiti že iz dvanajstega ali trinajstega stoletja, hrani nam izvrstni junaški spev o Igorju . . . Nič pak se ne dá primerjati z obilnostjo pesnij, ktere živé v vseh pokrajinah Srbije . . . Ženske pesni (govori o Vukovi zbirki) podajajo lirsko poezijo, kakoršna se tako jasno in srčno pri nijednem novejših narodov ni razvila. Kaj je epsko narodno pesništvo, kako se razvija in razširja, kakova prirodna, nepričakovana, nijedni umetnosti dosegljiva iznajdljivost mu je na ponudbo, to moremo proučavati iz moških ali junaških pesnij, kterih sodržaj obsega pravljice, pripovedi in novo dogodivščino ter se spomenikov daljnih narodov dotika. Merilo in jezik v teh pesnih teče najčisteje . . . Naj kdo poskusi te pesni prevesti na rusko, česko . . ., vsa njihova milina, njihova neposnemljiva priprostost morala bi se oslabljená ali izhlapela izgubiti.“ l. c.

In Talvj, ktera je svojo knjigo sestavila po drugih pisateljih ter povzela po njih tudi sodbo o „srbskih“ narodnih pesnih, izreka gotovo občno mnenje njih presojevalcev, ako po priliki veli: „Vse, kar imajo druga slovanska plemena, ali Nemci, Škoti ali Španjolci narodne poezije, more se jedva prisposodabljati z onim lirskim delom srbskih, ktere sami ženske pesni imenujejo; pa tudi veliki epski proizvodi, v kterih selški pevač v krogu drugih seljakov opeva junaška dela pradedov in vrstnikov, nimajo od časov Homerjevih sebi enakih v celi književni povestnici.“

Predmet in obseg.

Narodna poezija Srbov in Hrvatov je jako tesno zvezana z njihovo povestnico ter z njihovim vsakdanjim življenjem. Njihova pesen peva o Kraljeviću Marku in Ivi Senjaninu, o Sibinjaninu Janku in Sekuli Nećaku, o Musi Kesedžiji, o Relji junaku, o Jakšiću Bogdanu in njegovem bratu Mitru, o Skenderbegu-Gjurgju Kastriotiću, o hajduk-Veljku in harambaši Mijatru, o Milošu Obiliću in Jugu Bogdanu, o Ivanu Karloviću, o Kulin-banu, o Terziću Marianu, o Trenku in njegovih pandurih, o bogatem Gavanu, o „Crnem Arapinu“, o Vojsavi epirski kraljici in o sestri bana Zrinovića, o Markovi ljubi Angjeliji, o krčmarici Mari in o lepi Dori, kakor i o Vili Ravijošli itd.; pesen peva o Turkih in hajdukih, o Kosovem in Grobničkem polju, o „Sinjem morju“ in Blatnem jezeru; o reki Dunaju, o vodi Drini in Marici; o Carigradu in Belemgradu, o Budimu in Mletcih-Benetkah, o Sarajevu, Sokolu in Jajcu gradu, o Zadru, Šibeniku, Senju in Vrbniku; o „Urvini planini“,

o Dormitoru in o Velebitu itd. itd. Pesen slavi in hvali uzor-junake in njihova vredna dela, vznáša jih in predaja za spomin tudi najdaljšemu potomcu; ona obsojuje in preklinja neljudi in nedela njihova ter jih postavlja na ogled kot strašilo tudi poznejšemu naraščaju. Pesen je slika narodovih mislij, čuvstev, poslovanja in trpljenja; ona je duševni izraz vseh različnih odnošajev med ono množino pojedincev, kateri sočinjavajo jeden narod. Izba, kjer žene predóč okoli ognjišča sedé; gore, v katerih pastirji črede pasejo; kraj, kamor se mladina zbira na ples; polja, kjer se žito žanje; gozdje, skozi ktere potuje samotni potnik — vse je polno pesnij. Pesen spremlja Srba in Hrvata pri vsakem delu in to mu mnogokrat podaje tudi snov za njo. Srb in Hrvat, po besedah Talvjinih, živi svoji poeziji, ali kakor veli lepo pesnik „Kriesnic“:

Jer tko naš je, pjesmu ljubi,
I u crkvi i u kući¹,
I na radu², na dangubi³:
Mi smo narod pjevajući!⁴

V pesnih oživljuje srbsko-hrvatski narod svoje uzore, vzvišuje in proslavlja krepost in junaštvo, kaznjuje podlost in hudobijo, deli po svojem načinu pravico, ohlaja svoje srce, objokuje svoje nevolje, izražuje svoje želje, zagrinja svoje nade, v katerih se sam ogleduje, tolaži, žaluje in krepi. Narodne pesni, to so resnični dnevnik dotičnega naroda, njegovo zrcalo, njegova notranja povestnica; to je narodni epos. V pesnih more človek videti, kakov je narod, kateri jih peva.

Hoteč dakle naše čitatelje točno seznaniti s sadržajem srbsko-hrvatskih narodnih pesnij, imel bi jim oživiti štiri veke narodnega življenja Srbov in Hrvatov, prikazati vse junake in znamenite ljudi, vse slavne in za njih tužne dogodbe štirih stoletij, tolika bojišča, tolike razvaline, tolika sijajna mesta, slavna po svoji trgovini, obrtu, znanosti in umetnosti; imel bi jim pokazati sliko slepcev pevačev in milih devojk, katerih misli in čuvstva so v teh pesnih izražena; predočiti i hrabre čine epskih in vsa nežna čuvstva lirskih pesnij, od vesele popevke o žetvi, na zabavi, pri kolu, na prelu, vso ljubost in žalost, smeh in nestalnost ljubavi, pak do najbolj vzvišenega slavospeva Bogu, veličanstveni prirodi, velikim možem naroda; naposled žalobna čuvstva na razvalinah svobode, na podrtinah sijajnih gradov; imel bi predočiti i sinje morje in mogočne gore, i ravna polja in pitome gorice: na kratko imel bi brezbrojne svetle žarke mnogoletnega duševnega narodnega življenja srbskega in hrvatskega sestaviti kot v jedno ognjišče, združiti kot v jeden biser, da ga podam ter da se sveti, kakor oni alem-dragi kamen v narodni pesni:

¹ v hiši; ² pri delu; ³ na počitku.

⁴ „Kriesnice“ (Iv. Trnski), u Karloven 1863. str. 70

Pri kojem se vidi večerati
Nasried noči kano nasried dana.

No ni od daleč ne morem jaz na toliko oživiti jim sodržaja kajige, kateri je naslov: *Narodne pesni srbske in hrvatske*, in po kateri se je slava raznesla na vse štiri strani svetá. Popolno z njimi spoznati se, za to je treba slavne umotvore pesnika, kateremu ni v pesništvu jednakega, naroda samega, čitati ter čim česče in pazljiveje čitati.

V sledečem hočem samo nektare glavne stvari omeniti, in to najpreje o junaških, a za tem o ženskih pesnih. *A. Fekonja.*

(Dalje pride.)

Národne pripovedke.¹

Priobčuje *Mat. Valjarec.*

73. Vila Bogumilica.

(Varaždin.)

Bili su jenkrat tri brati, imali su jednu hižičkicu i nekuliko ovcih. Saki den su išli past ovce. Ovi stareši dva brati na veke su bili svojega mlajšega brata; on im je moral ovce zavračati, na ovce paziti i kad im je trebalo vode po vodu iti, a oni su se igrali. Kad je jem put moral po vodu iti i kad se je odstranil od svojeh bratov i kad se je približil k zdencu, videl je na jednom bregu jednu lepú devojkicu, koja je bila vila. Sonce je jako svetilo i jako je vruće bilo; on vzeme svoj škrlak pak dene oni devojki na lice, da ju ne bude peklo, pak odide k zdencu. Kad si je nagrabil vode, vrati se nazad i kad je došel na ono mesto, gde je ona devojka ležala, ona se zbudi pak ga pita: nesi li mi ti del ov škrlak na lice, da me ne bude sonce peklo? pa kaj bi rad za to naplaćeno imal? On joj reče: niš drugo, nek da bom jakši od mojih bratov. Ona mu reče: hodi se nacecaj mojega mleka. Kad se je nacecal, reče mu: idi probat k onomu najdeblešemu hrastu, je li bi ga mogel spuknuti. On odide k hrastu, stepe ga tak, da su grane dol curele. Onda mu reče vila: još nesi zadost' jak, odi još cecat. I tak, 'da se je do trejti put nacecal, onda prime hrasta te ga spukne. Onda mu reče vila: zadost si jak, idi vezda k svojim bratom i više te ne budu

¹ Štev. 1—72 glej v Kresovem IV. in V. letniku.

bili, a ako ti mene hočeš najti, najdeš me vu gradu, koj se zove Zelena šumica, a ja se pak zovem vila Bogumilica. Vračajuč se svojim bratom već su ga čekali i špotali, gde je tak dugo bil, i rekli su mu: budeš ti to taki naplatil, i štelu su ga biti. Nu on prime jednoga za pete pak po onom drugom si bratu i tak je je fest zbil. Ve su ga ovi išli dimo tožit, a on se je bojal, da ga doma ne bi špotali. Misli si: kam bi ja išel? Onda se zmisli: ha, idem ja iskat Bogumilicu, moju vilu. Putujuč došel je na jednu gorn, gde ga je i noć dostignula. V jutro kad se je stal, odide na vrh toga brega, da vidi, je li bi gde spazil grad — zelenu šumu. Kad je jen čas gledal, opazi daleko jednu hižicu, misli si: morti je to ov grad, i odpravi se na put. Kad je došel do ove hižice, vidi pred hižom jednoga starca. Kad je došel do njega, veli mu: pomogni Bog i starec. Starec mu reče: Bog pomogni, nek ja znam: ti iščeš vilu Bogumilicu. On mu reče: je. Za tem mu reče starec: oh moj sinko, teško ti je tam dojt, odvod imaš do tam još jeden den, nu kad dojdeš na on breg, od onod budeš videl on grad; ali vezda se već večer približil, zato moreš tu prenočiti. V jutro kad se je stal, dá mu ov starec proso pak mu reče: okolo ovoga grada je voda pak ovak ne mreš prek, a ovo proso obrni, moreš postati kaj očes. Kad je došel na on breg, videl je toga grada i kad je došel do njega, našel je 'se tak, kak mu je starec povedal. Za tem obrne proso pak si misli: lastavica, i mam je postal lastavica i tak je preletel onu vodu i vu grad došel. Komaj je vu njega došel, već je opazil svoju vilu, a ona mu reče: kaj si već došel? vidiš, ovdi je naš kral, a on te zatoče. Ali joj on reče: ne bojim se ja toga krala, samo mi pokaži, gde je. A ona mu pokaže. Za tem on vzeme svoju prosu, obrne i reče, da bi bil jakši od 'sih. Za tem kad je došel do vrat kraljevskih, videl je na vratih jednoga buzdohana, koj je bil najtežesi vu celom gradu. On ga vzeme, podere vrata. Čim je kral to spazil, vzeme svojega; nu ov je bil bole fleten pak ga je počekal s svojim i tak je ovdi kral svoju smrt našel. Potlam se je ov oženil z Bogumilicom vilom i ja sem bil na gosti', pil sem, jel sem tak, da sem od onda na veke žejen i gladen i vezda bi jel i pil.

74. Zaka pes mačku, i mačka miša ne trpi.

(Varaždin.)

Negda je bilo, kak se pripoveda, da su 'meli psi slobodu, da je 'se bilo njihovo, kaj je od stola pri obroku dol mesa opalo, pak su si na ovo napravili teštament, a napisali su ga na oselsku kožu, pak je onda pesji kral to čuval jeden čas, a poklam je dal to mački, kaj je čuvala. A mačka je ti teštament odnesla na krov pa ga je skrila za

ruženicu, da joj ga ne bi što vkral. A bil je za onom istom ruženicom jeden mladi mišek. On se je jeden put španceral onod pa je trofil na ovu kožu. On proba nju gibati, ne je nikam išla z mesta. Vezda se je zaveselil on nad kožom, da je našel si jesti. On je hodil 'sakšni den na ovu kožu svoje zube probat. Jeden put se je pripetilo, da je jeden pes po navadi pobral komad mesa, kaj je dol opal, pa je zato bil jako harjen. On se doplače kralu pa mu počne povedati, kak se je njemu zlo dogodilo. Kral mam pozove mačku napre, da mu naj donese on testament. Ona je mam bejžala po njega, ali ga više našla ne je, nek samo droptinje. Onda se je zmislila, da je to mišovo delo. Ide to pove svojim drugim mačkam. One su zapovedale, da se od vezda moraju miši klati i 'se su od žalosti zamijaukale. Ide pove to kralu pesjumu, a on je zezval skupštinu i zapovedano je, da se moraju mačke proganjati. To je konec tej svaji.

75. Zakaj su miši mački strahū.

(Varaždin.)

Bili su negda miši, koji su se zestali na skupštinu na jednom polu vu jedni šupli vrbi i napravili su pismo, vu kojem su se vsi podpisali i gde je bil ov napis, da budu mački na vrat zvonec privezali, da ju budu čuli, kad bude išla, i vsi su na to pristali. Kad je došlo vreme, da bi ov zvonec privezali, onda jeden veli: a koj bude zvonca privezal? Nato mačka iz nenada skoči i prime nekuliko mišov, a ostali su se razbejžali i od onod su miši mački strahū.

76. Nebeska kola Dobroradova.

(Zamladinec.)

Jeden Adamov mnok bil je jako dober i pošten človek. On je vile poštuval i nje 'se posluhnal, kaj goder su mu rekle i baš je onak delal, kak su mu one povedale. Onda je hodil bog išće med ljudi na zemlju, nu on se nê pokazal da je Bog, neg se je držal, kak kakov stranski človek, pak im je počel pripovedati, kak moraju živeti. Nu baš ov Adamov mnok bil je mam pri njem, gda je samo čul, da je med ljudi došel ov stranski človek i dal mu je 'se prav, kaj god je ljudem govoril, i sam ga je više put zapital, je li to dobro, kaj je on počel delati, pak gda ga je pital ov stranski človek, da gdo mu je to povedal, onda je on rekel, da su mu vile povedle. I dok nê ov stranski odišel, nigdar nê od njega odišel i vurek ga je prevadjal i ž njim se lepo spominal; a to se je jako lepo dopadalo Bogu, kaj je baš tak mislil, kak i govoril. Ov je vilam tak

bil poslušen, da onda išće nisu imele na celem svetu bolšega človeka, i gda je god vile Bog k sebi pozval na račun, uvek su falile njega, pak i onda su ga falile, gda je Bog k njim na zemlju došel, i on im je bil veselje na ovom svetu. Jem put su odredile vile, da budu svoju skupštinu držale, da kak bi ljudem bole mogle pomagati dobrem, i kak bi zločeste mogle poplašiti, i kak bi im naj prvo bilo moguće 'se na dober put napelati. To je ov človek zeznal, povedla mu je bila jedna vila, i on je znal, gde imaju skupštinu. Bil je onda baš na paši i mam je nabral lepoga cvetja pa je donesl tam i sakoj je splel jeden lepi venec, pak je 'se tam del prvo neg su one došle. Gda su tam došle, vidle su, da je samo jeden cvet 'se i da 'saka ima jeden venec jako lepi. Začudile su se i obraduale, da imaju ipak takvoga človeka, koj je pobožen i njim poslušen i pitale su se med sobom jedna drugu, da gdo bi to mogel biti tak pobožen i pošten človek. Nu dok su se tak spitavale, na jem put im je rekla Živa vila: am znate, gdo nam je to tak pošteno napravil? to nam je napravil on, koj mirom nam je 'se delal, kaj god nam je potrebno; pak vište, da nas poštuje, pak mu bumo morale za to dobro nekaj napraviti i njemu to naplatiti. I dogovorile su se, da ga budu tak naplatile, da se budu ž njega uvek ljudi spominali. Mam su mu poslale, da mu zafaluju za njegov dar, pak samo naj bo pošten človek kak je bil i prvo, i za plaču pokazale su mu, kak se kola delaju. Živa mu je sama napravila jarem ham i celu prateš i pokazala mu je kak se mora orati in marha goniti. — Na skorem su se bili ljudi posvadili dobri zločestemi tak jako, da su se jeden cel den tukli. Dobre vile pomagale su dobrem, ali je ih bilo ipak puno potučeno i dobri' i zločesti'. Nu zločesti nisu štelu svoje mrtvece zakapati pak su rekli, da ne smeju niti dobri svoje zakapati. Mam su se skupile vile pak su išle med ljudi i rekle su im, da si moraju svoju braču pokapati i da ju ne smeju pustiti tak vani se raspuzavati, kak ti nemo živinče. Ov dobri človek mam je rekel: ja idem mam jam kopat i bumo našu braču pokopali. Mam je išel dimov pak je konje napregel pod kola pak je došel tam i vozil mrtvece vu grob, i tak 'se z dalekoga i z bliza je dopelal k grobu, i gda je bil gotov, prosil je vile, da je li bi mu dopustile i neprijatele pokopati. Na to su mu vile odgovorile: mi smo se vre same spominale, da bi vas prosile, kaj bi i neprijatele pokopali. Ali su oni drugi rekli, kaj su pomagali tam jame kopati: kaj bumo nje pokapali, a 'morili su mi brata i sina? naj se tu raspuzneju, kak nema zver, su mi sina 'morili. Nu vile su im počele pripovedati, da su ipak i oni ljudi na božji kip stvorjeni pak da im moramo oprostiti. Ali ov dobri človek mam je išel kopat na drugu stran pak je nagovarjal i one, koji su mu prvo pomagali i tak su se najpoklem i ovi dali nagovoriti, da su i oni kopali jame

za svoje neprijatele. Gđa su bili gotovi s kopanjem, onda su rekli ovi drugi: nu gdo bo nosil vezda v jamu tuliko ljudi, pak ako išče nas bo gdo videl, budu nas nazad šteli biti. Ali ov dobri jim je rekel: samo čkomite, am nas ne bo nigdo videl, ja bom i nje vozil sim. I mam je išel svojemi koli tam po mrtvece i vozil je tak dugo, dok je 'se do jednoga zvozil i tak se je siromak jako zmučil. Gđa su bili gotovi s pokapanjem, onda su im vile lepo zafalile i rekle su, da se ne budu zabile za njih gđa dojde Bog na zemlju. Tak su se razišli. Nu i poklem je ov Adamov mnok vuvek pomagal 'sem na zemlji, koji su ga kaj god prosili i sakoga siromaka je dopelal dimov, ako ga je gde našel. Za jeden mesec došel je riftek sam gospodin Bog 'sevideči, 'semoguči i 'sevišni na zemlju. On je bil povedal vilam, da bu došel ov i ov den, ali da bo samo malo zlamenje dal, da se budu znale ravnati, ali ljudem naj ne povedaju. I gđa je došel na svet, on se nê ljudem pokazal kakti Bog, nego kakti kakov človek stranski, i gđa je došel blizu sela, gde je bil ov dobri človek, sel si je bil pod jednu lipu lepu. Na skorem je baš mimo išel ov Dobrorad pak je spazil toga stranskoga človeka. Mam je išel k njemu pak ga je pital, od kud je i kam bi rad išel. Ov stranski mu se je počel tužiti, da je betežen, šepav, pak da ne more iti, a bi moral iti tam na onu gorn, gde imaju vile svoju skupštinu, da su ga pozvale k sebi, a ne more iti k njim, ar je šepav jako, a da pri njem drugač dobro je. Na to mu reče Dobrorad, da naj ga malo počaka, da on taki tam dojde. Odišel je dimov, mam je napregel svoju jednu kobilu žrebetom pod kola i mam je išel k tomu bokcu. Gđa je tam došel, mam je stal pak je rekel: hote na kola, ja vas odpelam tam. I pomogel ga je na kola i 'se njegove stvari del je gori pak ga je odpelal k vilam. Kak ga je dopelal, mam su vile znale gdo je pak su se počele klanjati i dičiti ga. Onda se je pokazal, da je Bog i vile su mam počele pripovedati, kaj je Dobrorad 'se dobra načinil i kak je pokapal one mrtvece. Nu Bog im je rekel: am ja znam 'se to i videl sem i vidim, da je poslušen i vreden človek, i se je k njemu obrnal pak mu je počel govoriti: ja sem to videl, kaj si dobra napravil na ovem svetu i meni vezda, za to te pošilam vu nebo i ti s tvojemi koli boš vuvek za navek na nebu, dok bude sveta i veka. Vezda idi v nebo i s koli i ze 'sem iz ovoga sveta. Pak je došel svetli oblak i mam ga je odnesel vu nebo, a na nebu postalo je tuliko zvezd, kuliko je bilo njih: kola i kobila žrebetom i vidi se dendenešni na nebu i zovu se „kola nebeska Dobroradova“. A to su morale vile povedati 'sem ljudem, a takaj bilo je puno ljudi i naj više pastirov, koji su 'se to vidli pak su povedli doma, i riftek su vidli mam on večer na nebu kola i rudo, kobilu žrebetom, i tak se je razglasilo po svetu od jedni do drugi.

77. Nebeska ovca.

(Zamladinec.)

Od početka sveta bilo je jako zločesti ljudi i gda i' je vre puno bilo na zemlji, onda su se počeli međ sobom jako strašno svaditi i tući. Vile su je opominale, da naj budu dobri, ali je nikak i nikak nisu šteli poslušnati i tak su se bili pokvarili, da nisu niti Boga dobroga spoznavali, neg su ga kleli i špotali. Vile su ih opominale, ali 'se je bilo zaobstunaj, i gda su vidle, da one nisu moguće ljudi na dober put dope-lati, držale su skupštinu pak su rekle, da budu išle Boga prosit, da bi kakov stra' dal ljudem. I zbilja odišle su tri k Bogu pak su povedle, kaj bi rade. Bog im je rekel: am ja to 'se vidim in čujem, kaj moje zločesto ljudstvo dela i kaj vam veli. Ja sem vre nje štel kaštigovati, ali ste se vi zanje prosile i molile, a vezda je bom moral ipak, ar nema vu celem svetu, neg samo jeno dva pošteni ljudi i to Najvid z ocom i decom, pak na njega pazite, da i on ne bo zagrešil, i druge ljudi opominajte, ja bom išče počekal jeno sto let, a ako ne du bolši, onda je bom 'se do jenoga skončal, da i' ne bo više na zemlji. Vezda ite, pazite na ljudi i obračajte je na pravi put. Nu ljudi se nisu nikaj pobolšali, neg su se tak spačili, da su živeli, kak na 'sem svetu nema živina. Gda su to vidle vile, odišle su jeno tri nazaj k Bogu i povedle mu, da samo jedna hiža je poštena i to Najvid svojom dečicom. Bog im je rekel iti na zemlju i povedati Najvidu, da naj dela jenu barku i naj vu nju dene sake zveri jeden par: ja bom celi svet potopom kaštigal. Najvid je delal barku i sakomu je povedal kaj dela i zakaj, ali su se ž nega smejali. Gda je bil svojom barkom gotov, onda su došle vile 'se i vila pastirica pak su mu pomogle nagnati nuter od sake zveri jeden par. Gda su one to nagnale i njemu rekle naj ide vnuter, mam je počelo grmeti i dešč cureti i oblak se je razdrapil tak, da je na jem put samo voda postala, da je bila vekša od naj vekšega brega. Gda se je bilo 'se vre potopilo, onda se je nazaj voda 'se malo po malo posušila i nazaj je lepo vreme nastalo i onda su mu vile nazaj vrata odprle i gda su 'se stvari pustile na pašu, nisu nikaj pazile na nje, a vuk je bil prvo jako krotek kakti ovca, ali je zaklal ovna i pojel ga je. Gda su vile išle glet ali su vidle, da nê oven med zvermi a niti vuka i gda su se ogledale, vidle su gde hrda vuk ovna, a vre ga je bil pol pojel. Ali pastirica se je tak strašno rasrdila, da je rekla, da bo vuka i njegovu dlaku (= pleme) 'morila. Nu došel je Bog baš onda, gda su bile vile skup i gda su se spominale, da kaj budu napravile vezda, ar je bil Bog išče prvo pred potopom rekel, da ne bo nijenu stvar stvoril, neg da moraju one jako paziti na ove stvari, da ostane saki par živi. Gda je došel Bog dole pred barku k vilam, na jem put se je samo rasvetlilo,

vile su počele lepo popevati i njega dičiti i gda se je počel spominati ž njimi, mam mu se je vila pastirica potužila, da joj je vuk ovna zaklal i da vezda ne bo mogla se zapomoći za ovce. Ali joj je rekel Bog: ti si kaštiguj vuka kak hoćeš, ja ti 'se prepušćam. Onda ga je ona pretvorila vu nečemurnu zver i zločestu, koju bo štel saki človek skončati i koja ne bo smela nigdar van na svetlo dojt i rekla je, da se pak budu znali ljudi iz toga spominati, pretvarjam tebe, vuk zločesti, i siromašnu ovcu vu zvezde, i dendenešni zovu se ove zvezde nebeska ovčica. I ne bi imeli mi dendenešni ovec, da nê bila ovčica breja na tu božu sreću i poglela je jenu ovčicu i ovneka, i onda su se opet započele ovce i vila pastirica sama je više put pasla ovce, a vuke je dala proganjati i dendenešni vuk beži pred pastirem i zvoncem i bude na vek za na vek.

78. S u n c e.

(Pod Kalnikom.)

Prvo, neg su Adam i Eva zagrešili, nê bilo išće sunce kakvo je dendenešni, nego su bile zvezde, koje su svetile ljudem i drugim živinam, jedne su svetile po danu a druge po noći. Ali gda su prvi ljudi zagrešili, onda je stoprem Bog stvoril ovo sunce, koje mi dendenešni imamo. Gda su oni zagrešili, onda su postali mam goli i mam su se skrili vu listje. Nu gda je Bog došel na zemlju, išel je mam vu paradižum, počel je je zvati, da gde su i rivtek su se oglasili, ali im je mam rekel, da naj idu k njemu pak ih je počel pitati, kaj su to napravili, ali se je 'se jeden na drugoga spričaval i nijeden nê štel biti kriv. Na to ih je Bog dobro i pošteno zošpotal i nje dal van z paradižuma sterati i onda im je rekel: ja sem vam povedal, kaj morate 'se delati i kak se bi bili morali ravnati, pak niste šteli tak živeti, kak sem vam bil ja rekel. Vezda vam vudarim na nebu trag moje ruke, koj vam bude sudac i pred kojim se nete mogli po danu vi niti vaš odvetek skriti, i koj bu tak svetel, da nede mogel nigdar nijen človek vu njega dugo gledeti, i taj moj trag bude vam sunce, ono vam bude svetilo i grelo, ono vam bađe nazveščavalo moju volju, ono bude sakoga sečalo, kak ste vi zagrešili, pak bude išlo od jednoga kraja sveta do drugoga i ovomu mojemu tragu ne bo se mogel nigdar nigdo skriti, njega bude vil saki človek kak zide pak dok zajde. To su ljudi jeden drugomu povedali i dendenešni nekoji stari ljudi veliju, da je sunce Bog na zemlji.

Prinesček, kako in od kod se narodne pripovedi razširjajo.

Vuk ima v knjigi: Srpske narodne pripovijetke, drugo izdanje 1870 (prvo 1852) na 144. strani pripoved: Zla žena, ki jo je slišal v Tršiču; ima pa tá-le glas:

Potovala sta mož in žena črez travnik ravno pokošen. Mož reče: žena, ala je travnik lepo pokošen! Ona reče: kaj ti je na oči padlo, da ne vidiš, da to ni košeno, da je striženo. Nató reče on: Bog te dal, žena! kaj se travnici strižejo? to je košeno. On jej dokazuje, da je košeno, ali žena le trdi, da je striženo, pa se skregata, in mož udari po ženi. Ona pa stopi pred njega, pomoli mu pod nos roko in dela s prsti, kakor da bi strigla, pa vpije: striženo, striženo, striženo! in gredóč tako kraj pota, ne gledajóč pred se pade v jamo. Mož vidi pa reče: prav tako tebi, pa jo pusti in gre dalje. Črez nekaj dnij mu se zasmili, vzame vrv pa gre, da jo iz jame izvleče. Ali namesto žene izvleče hudiča na jedni strani kakor ovco belega, a na drugi črnega kakor je. Mož se ga ustraši in hoče vrv iz rok pustiti, ali hudič ga brž zaprosi, naj ga izvleče pa naj ga ubije, ako ga noče živega pustiti. Usmili se ga, pa ga izvleče. Hudič ga popraša, kakšna ga je sreča simo prinesla, da ga je rešil, in kaj išče v jami. Mož mu pové, da mu je pred nekimi dnevi žena padla v to jamo, pa je prišel, da jo izvleče. Hudič zavpije: kaj, brate, to je tvoja žena, pa si ti mogel z njo živeti, pa si prišel, da jo izvlečeš! Jaz sem padel v to jamo pred nekoliko časa, pa mi je bilo s početka res da težko, kmalu pa sem se nekoliko privadil, ali od kar je ta prekleta baba prišla k meni, toliko da za teh nekoliko dnij nisem crknil od njene hudobe: nagnala me je bila v kot, pa poglej me, kako mi je tá-le stran, ki je bila k njej obrnjena, osivéla vsa od njene hudobe. Pusti babo, če si kaj pameten, naj bo tu, kjer je, pa te naredim srečnega človeka, ker si me od nje rešil. Nató izpulí travo iz zemlje pa mu jo dá in pravi: na to travo pa pusti babo; jaz zlezem v hčer tega in tega cesarja, iz vsega cesarstva bodo hodili zdravniki in duhovni zdravít njo in mene izganjat, ali jaz ne pojdem iz nje, dokler ti ne prideš; a ti se napravi za zdravnika in pridi jo lečit:

pokādi jo samo malo z ono travo, pa pojdem iz nje. Mož vzame travo, dene jo v torbo, pa se poslovita s hudičem. Kmalu počí glas, da je bolna cesarjeva hči, da je hudič zlezel v njo. Pridejo iz vse dežele zdravniki in duhovni, pa nikdo nič ne vé pomoči. Tedaj vzame mož torbo s travo pa gre v cesarsko mesto naravnost k cesarju v poslopje, kjer mu je hči bolna ležala, ali niso ga pustili v hišo. Gre tedaj kar k cesarici, pravi, da je zdravnik, ki ima tako travo, da je z njo že več hudičev izgnal iz ljudij. Cesarica, kakor vse matere, skoči po koncu pa ga odvede k hčeri v hišo. Kakor ga hudič ugleda, reče po tiho: a ti si tu, brate? Tu sem. E pa dobro, ti stori svoje, jaz pa pojdem iz nje, ali ti ne hodi nikdar več za mano, kjer se oglasim, kajti ne bo dobro. Mož vzame iz torbe travo pa nakadi deklico, hudič pobegne, in ona je zdrava, kakor jo je mati rodila. Zdravniki se osramočeni razidejo, a njega objemó in oženijo s hčerjo, pa je s cesarjem cesaroval. Ne dolgo potém vleze ravno tisti hudič v hčer sosednega še mogočnejšega cesarja. Začnó po vsem cesarstvu zdravil iskati in ko nič ne najdejo, slišijo, da je bila sosednega cesarja hči ravno takisto bolna, pa jo je ozdravil neki zdravnik, ki je zdaj cesarjev zet. Cesar piše brž sosedu list, naj mu pošlje zdravnika, ki mu je hčer ozdravil, da tudi njemu hčer ozdravi od jednake bolezni, da mu dá, kar bo zaželel. Ko to cesar pové zetu, domisli se ta, da mu je hudič rekel, naj ne hodi več za njim, pa reče, da ne more iti, da je že pozabil lečiti. To odgovori onemu cesarju, ali on pošlje drugi list, da pride z vojsko ná-nj, ako mu ne pošlje svojega zdravnika. Nató reče zetu: ni drugače, da greš. On gre in ko pride k cesarjevi hčeri, začudi se hudič pa mu reče: a brate, kaj hočeš ti tukaj? kaj ti nisem rekel, da ne hodi za menoj? E, moj brate, reče cesarjev zet, nisem prišel tebe gonit, le prišel sem, da te poiščem in poprašam, kaj hočeva zdaj; ušla je žena iz jame, pa da mene išče, to nič ne dé, ali ona išče tebe, ker mi je nisi dal izvleči iz jame. Kaj, izlezla ti je žena iz jame! zakriči hudič pa skoči iz cesarjeve hčeri in beži tja v sinje morje in se nikoli več ne povrne med ljudi. —

Početek te pripovedi je brati v 3. zvezku pridig Janeza Kriškega (F. Joann. baptista à s. Cruce Vippacensis) natisnjenih v Ljubljani 1696. leta na strani 67. takó-le:

... ter ne bodite taku nori inu nagli kakor uni mož, kateri je bil svojo ženo pelal prangat na en travnik, kateri malu časa poprej je bil pokošen. Ta sruta nej vejčila kaj je košna, zakaj vse skuzi je per pouštrci inu pred špeglam doma v senci sijdela, ona je za gvišnu menila de so travo z' škarjami postrigli. Mož jo začne z' noricami zmerjat, ona nej hotela svoje besede nazaj vzeti &c. se začneta za le tu kregat inu cukat taku dolgu, de mož se je bil taku močnu resrdil, de v en glabok potok je jo pahnil bil, inu ta sruta, zakaj nej mogla z' besedo,

je z' roko kazala, de z' škarjami inu nikar z' koso so travo porezali, inu dokler sruta nej znala plavat je bila utonila inu dolgu časa je z' roko kazala, de so bile škarje. —

Od kod je pater Janez to anekdoto vzel, tega ne omenja, ali druge pripovedke dadó ugibati, da je imel laški izvor, iz kterega je zajemal. Sicer je v tej pridigi še več pripovestij in basnij. Eno teh hočem še iz njega bralcem izpisati, zató ker je iste snovi s pripovestjo, ki sem jo davno zapisal v varaždinskih Toplicah na Hrvatskem, a natisnil jo je predlanski Kres (IV. 1884) na strani 247., in je še tistim v spominu, ki jih take stvari mikajo. Te pripovedi pater Janez nima od pripovedovanja, ampak pravi, da jo je bral, ali tega ne pové, kjé jo je bral. Stoji na strani 63., a glasi se takó-le :

Inu de bi si lih mož preprost bil, ste dolžne ga zanašat, kar ner več vam je mogoče, za kaj de bi si lih hotele se jeziti, kregat inu ga faržmagovati, vener vam ne bo neč pomagalu, koker k' zajdnimu je billa spoznala una žena, od katere sim bral, de je imela eniga preprostiga inu malu vredniga moža, ona je mogla vse opraviti, on pak nej bil za drugu, ampak za jejsti inu za spati, zatoraj žena večkrat ga je kregala inu tepla. En dan ona je imela 'z hiše pojti, perporoči možu pišata, de bi kej jastrop yh ne snedil. On yh je varval en čas, ali k zadnimu zaspi v eni senci. V' tem perleti jastrop inu enu odnese. Žena pride damu, zamerka de enu manka, moža kliče inu ijšče, ga najde v' senci, popade eno pal'co inu ga dobru otepe inu omlati. Drugi dan zupet gre z duma, možu perporoči pišata inu mu prepovej, de nima 'z lonca jejsti, kateri je na polici stal, rekoč de je strup noter, ali nej bil strup, ampak méd, zakaj ona je rada méd jejdlu. Ta saromaški mož se je bal, de bi spet kateru ne zgubil, grè inu vse na eno špago perveže ter yh pusti. Perleti jastrop, zgrabi enu inu vse vkuppaj proč nese. Saromak se prestraši ter misli, če žena za volo eniga samiga je mene taku neusmilenu stepla, zdaj me bò cilu vbila. Caga ter misli: bulši je, de sam si bom zaudal, kakor de bi ona mene vbila. Vzame ta prepovedani lonc ter začne vun jejsti dokler je bilu kaj notri. Nu pravi zdaj, zdaj bo mene konec, te se položi na postilo rekoč: vsej bom na moj posteli vmrl. Na tu pride žena damu, gleda po pišatah, yh ne vidi, ni moža, gre v hišo, ga najde restegneniga na posteli, ga vpraša po pišatah, on vse povej, koku se je z nimi godilu. Kadar žena zastopi, de jastrop vsa pišata je odnesil, popade eno debelo pal'co ter k' njemu pravi: ah, leni tat, z' leto bom tebe mlatila, dokler te bom vbila. Ta bore mož začne vpiti: nehaj, nehaj, žena! za kaj zdaj zdaj bom vmrl, dokler sim vus strup 'z lonca snedil. Ta krat ona reče: zdaj videm, de zabstojn je ženi glavo rezbijat, kadar mož neče dobriga sturiti, neč ne pomaga, ampak ta luba potrpežljivost.

Ta sličnost zdi se mi dosti znamenita, da jo tukaj objavim. Ali obširnih besed mi ni treba dodajati; kajti kdor se s takimi stvarmi ukvarja, vé brez vsakega komentarja, kaj je, druge bralce pa mika sama pripovedka.

M. Valjavec.

Črtice

iz ethno- in topografije nekdanjega Norika in Panonije.

Spisal *Dacorin Trstenjak.*

Ko se je začelo dokazovati, da so že pred prihodom keltskih Bojev, Skordiskov in lygursko-keltskih Tauriskov¹ ter galskih Volkov Tektosagov bili v Noriku in Panoniji prebivalci, in da so ti prebivalci bili slovenske narodnosti, začenjali so keltomanski pisatelji, kakor Math. Koch, trditi, da so noriški Tauriski neposredni potomci krimskih Taurov, dasiravno je že Eustathij (in Dionys. ed. Bas. pag. 104) povedal: Norici autem Taurisci apud Geographum alii sunt, quam Tauri isti.

Drug zgodovinoslovec, dr. Ilwof, stopil je z drugim trdenjem na svetlo, ki se tako glasi:

Das Volk der Kelten zog bei seiner Einwanderung ununterbrochen von Osten nach Westen, und nachdem es in Gallien festen Fuss gefasst, fand keine Rückwanderung eines ganzen keltischen Stammes nach Osten mehr statt; folglich wurden alle ostwärts von Gallien gelegenen und von Kelten bewohnten Länder mithin auch Noricum früher als

¹ Skordisko-Taurisci so spadali k Sigovesovemu vladu in so posedli doleno Panonijo med 388—382 pred Kristom. Ustanovili so se v današnji Bosni in Srbiji med Savo in Dunajem; glavni mesti njihovi ste bili Singidunum (Zemun) in Tauranum (Beligrad). Za Aleksandra Velikega so že pomešani med thraskimi in illyrskimi narodi živeli (Strabo 7.). Za Ptolomaja so se še našli ostanki na ustju Savišem.

Volcae Tectosages so imeli svojo pradomovino v okrožju Garumne, zavolje domačih mirrov jo je velika množica zapustila, čez Rhen potegnula in se v Illyriku naselila. Okoli Olymp. 125. so ti Kelti napadli Grecijo pod vodjem Kaubautesom, dalje Pajonijo, Thrakijo in Makedonijo pod vodjem Belgijem. Panonski rod Belgites imel bi jaz za keltsko pleme, vendar njegova stanovišča se ne dajo zasledovati. V goreni Panoniji ni najti sledu keltskim naselbinam razven onih, ktere so ustanovili iz Italije pregnani Boji ob meji Norika. Najkrače naznači granice panonske Florus (v vreme Hadrijanovo (117—138) takó-le: Pannonii duobus saltibus ac tribus fluviiis Dravo, Savo, Histroque vallabantur, populusi proximas intra ripas se recipiebant (Epitome, IV, 13).

jenes, und zwar unmittelbar von Osten her bevölkert. (Dr. Fr. Ilwof, Beiträge zur Gesch. der Alpen und Donauländer str. 14.)

Ilwof zavrže tedaj poročilo Caesarjevo (Bell. gall. 6, 24), kateri očitno pové, da so Kelti čez Rhen v Germanijo prišli, dalje Livijevo (5, 34), kateri tudi poroča, da so Kelti pod Sigovesom šli čez hercynske gozde in pod Bellovesom v Italijo čez grajske planine, dalje Tacitovo (Germ. 28), kateri jednako trdi, da so se bili med hercynskim gozdom ter rekama Rhenom in Moenom Helveti in dalje naprej Boji naselili, in da se je še za njega velika pokrajina njihovih stanovanšč Bojohemum velela. Dalje zavrže Ilwof poročilo Justinovo, kateri iz Pompeja Troga, rojenega Galla (24, 4), navaja povest, da so se Galli, ker niso imeli v Galliji prostora, izselili, in da je jeden oddelek (portio) zasedel Italijo in drugi Panonijo raztezajoč se „usque ad illyricos sinus“.

Tem poročilom so verjeli Ukert, Mannert, Niebühr, Zeuss, Muchar, Gfrörer, Mommsen, samo graškemu zgodovinarju se ne spoljubi klasikom verjeti. G. Ilwof si torej misli, da so Kelti iz Azije prišedši skozi dunajsko dolino naprej proti Galliji se pomikali in tako Norik in Panonijo obljudili, a tega zopet oni ne veruje, ki še kaj na klasike drži.

Pot Keltov v Gallijo je bila za Karpati, njihovi prvi sedeži so bili po Plutarchu (Camill. 15) onkraj riphejskih gor. Od onod vlekla se je jedna betva do severnega oceana, druga pa se je obrnila proti zapadu in se je med Alpami in Pyreneji ustanovila. Tako Plutarch, in v resnici vé Herodot le za Kelte na izviru Istra in okoli mesta Pyrene. Tudi Plutarch pripoveda, da so Kelti preje, nego so v Italijo prišli, *ῥαῖον πολὺν* v Galliji prebivali.

Kje pa so bile riphejske gore? Ptolomaeus (III, 5, V, 9) je stavlja tja, kjer Tanais izvira, torej v Ural, in reče, da riphejske gore ločijo evropsko Sarmacijo od Azije. Tudi po Pliniju (4, 24), Lukanu (III, 273) izvira Tanais iz riphejskih gor, „ktere so mejašnje dvojih delov sveta“. — Damastes (pri Steph. Byzant. str. 727), kateri je 430 pred Kristom spisal ethnografijo, pripoveduje, da nad Skythi stanujejo Issedoni, vrh teh Arimaspi, in nad temi so riphejske gore; torej ta popis kaže zopet na Ural. Pomponij Mela (II, 1) je stavlja v bližino Kaspijskega morja, Orosius (I, 2) imenuje Ripheje Evropino iztočno mejo, torej Ripheji niso Karpati, kar basničar Apollonij trdi (Argon. 4, 285), kateri celo reko Dunaj daje iz riphejskih gor izvirati!! Od Urala so torej Kelti proti severu in zapadu potovali. Po isti poti so tudi šli Germani; od Tanaisa je prišel po njihovih sporočilih Odin (Edda Saemund, Tom. II, pag. 865, Geyer Gesch. von Schweden I, 19, 27); torej ni za Slovence v predhistorični dobi bilo tam prostora, kjer jih v historični pod imenom Veneti nahajamo, ker so se Kelti in Germani le počasoma pomikali proti zapadu.

To potrjujejo tudi anthropologična preiskavanja. Po Lissaueru se lubanje, ki se najdejo kraj baltskega primorja, razločujejo po dolichokephaliji, in nahajajo se grobovi po vrstah, kar je vse značaj germanškega plemena (*Zeitsch. für Ethnol.* VI., 1874); v Pomorju, Marki, Sileziji in v Thuringah se najdejo mesokephalske lubanje, kar po Virchowu na slovansko-germansko mešanje kaže (l. c. 1877, Nro. 11, 1878, Nro. 10).

Resni zgodovinoslovci so si mnogo prizadevali dognati, kdo so bili prabivalci pokrajin, ki se za Rimljanov velijo Noricum in Panonia. Ottfried Müller reče naravnost, da so „ein Räthsel“. (*Etrusk.* pag. 134.) K. F. Becker (*Gesch. der alt. Welt*, III. Theil str. 226), da so bili „theils celtischer, theils eigenthümlicher unbekannter Herkunft“, — jedina poštena zgodovinoslovca Schlötzer in Mannert sta imela pogum izreči: tukaj je bila pradomovina Slovencev.¹

Šafarik je mislil, da so Kelti vse Slovence pregnali iz Norika in Panonije, a ostroumni Pallman ima prav, ako reče: *tabula rasa* ist in der Völkerkarte nie gewesen, nie ist ein Volksstamm aus seiner Heimat ganz ausgewandert, ohne dem siegreichen Nachfolger eine Grundbevölkerung zurückzulassen (Pallman *Der Sturz des weström. Reiches*, pag. 85). Nomadi pa niso Slovenci že po svoji narodi mogli biti, ker jih v najstarejših časih nahajamo kot marljive poljedelce, ki so si hrame stavili in v zadrugah gojili patrijarhalno življenje.

Najmanjše trinajst sto let pred Kristom prebivali so Slovenci že med Karpati in Adrijo, ker so Veneti predstraža njihova; že 1300 pred Kristom so stopili od Julskih planin, ki so se v stari dobi po Ammianu Marcellinu velele venetske, na rodovitno benečansko polje, pretiravši iz njega etrurske Eugane (primeri C. Czörnig, *Die alten Völker Oberitaliens* str. 90).

Po tem uvodu podam se v pojasnila nekterih panonskih in noriških rodicev, razlagajoč njih sedeže, imena mest, rek in gor.

I.

Segeste in Segestani.

Med imenitnimi mesti stare Panonije bilo je tudi Segeste. Omenja ga Appian (*In Illyr.*) in pripoveda, da je Caesar (Octavianus Augustus) mesto premagal.

¹ Tudi novejši zgodovinoslovci, na pr. slavni prof. Kroues izpoveda, da še vprašanje: „über die Ursässigkeit der Slawen im Süden der Donau“ ni popolnoma rešeno, in da on le „bis auf Weiteres“ v enem taboru ostane, ki trdi, da so Slovenci „erst im Verlaufe der grossen Wanderung“ — sem prišli. (*Handb. der Gesch. Oesterr.* I. pag. 209.)

Prebivalce mesta in okrožja imenuje Appian: Segestane, iz Pli-nija pa zveemo, da je grad Segeste stal tik Siska, — „Colapis in Savum influens juxta Sisciam gemino alveo insulam ibi efficit, quae Sege-stica appellatur“. (Histor. nat. III. 15.)

Muhar, kateri bi rad celi svet s Keltogermani posejal, ako bi mu le klasiki ne nasprotovali, ima tudi Segestane za „Stammesbrüder der keltischen Skordisker“, in drugega dokaza nima, kakor jednačenje imen, češ da v Hispaniji se tudi najde mesto z imenom Segestica in v Galliji: Segete. Ako bi preiskovateljem zgodovine že enakost imen zadostovala, bila bi mu lahka naloga. Ko bi bil Muchar Appiana pazljivo prebiral in malo kombiniral, prepričal bi se bil takoj, da niso panonski Segeštani mogli biti Kelti, kajti pri njih ne najdemo uprave kelt-skih plemen. Kelti so imeli kralje in vodje, o Panonih pa piše Ap-pian: „neque judicia communia illis adsunt, neque Principes, qui caeteris praesint“; te kratke opazke kažejo na staroslovensko ljudovlado.

Grad Segeste je stal na otoku med rekama Savo in Kolpo in zval se je Sigešte. Rimljani so v izgovarjanju imena slišali svoj *e*, ki se je bližal staroslov. *ы*; zato so pisali: Segeste.

Korenika tega imena je sig, rusk. sig-at, sig-nut, o-sig-at, sprüngen, hüpfen. Iz te osnove so nastala poznamenovanja za močvir-nate otoke, in že preslavni jugoslovanski starinoslovec Ivan Kukuljević je opazil: znamenito je, da naš narod još danas vodami i barami otočena mesta nazivlje: Segetcem, Sigetcem. Sравни današnja miesta: Se-getec, Sigetec, Siget, Sigetica bara. (Panonia rimska, v XXIII. knjigi Rada jugoslav. akad. str. 10.)

Kraji vodami in barami otočeni se pri naraščajoči vodi poplavljaajo, na močvirnatih tleh raste mah, in če človek po takem mahu koraka, ziblje se svet pod njim in skače, in zaradi tega skakanja in zibanja do-bili so taki otoki ime: siget in sela: Sigešte — Sigešće. Na Štajerskem beremo v starih urbarih: Siget, otok na Dravi blizu Velike Nedelje, beseda je tudi prišla v magjarščino: sziget, insula.

Da je razlaga resnična, pričujejo analogije. Tako označuje v ruščini beseda: trjasetina, poljsk. trzęsawa, Moorboden, ker se tla tresejo, če preko njih korakaš; iz staroslov. pręd-ati, salire, je novoslov. prod, insula; v poljšč. ligawica, solum uliginosum; lat-vinski: lig-ot-nis, die Stelle an Morästen, Seeufern, wo der Boden unter dem Tritte schwankt, izvaja se iz lig-öt, salire, oscillare, fluc-tuare, poljsk. lig-ać, calcitrare; in iz etymona: sig, v ruščini: sig-la¹

¹ Iz korenike sig, salire, je tudi staroslov. siga, tessera, Würfel, kocka, ker kocke pri metanju odsigajo — odskočijo. V srbsč. siga, stalactites, Tropfstein, ker je krapanje (Tropfen) slično skakanju in ker je njegova vsednina gomoljasta in ledicam podobna (knollen- und nierenförmiger Absatz rečejo mineralogi).

(Dah.), trjasetina, Moorboden (Dah. s. v. sigat). Kdor je že po tleh otoka, kjer je stalo Sigešte, hodil, prepričal se je o istinitosti te razlage, ker resnično pri vsakem koraku pod hodalcem dno siga.

Ime Sigešte me spominja na Herodotove (V, 9.) *Sigynae*. Že Mannert je v njih Slovane spoznal (German. str. 499—501)¹. Herodot ni mogel pri Thrakih nič zvedeti, kdo ob gorenjem Istru stanuje; samo toliko je slišal, da onkraj Istra, in sicer blizu reke, stanujejo: *Sigynae*, ki se po medijsko oblačijo in male kocašte konjiče imajo, in da njihove naselbine segajo do mej adrijanskih Venetov. Strabon, Plinij, Appian, Ptolomaeus ne imenujejo jih več, Appolonius Rhod. (Argon. 756.), ki je iz Herodota zajemal, stavlja je na dolenjem Istru med thraskimi in skythskimi rodovi ter jih razločuje od Thrakov in Skythov. Utegnili so jih keltski navali tja dol poriniti.

Ker so do mej Venetov stanovali, bili so betva Panonov, prebivalci sig in mahovitega, močvirnatega sveta ogerskega, tamo nekje v okrožju Mohača, ki ima tudi ime po mahu (rusk. moh, Moor). Na luge in luže tudi opominjate rimski postaji: Lugione pri Battaszéku in Lusione pri Kõmledu.

Bivališča *Sigynov* v močvirnem svetu so menda uplivala na njihovo slabo telesno rast, ker jih Herodot popisuje kot *μυζοὺς δὲ καὶ αἰγοὺς καὶ ἀδνράτορας ἄνθρωποις*. Da so stari Slovani nosili medijska oblačila in da so tudi imena nekterih oblačil perzijsko-medijska, na pr.: kontuš, kurtka, mantija itd., dokazal sem že v Vestniku šte. IV. in V. leta 1873. Sosedbi Segeštanov so bili po Appianu Oderiates, torej prebivalci reke Odre, ki še nosi danes isto ime in se pri Sisku v Savo izliva; primeri Odra, ime reke na Českem. Naj še na koncu tega članka omenim, da sem v staroprusčini našel akuzat. *pannean*, Moorbruch; nisem se torej motil, ko sem imena vasij v močvirnatih krajih stoječih: Paneče, Panovje, razlagal iz sansk. *pan-ka*, *panya*, in staroprusk. *pannean* pričuje, da je tudi slovanščini naj-sorodnejši jezik to besedo iz azijske pradomovine prinesel seboj. Torej ni neverjetno, da je bila ta beseda Slovenom nekdanj obče znana, dasi-ravno je živi jeziki ne poznajo več.

¹ Mannert piše: Wer hat die Landstriche des heutigen Ungarn südlich und westlich von der Donau bis gegen die Save hin in früheren Zeiten, da noch keine keltischen Völkerschaften vorgedrungen waren, bewohnt? Sind sie menschenleer gewesen? Schwerlich wird Jemand sich zu dieser Behauptung bekennen wollen, da streifende benachbarte Haufen gewiss nicht unterlassen hatten die fruchtbare leere Gegend wenn auch nur als Nomaden zu benützen. Prelazeč na Herodotovo poročilo, da onkraj Istra stanujejo *Siginnā*, izjavlja Mannert: Die *Siginnā* selbst sind ein slavischer Zweig.

II.

Montes Poeni.

Ptolomaios piše v III. knjigi cap. 1.: A septentrionibus autem terminatur Italia Alpium jugis, quae Rhaetiae imminet, praeterea Poenis et Oera et Carusadio montibus, qui sub Norico sunt. Mesto Poenus ima Strabon z navadno protheso: „Apeninus“: — alia sunt Illyrico obversa et Adriae Apeninus, Tullum, Phlygadia. Po tem Ptolomajevem in Strabonovem popisu ne moremo misliti na Alpes apeninas, o katerih Plinij (Hist. nat. III, 17) poroča: juxta geminas Alpium foris Grajas atque Peninas (var. Poeninas) — his Poenos Graiis Herculeum transisse memorant.

Te „alpes Poeninae“ so torej ono gorovje v zapadu Italije, ki se od primorskih Alp (Seealpen) skozi celo Italijo razprostira, Italijo v dva dela razdeljuje in še dandanašnji nosi ime: Apenine.

Jasnejše nam lego Ptolomajevega „mons Poenus“ in Strabonovega: „Apeninus“ razlaga zgodovinpisec Zosimos. On piše v svoji rimski zgodovini lib. V., cap. 29, da je Stilichu nekdo glas prinesel, da se je Alarich, ko je Epirus zapustil in soteske, ktere prelaz iz Panonije do Venetov zapirajo, premagal, pri mestu Emoni utaboril, ktero mesto stoji med gorenjo Panonijo in Norikom.

Ko pa se je iz Emone podal in čez reko Aquilis prišel, stopil je v Norik, preje premagavši apeninske gore. Na drugem mestu pravi Zosimos: On sam (Theodosius leta 388) mislil je s svojo vojsko skozi gorenjo Panonijo in apeninsko gorovje (*τὴν Ἀπεννίνων ὄρεων*) v Aquilejo se podati in nepripravljenega sovražnika prijeti; in zopet lib. IV. cap. 46: Theodosius je porinil svojo vojsko skozi Panonijo in apeninsko gorovje (*ἐν τοῖς Ἀπεννίνους ὄρεσι*) ter Maksimijanovce naglo prijel. Že Muchar (Gesch. der Steier. I., str. 12) je spoznal pozivaje se na Ptolomaja II, 14. 15 in Zosima, da ti „montes Poeni“ — „Apenini“ so današnje mejno gorovje štajersko-kranjsko.

Ime grajskih Penin — Apenin izvajal je Plinij iz Poenus, Punier, češ da so čez te Alpe Punci v Italijo korakali, a že Liviju ni bila ta razlaga po volji, in on jo je z drugo nadomestil: — „neque, Hercule, montibus his (si quem forte id movet) a transitu Poenorum incolae jugis ejus, norunt nomen inditum, sed ab eo, quem in summo sacratum vertice Peninum montani appellant (Liv. 21, 38), torej po božanstvu, ki se je Peninus velelo in kateremu v čast so se res tudi našli spomeniki postavljeni: Deo Poenino (Orelli, Nro. 237.). Diefenbach misli pri razlagi imena na kambrobit. pen, caput.

Ker jaz trdim, da so prabivalci Norika in Panonije bili Sloveni, imam tudi dokazati, da je ime domače — slovensko. Podstava je pen, caput,

penť, truncus, novoslov. penj, rusk. penъ, česk. peň, srb. panj, poljsk. pien, in v poljskem narečju v Galiciji je še danes povsod znana beseda pienina za poznamenovanje strčeče gore (glej: Časopis česk. mus. 15, 1, 38). V ruščini penъ, vsjaka torčkom (hervorragend, hervorstehend) stojaščaja vešč, slov. pen-ovje, retae, penjevje, rožje, staroslov. penievie, vites, penъkъ, strčeč odrezan trs, odtod slov. penkla, Reblaus. Na Štajerskem imamo dvojno Penovje, jedno ob reki Dravini, drugo ob reki Paki. Belostenec (sub v. retae): penovje, tak koje z bregov v potoke visi, kak koje vu njem ležeče, prehod ladjam pači.

Ako si podobo teh gorá, med ktere spadajo: Grintovec, Štoržič. Okrešel itd., pogledamo, pripadalo jim je po pravici ime: Penine, strčeče gore, gore, ki se penjajo, in die Höhe aufwärtsstreben, hervorragen. Krivo se v geografskih knjigah navajajo pod imenom: Karvank. Ptolomajev in Strabonov „Karvankas“ ima se v drugem gorovju iskati, in mi hočemo tudi to gorovje v jednom poznejših člankov pretresavati.

III.

Aravisci in Osi.

Tega narodiča omenjajo Ptolomaioi (III, 16), ki ga navaja v zapadni Panoniji, Plinij (III, 25) in Tacit (Germ. 28). Plinijevi codices imajo obliko: Aravisci, tako tudi Tacitovi, med tem ko nekteri Ptolomajevi: Ἀραβιστοι in pa Ἀραβιζτοι; vendar av kakor αβ = av po bizant. izgovarjanju. Obče se misli, da so Ἀραβιστοι — Aravisci dobili svoje ime po reki: Raba — gršk. Ἀραβον, lat. Arabo, in da bi torej bili prebivalci ob reki Rabe — Rabščani, a rimski napisi imajo obliko: Araviscus, in ta je gotovo pravilna. Aravisci so govorili panonski jezik, kakor Tacit poroča pišoč: Osos panonica lingua coarguit non esse Germanos (Germ. 43). Osi so stanovali ob panogah: Luna sylva, kateri gozd starinoslovci najti mislijo v današnjem Manhartsbergu, prof. Krones pa v malih Karpatih na severu od Pressburga. To okrožje je bilo za Tacita v oblasti germanskih Markomanov¹,

¹ Markomani so za Caesarja imeli svoje sedeže na gorenjem in srednjem Mainu. Ko so Rimljani Norik in Panonijo podjarmili, potegnili so jo Markomani v zemlje Bojev pod svojim kraljem Marobodom in so Boje vrgli čez Dunaj. Pa tudi Boji niso bili prvi stanovniki v Bojehemu. To spozna sam bistrovidni Coutzen pišoč: Jedoch darf man mit Gewissheit annehmen, dass sie (die Bojer) nicht die ersten Bewohner des Landes (Boiohemum) waren. — Wer aber diese Urbewohner gewesen sind, ist eine schwer zu lösende Frage: keltisches Wesen hat überall auf Sprache und Sitte zersetzend eingewirkt und sie verschlungen (Wanderungen der Kelten, pag. 48). Ti

zató Tacit Ose med germanskimi rodovi navaja. Vendar zemlja, ki je bila pozneje v oblasti germanskih Markomanov in Kvadov, bila je izvirno naseljena po Slovanih.

To je že spoznal nemški zgodovinopisec Heinrich Schulze, ki v svoji knjigi: *Urgeschichte des deutschen Volkes*, sledeče piše: Die Slawen sind in allen den Gegenden des östlichen Deutschlands und der untern Donau von frühester Zeit her ansässig, aber deutsche Kriegerstämme haben das östliche Germanien in langen, blutigen, während der Urzeit geführten Kämpfen mit dem Slawenstamme erworben und sich daselbst als Besieger als Feudalherren, wie die Franken unter den Galliern, die Longobarden unter den Italienern, niedergelassen, und die mittelalterliche Geschichte des östlichen Germaniens ist nur eine Wiederholung seiner urzeitlichen.

Ose panonski jezik govoreče so torej germanski Markomani tam našli, kjer jih Tacit navaja, in oni so si tudi pod oblastjo Germanov svoj jezik ohranili. Z jezikom Osov pa je bil jednak jezik Araviskov, kar zopet Tacit (Germ. 28) sporoča, pišoč: *utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis Germanorum (to je Germaniae) natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, quum eodem adhuc sermone utantur, incertum est.*

Kaj označuje ime Araviscus? Nič druga nego rojaka iz Arave — Araviščana. Arava je starejša oblika za Orava, in tako se še danes veli jedna županija ogerska, ležeča na Slovaškem ob meji Galicije. V tej županiji teče reka: Oravica in nahaja se selo: Oravky.

Orava označuje: doneča, srb. oriti se, wiederhallen, rusk. oratъ, revět, garkat, kričat (Dah s. v.). Araviščani, ki so v zapadni Panoniji stanovali, utegnili so se torej iz Arave — Orave tam naseliti in ime seboj prinesli. Vendar v ruščini: arava, malorusk. orava tudi označuje: tolpa, Schar, ljudnaja semja, množstvo naroda v: kučē, vsja čeljadъ v: domě (Dah s. v. arava), in Araviščani bi torej bili zadružniki. Sicer pa ime reke Orava (v Galiciji je reka z imenom Oriva), Oravica, in poznamenovanje za množstvo naroda izhajata iz jedno iste podstave: oru, schreie, mache Geräusch, ker tam, kjer je množstvo ljudij, je dokaj vrišča, krika in vika. Ime Araviscus je tudi znalo iz oblike Araviska nastati, primeri krajpa imena: Jasliska,

„Urbewohner“ so bili po mojem mnenju večni tlačani — Slovani, katerih gotovo niso niti Kelti niti Germani popolnoma požrli. V tem smislu ima Šemberova teorija veljavnost, a keltske Boje in germanske Svabine imeti za Slovane, katerega mnenja sem tudi jaz kratak čas bil, nikakor ne kaže. Markomani, Kvadi itd. bili so gospodarji črez slovanske prabivalce, ktere so že tam našli, a sami so bili germanske narodnosti. Tudi ostromni historik prof. Krenes ne tají, da so med Svabini tudi Slovani stanovali, a njemu so le „vorgeschobene Slavenvölker“.

Lutoviska itd. v Galiciji. Sem spadajo tudi poljsk. trzesa-wisko, Moorboden, česk. latovisko, muža.

Plinij imenuje med panonskimi rodíči tudi Arivate; kje so stanovali, ne more se dognati. Gotovo se tudi to ime jednači z aravo, in utegnila se je kakšna rečica veleti: Ariva (primeri gore omenjeno galisko reko: Oriva) ali pa so Arivati = aravati, die gescharten, v zadrugi živeči.

Rimski spomenik, najden v gorenjem Sv. Ivanu blizu Budina, ohranil nam je troje imen Araviščanov. Ker se je spomenik blizu Budina (Buda, Ofen) našel, sme se sklepati, da so Araviščani ob desnem pobrežju Dunaja bili naseljeni. Napis na tem spomeniku se glasi: BATO. TRANTONIS. FILIVS. ARAVISCVS. ANN. L. hic situs est. MAGIT MARVS testamento monumentum posuit. (Sitzungsber. der k. k. Akadem. der Wiss. Philol. hist. Classe 1853. str. 308).

Bato je bilo, kakor Appian poroča, pri Panonih: nomen popolare. Pri Čehih se še v listinah iz leta 1143. najdejo osebna imena: Bato, Bata, Bat-ik; to ime nosil je slavni vodja panonskih Brajcev.

Tranto je staroslov. oblika staročeskíh in ruskih imen Trut iz trant, česk. troutit, stossen, poljsk. trą-cić, abprallen, primeri staroslov. trąť, crabro, novoslov. trot, Brutbiene, srb. trut, Drohne; tudi staroslov. trąť, phalanx, je iz te korenike. Po glavarju zadruge: Trot-ku je dobila ime vas: Trot-k-ova v fari Sv. Benedikta v Slov. goricah, sosedna vas Bačkova pa po Bat-ku.

Tudi ime Magitmar se že na prvi pogled kot slovensko predstavlja; rusk. magit (Dah. s. v.), silni, kreпки, močni; mar = mēr v imenih Vladiměr, Mojmar iz Mogimar. Tudi v Panoniji je mogla jedna betva Osov prebivati, kajti peta rimska postaja na cesti iz Sabarije (Steinamanger) v Acincum (Budín) se je velela: Osonibus (Itiner. Anton.) to je: pri Ozonih. Išče se v današnjem Mooru. Kaj bi ime: Osi — Osones pomenjalo, ni mi jasno. Na Hrvaškem je še kraj: Oz-alj, malorusk. s predudarkom: v — v-oz-n-ya, Darrhaus, staropoljsk. ožnica; menda je pri „Osonibus“ — bila kakšna oznyca, in Ozi — Ozoni so bili ljudje, ki so sad sušili. V malorušč. tudi oz-n-ya označuje Rauchloch im Strohdach. Gutschmann ima: ozditi, darren, ozdica, Darrē. Glasnik d je epenthesis, kakor v besedah: razdrěšiti za razrěšiti, solvere (staroslov.), razdružati, evertere, za razrušati, razdrězati za razrězati, scindere. Isti epenthetični d sliši se v besedi: grozditi = groziti se, drohen.

Prof. Krones piše o Ozih: Tacitus sagt — die Osen hätten die gleiche Sprache mit den Araviskern, von denen sie sich getrennt hätten, das ist die pannonische. Man wäre allerdings versucht dies als Irrthum

abzufertigen. Aber wenn keltische Bojer in Italien, in Böhmen, dann in Pannonien als Rest auftauchen, warum sollen nicht die Osen als abgetrenntes Stück der pannonischen Bevölkerung gelten können, als Bruderstamm der Aravisker, welche an der Raab wohnten? (Hdb. der Gesch. Oester. I, 216).

IV.

Jasi, Seretes in Serapili.

Jazov spominja Plinij vzdolž Drave. Ker je Schoenwiesner v Varaždinu videl rimski spomenik prenesen iz varaždinskih Toplic z napisom: Imp. Caes. Fl. Val. Constantinus. Felix. Maximus. Aug. AQTAS IASIAS olim. vi. ignis, consumtas. cum. porticibus. et. omnibus. ornamentis. ad pristinam. faciem. restituit. (glej Schoenwiesner: Antiqua Sabaria pag. 4. b.), torej so Jazi stanovali v okrožju varaždinskih Toplic¹. Na Peutingerjevi deski in v Antoninovem Itineraru se te toplice tudi omenjajo, a pod imenom: Aqua viva. Od Petovia do Aquae vivae je bilo XX. M. P. Na Peutingerjevi tabli je še med Petovium in Aqua viva postavljena postaja: Remiste (nektere kopije imajo obliko: Ramiste = Ramište — Ramišče); starinoslovci iščejo to stanovališče v Zavrečju, drugi v Babincu. Aqua viva ni druga, nego prevod panonskoslovenskega: živa voda, kakor še štajerski Slovenci tu pa tam zdaj varaždinske toplice imenujejo, in Rusom označuje živa voda isto, kar ključaja, Quellwasser, Springquell, Springbrunnen, in res vir varaždinskih toplic z močnim vzhitom izvira.

Ne samo kraj, kjer je vrelec varaždinskih toplic, je jazast, tudi dolina pod varaždinskimi topicami, kakor tudi severni gorski svet ima mnogo jazvij; celó reka, ki skozi te kraje teče z imenom: Bednja, dobila je ime po kakšnosti kraja. Staroslov. podstava je jaz, iz ktere jaz-va foramen, fovea, jaz-v-ina, latibulum, novoslov. jaz-ba, Höhle, jaz-b-ec, Dachs — Höhlenbewohner. Od teh panonskih Jazov imajo se razločevati: Jassi, ki so bili Daki, kakor napis na rimskem spomeniku: Dacorum Jassorum pričuje, in kateri so stanovali v Daciji.

Med podravskega rodíci imenuje Plinij (III, 25) tudi: Seretes in Serapili. Mislim, da so stanovali v onem okrožju, kjer je stalo rimsko stanovišče: Serota. Na cesti, ki je držala iz Petovija v Murso

¹ Vendar se je utegnil njihov kotar dalje proti jugu raztegovati, kakor v Podbozju najden spomenik z napisom: Divo Commoda respublica Jassorum pričuje. Rimljani so jim torej pustili še domačo upravo — statum liberae civitatis.

(Osjek), veli se v Antoninovem Itineraru peta postaja: Serota. Iščejo je starinoslovci v današnji Gradini.

Ako bi mi ona okrajina bila znana, utegnil bi pravo razlago za-
deti, za zdaj pa dajem le nekoliko napotkov. Podstava je gotovo: sěrz,
staroslov. glaucus in rubigo. Primeri pričajo, da se ljudstva tudi po
barvi poznajumejejo; jaz opominjam na štajersko-slovenske Rjavce,
na švicarske: Grison — Graubündner, staronemšk. Fahlen, in
na Nestorjeve Polovce — Plavce.

Utegnila pa je tudi kakšnost zemlje ali ime kakšne rečice dati
početek imenu. Na Ruskem so rečice: Sera, Serava, v srbskih
spisih iz leta 1078. imenuje se mestice: Serenina, monakovski geograf
nam imenuje ruski rodič: Serauici = Seravci. V staroslov. in
rusk. pa sěra tudi pomenja: Schwefel, v ruščini tudi Baumharz. Se-
retes bi torej tudi znalo označevati prebivalce v kraju, kjer so bili
žvepleni viri, ali pa ljudi, ki so se s kuhanjem sere — smole pečali,
in na to razlago bi kazalo ime: Serapili, to se ljudje, ki so sero
pylali (rusk. pylat = palit, brennen). Ime bi se torej ujemalo z
bulg. Smoleny, z rusk. Smoljani in polabskimi Smolinci. Tudi
na slovenskem Štajerju so Smolinci, in ti so dobili ime, ker od
nekdaj v bližnjih gozdih radi smolo kuhajo. Naj hrvatski starinoslovci
stvar natančneje preiščejo. Na Peutingerjevi deski še jedno rimsko sta-
novišče s podstavo ser najdem, namer: Seronis. Bila je najajsta
na cesti iz Petovija v Murso, ali peta iz Murse v Petovium. Kukuljevič
jo išče v današnji Moslavini.

(Konec pride.)

O razširjanju rastlinskih plodov in semen.

Ni še dolgo, odkar se ukvarja razumništvo z istimi rastlinami, ki so
nebeškim višavam tem bližje, na čim višjih gorah imajo svoje domovje;
a vendar je sedaj že znanih več stotin zanimivih planink, ki so v mar-
sičem pospeševale vedo. Oborožen z vsemi pripravami koraka rastlino-
slovec upiraje se na močno palico, kakoršne so po planinskem svetu
sploh običajne, ob potoku navzgor proti skalnatim višinam, želéc v možno
kratkem času doseči svoj smoter. Kljube vsemu temu pomika se vendar
le počasi naprej, kajti povsod je njegovo okó, pazljivo bistreč vsako
premembo v obližju. Tú je treba pogledati v kako votlino, razpoko,
globel ali večjo jamo, ondi za drevo ali skalo, ki nekoliko oddaljena

štrli izmed zelenja v sinje nebo. Nič posebnega ni opaziti; dolinske znanke spremljajo ga tudi tu po samotnem jarku. Za majhnim ovinkom razširi se ta polagoma v precej prostorno dolinico, po ktere sredini skakljajo žuboreč bistri valčki napominanega potoka s kamena na kamen ter tvarjajo tu pa tam tomune, zlahtnim postrvim navadno bivališče. Lep travnik se razprostira od vznožja do vznožja. Kakor bi trenil, zavzame se popotnik in čudeč se gleda bolj in bolj bližajočo se precej visoko, zlatiци slično rastlino z rumenim cvetjem in takoj spozna ljubljensko planincev. Še več ur bode se trudil, predno pride do mesta, kjer planinski grebec (*Trollius europaeus*) prvotno stanuje. Čim dalje stopa, tem več pojedink ga srečuje; slednjič je senožet skoro rumenkasta samih grebcev nalik dolinskim, ktere krasí travniška zlatica in mnogo drugih.

Navedena rastlina pa ni jedina tujka v nižavi; mnogoštevilna množica navadno zračne višave ljubečih sester se jej pridruži, tu med dolinskimi raznobojne naselbine delajóč, tam zopet posamezno stojéč. Tudi se te tujke čudno razdelé! Vse, ki po planinskih pašnikih rastó, ognjejo se potoka in kamenja ter se naselé na boljših tleh; tiste pa, ki brez vlage ali skalovja biti ne morejo, izvolijo si tudi tu jednaka tla. — Svet postaja vedno strmejši in dolinica, zoživši se, prehaja v gorski jarek. Planinski grebeni in čeri, ki so poprej lukali preko prigorja in navduševali zvedavega opazovalca, skrili so mogočne svoje glave radovednim očem. Namesto teh pa gleda v razpršeno vodo, ki po bregu stoječe cvetke rosi in po izhlapivanju po nekoliko jednake razmere pouzročuje, kakoršne so navadno po planinah. Za prejšnji razgled odškoduje ga večje število planink, po katerih pridno sega in je nabira, da bi je potém prisposabljal pristnim ter marsiktero različnost zabeležil.

Pa pustimo strokovnjaka, naj stopa naprej, naj opazuje in zabeleži; vse to veseljnosti v korist. Čaka ga še dokaj neprijetnostij, osobito ga često muči huda vročina in žeja, pa še česče ga poženo vremenske sile v borni šalaš, kjer se razgovarja s planšarjem o vremenu, živini, zlahtnih gorskih cveticah in enakih rečeh. Mi pa smo zvedeli, da ni ravno neobhodno potreba, na strme višine se truditi, da nabereмо vsaj nekaj planink. Pa naj so tla navidezno še tako pripravna, vendar ne ugajajo vsem zahtevam. To in pa različni vzdušniški uplivi onemogočijo marsikteri skalni krasotici izneveriti se prvotnemu bivališču. Tu je treba poudarjati posebno predzadnjo besedo, ki nam pravi, da nižava ni prvotni, ampak drugotni dom našim rastlinam. Silneje in silneje se nam torej vriva vprašanje: na kateri način so prišle v nižavo, kdo jih je tú zasejal?

Odgovora ne bodo častiti čitatelji dolgo čakali. Le poslušajmo, kaj nam pripoveduje hribolazec, ktereга je dobilo v gorah slabo vreme.

„Po tem in ovem se oziraje, prezre človek, kaj se vrši nad njim. H kratu stoji sredi megel, ki se vlačijo od vrha do vrha ter delajo temo, da ga zona spreletava. Blisk in grom sledita drug drugemu in ploha se vlije, da je groza. Če ni kolibe ali vsaj kake viseče skale pri roki, pomilovanja vredni popotnik trpi najhujše muke. Ko so se sile umirile, zjasni se zopet. Sumenje vodá se sliši od vseh strani; čim nižje se drvé, tem večje postajajo. Pastir, ves vesel, da se mu pri živini ni pripetila kakšna nesreča, prepeva vrh skale stojéc lepo Potočnikovo pesen: „Planinar“. In ako le nekoliko premišljuje, kmalu je gotov s sklepom, kako resnične in v sedanjem položaju umestne so vrstice:

Studenci tili mim' tekó,
 Pojé mi éredo in travó;
 Tam dol se reke zbirajo,
 Jezove, breg podirajo;
 Prid' vrh planín,
 Nižave sin!

Poprejšnji dobrodejni potok s stekločisto vodo narastel je sedaj v hudournik, ki skale, prod, pesek, blato, rastline in druge stvari s seboj vali ter je prišedši v raván, odlaga primerno po teži. Z lažjimi primeski pa stopi iz struge ter poplavi obrežje. Taka povodenj pouzročuje navadno veliko škode. Med raznimi nasipinami zaostali so tudi nekteri plodovi in semena planink, ki sčasoma kalé in tla preprežejo. Voda je torej nabrala po gori rastlinskih snovij ter jih pritirala v dolino. Ni misliti, da bi vsi plodovi in vsa semena bili sposobni, v drugotni domovini razmnožiti se; le nekterim ugaja tuji upliv, druge pa gredó po zlu.

Stoječe vode, na pr. jezera, močvirja itd., ne morejo se v tem oziru meriti s tekočimi. Res, da gonijo valovi o vihnem vremenu plodove in semena ob obrežju rastočih rastlin sem ter tja, a puščajo je vendar umirivši se blizu prvotnega mesta. Učinki takega valovanja obstojé v tem, da kažejo plitčine, klečeti in bregovi z ozirom na rastlinstvo navadno jednoličen obraz. Ako na pr. pri izsuševanju močvirskih tal ni zemlja zadostno zasnovana in včasih valove črez nasipe žene, oživé višje plasti jednaka rastlinska bitja, kakoršna pod njimi gnijó. Nekako slično delujejo tudi morja. A vendar so mnogo večjega pomena, posebno za voljo morskih tokov, ki se prelivajo celó iz starega v novi svet. Taki toki nadkriljujejo zastran oddaljenosti vsako rečno vodo. Ni tedaj malenkost, ako se v severni Evropi dobé ostanki ameriških rastlin, katerim prihod posreduje morski tok, ki začénja svoje delo v meksikanskem zalivu in je konča na evropskih obalih. Pótem tokov razširile so se ne-ktre tropiške rastline po vseh otokih, ki imajo pobilže jednako podnebjé. Jako poučna je kokosova palma, ktere semena, s trdo, vlaknato lupino zaodeta, varno jadraje po morski gladini dospó v kraje, ki so po

več sto milj oddaljeni. Zató je pa tudi skoro nikjer ne pogrešamo po otokih, katerih bregove liže in opira indijski ocean. Sploh se opazuje, da morje vsled rudninskih vsebin jačje deluje na rastlinske snovi in je prej pokvari nego sladka voda.

Da dosežajo rastline po vodi lažje svoj namen, skrgavajo nekterih gladki plodovi mastne in oljnate tekočine ter se z njimi prevlekó. Liki plovci (ptice), ki imajo na koncu trupla mastne žleze, s katerih vsebino mažejo perje, da se jim v vodi ne zmoči in da jih ne zebe, ostajajo lahko brez vse škode dalje časa v svojem življu, isto tako tudi plodovi z oljnatim povlakom.

Ako naj voda razširja rastline, morajo te v dveh točkah zadoščati vsem zahtevam, in sicer morajo a) lažje biti od vode in b) za vodo vsaj nekoliko časa neprobitno lupino imeti.

Ker se tedaj primerno le majhno število rastlin uspešno brani proti pogubljivim uplivom vzdušnin, moramo se ozirati po drugih sredstvih, ki jim z ozirom na razširjanje na razne kraje utegnejo morda bolj ugajati. Najpoprej pa poglej na kako streho! Raznovrstne, osobito pa nižje, včasih tudi cvetoče rastline pokrivajo opeko, slamo ali škodlje. Dobro vemo, da vsega tega sprva ni bilo tu. Ali pogledjmo razvaline starega gradú, ki so dostikrat ob linah in po razpokah preprežene z zeleno travo itd. Ako pa celó po velikanskem skalovju in navpičnih stenah naših planin videvamo jednake pojave, vzkliknemo lahko, to ni delo tekoče vode, ampak druge prirodne sile. In tako je. Kamor voda ne more, tjakaj pa prisopiše veter na lahkih kriljutih. Le visoki gorski grebeni, kjer se vetra moč razbija, in pa morja, v ktera navadno v zraku plavajoča telesa popadajo in se ondi ugonobé, stavijo tej sili zadostne meje.

Pa če je vihar včasih tudi jako silen, vendar ne pobira vsega, kar sploh najde, temveč izbira pripravno od nepripravnega. Najboljši zgled so nam košarnice (Compositae), ki tvarjajo v naših krajih dobro desetino vseh cvetočih rastlin. Da veter dvigne telo, mora biti tako prikrojeno, da pri možno velikem površju ni znatna njegova teža. Rég-ratovi plodovi na pr. nam kaj lepo kažejo navedeno razmerje. Vsak plodek tiči v mali globelici sedaj skoro oblastega koška in najmanjša sapa ga nam odnese izpred očíj. Neznatna, iz togih laskov sestavljena čaša čepi kot kodeljica na precej dolgem peclju in dela plod lahek, da ga lahko vzdigne vsak vetrič. Torej ni čuda, da to rastlino nahajamo povsod. Nekaj sličnega imajo malo da ne vse košarnice. Mlatiči vedó dosti povedati o tistih belkastih „mačkih“, ki po podu zanikernega kmeta plešejo, dokler ne najdejo po kaki luknji izhoda na prosto. To so večinoma plodovi ali pa same kodeljice njivskega osata in drugega plevla.

Kakor na pr. gornjo globel jabolkovo v dnu pet zvenelih lističev zapira, ki so za cvetja tvarjali čašne krpice, isto tako venča z malimi izjemami plodove košarnic lasasta čaša — v tej spremenjeni obliki kodeljica zvana. Ona sedi ali neposrednje na plodu ali pa na tankem peclju in dela nekako padalo, v katero se upira veter in plodove tem uspešneje raznaša, čim obširnejša je kodeljica in čim bolj perasto razvejani so njeni togi laski.

Tudi naše mogočne, košate vaške lipe ne smemo prezreti. Kdo ne pozna lipovega plodu! Vsaj predobro vonjajočega cvetja rad vsakdo šopek nabere in se ga veseli, dokler je sveže. Ne posamezni plodovi ali semena, ampak vse razcvetje odkruši se od veje in vijakasto navzdol plavajoč premeri kratko pot prav polagoma. Dostikrat se obesi vetru na rep in hajdi naprej, dokler ne pojema njegova moč. Temu uzrok je krovni listič, ki za mladosti razcvetje obdaja in tudi pozneje ne odpade, ampak sredi peclja stojčč opisano gibanje v zraku pospešuje in prav za prav pouzročuje.

Javor, brest, jésen in druga drevesa imajo perutkaste plodove, ktere veter tem lažje raznaša, čim večji so.

Dolgorepati mešički velikonočnice (*Anemone Pulsatilla*) in sorodnic porasteni so po trpežnem pestiču s srebrosivimi dlačicami, ki so posebno orodje pri razprostiranju po vetru. Vsakdo se tudi spominja srobot, plezajočega domačega grma, čegar plodovi nalik sivim omélom v jeseni, ko se je z drevja in grmovja listje osulo, vrh vejic v bogatih razcvetjih stojčč čakajoč ugodnega časa, da bi je veter razrahljal in razmajal ter potém odvedel s seboj.

Ker še morda drugikrat izpregovorimo o podobnih razmerah, naj omenimo še samo rogoza, ki ob rekah, močvirjih in mlakužah pogostoma raste. Plodiči se podaljšajo v tanek pecelj, iz katerega na treh ali štirih točkah izrastejo precej dolgi, v vretencih stoječči sivobeli lasjé, v ktere se veter zapleta ter je raznaša.

Primerno večje pa je število tistih rastlin, katerih semena se izprezajo iz plodu in potém zá-se životarijo. Nektera so zdržema z lasmi in kocinami zaodeta, druga pa nosé mestoma kosmiče in čopiče daljših dlak. Naših vrb glavice na pr. popokajo ob koncu na dve polovici, ki se ukrivite navzven in s kosmičem porastena semena vetru prepustite. Malo drugače pri topolih, vrbovcu¹ in drugih.

Liki plodovi nahajajo se tudi semena perutkasta. Sevéda je to samo ondi mogoče, kjer niso zaprta v oplodje, ampak le z luskami pokrita. Zastran tega opozarjamo na naše prave storžnjake, katerih perutkasta semena tičé za olesenelimi luskami v plitvih globelica. No

¹ *Epilobium*.

ker pa služi jelovega drevja semenje nekterim živalim v živež, razširja se tem lažje izpadši potoma izmed lusek.

Ni naš namen tudi o tajnocvetkah poročati tu, a vendar nam silijo nekatere opazke v pero, in te naj vsaj v splošnih potezah nadomeščajo natančnejše podatke. Nekoliko podrobnostij najde se v „Kresu“¹, na ktere blagovoljne čitatelje opozarjamo in to tem bolj, ker so ondi označena pota škodljivih gliv, ki napastujejo naša žita in sekajo kmetu često hude rane.

Trosovi² drugih tajnocvetek pridejo po vetru na vse kraje celó tjakaj, kamor bi je človek najmanj pričakoval; zató je pa nahajamo tudi povsod po najbolj skritih mestih. Najdejo li tu ugodne podlage, razmnožijo se, da je groza. Minole jeseni ne bode gotovo kmetič lahko pozabil, kajti mnovega obitelj bi bila imela dovolj, da bi se bila vsaj lahko preživila, ko bi krompirjeva plesenj ne bila tako hudo gospodarila in najmanj polovice pridelka uničila. To pa je prevažno, kajti odkar krompir (podzemljica) v Evropi dobro obrodi, ponehali so tisti strašni pojavi, ki je lakoto imenujemo in za katero so padali ljudje včasih kot snopje o vetru. Dalo bi se navesti še mnogokaj zanimivega in poučnega, a oddaljili smo se že itak preveč od prvotnega smotra in radi tega zaključujemo ta odstavek z opazko, da je treba prirodnine ogledati z vseh strani, ako jim hočemo biti pravi tolmači.

Kar bi pa voda ugonobila ter veter ne mogel vzdignuti, spravljajo živali, osobito sesavci in ptice na dotična mesta. Kdo bi se čudil preudarjaje, da vsako leto na stotine plodov in semen svojega namena ne doseže, ako pomisli, kako različna so tla, kamor se занesejo. Poglejmo lepo črešnjo, obloženo z rudečimi plodovi, ki v najugodnejšem slučaju popadajo na tla ter tu kalé. Pod drevesom je vse polno črešnjic, katerih bi rada vsaka vzrastla v visoko drevo. Pa mati črešnja potrebuje svetlobe, gorkote in vlage zá-se, zaraditega začnó drevesca hirati in naposled odumrjé navadno vsa. Tu jim tla in druge razmere niso prijale. Boljše je že, ako človek odmetava ostanke; večina jih pade istinito na trda tla, kjer ne najdejo vlage in pozneje ne dobrodejne senčice, da bi se mogli razvijati. Tudi ti gredó po zlu. Nekoliko jih pa vendar dobi kako zavetje in ti poganjajo in obrodé, ako jih kosa ali srp ni odrezal ali pa živina ni poteptala. Najvarnejšo pot pa hodijo tedaj, ako je ptice razširjajo. Daleč od drevesa je nosijo včasih, tam použijejo mesnati del, koščico s semenom pa spusté na tla. Od tod pride, da dobivamo divjake po krajih, kjer bi jih najmanj pričakovali.

¹ Snetljivost žita, snop. 7. leto IV.; Rjavost žita, snop. 4. leto V.

² Majhna, često nevidna tajnocvetke razmnožujoča telesca; v tem oziru nekako semenu jednaka.

Dočim pa voda in veter ne delata pri razširjanju zato pripravnih rastlinskih delov nobene razlike, ampak kar jima pride v področje, to je njuno, izbirajo živali samo take snovi, ki jim služijo v živež. V tem oziru je prvi pogoj, da plodove že iz daljave lahko ugledajo in to tem lažje, čim različnejše so boje od listov. Take barve so rudeče, črne, rumene in bele. Največ plodov je rudečih, kajti vidijo se najdalje. Take nahajamo pri drenu, črešnji, višnji, česminu, trdoleski¹, šipku², grozdjiču, belušu³, jerebiki⁴, glogu, malinjeku, jagodnjeku, kustovnici⁵, grozdastem bezgu, brogoviti⁶, pesikovini⁷, volčinu⁸, štrkovcu, šmarnici, brusnici, mahovnici itd.

Črne, črnomodre ali modre užitne plodove imajo krehljika, trnoljica, robidnjek, črni bezeg, borovnica, kalina, kozja črešnja itd.; bele na pr. omela. Carar⁹ ima vzlasti na skrbi, da razširja od drevesa do drevesa ta vedno zeleni grmiček; vendar je bosa, da bi morali njegovi plodovi po hranilih drskača, predno so postali kaljivi.

Plodovi nekterih rastlin so jako neznatni; pa tudi za té skrbi mati priroda, kolikor najbolj možno. Cveti se zberó v razcvetja in zreli plodovi stojé v gručah nakopičeni in vabijo obiskovalcev k sebi, kakor opazujemo to na pr. pri česminu, bezgu, jerebiki in dr. Posebne važnosti je tudi mesto, na katerem plodovi stojé. Izvestno se tisti, ki konec vej izven listja sedé, ugledajo lažje od onih, ki so pokriti. Za vsake jeseni se lahko opazuje, da ptice najprej vnaue pojedó in še le pozneje, kedar jim gre trda za živež, stikajo tudi za skritimi. Mnogo je slednjič tudi takih rastlin, ktere rano izgubé listje, dočim plodovi po grmovju obvisé.

Omenjeno je že bilo, da obiskujejo živali iz sebičnosti rastline, stikajoč za živežem. Taki plodovi so mesnati, t. j. semena zastirajoče oplodje je sočnato in služi posebno našim stalnim ptičem ali pa selivkam za potovanja v živež. Navadno je vse oplodje sočnato, včasih samo nekteri deli in pri nekterih celó čaša. Seme pa je neužitno, jako trdo; kajti ako bi se tudi to razbilo, prišla bi dotična rastlina v nevarnost. Kar se pa tiče načina, na kateri semena po použitju plodú na razne kraje potujejo, moremo omeniti sledeče. Obsežne plodove pojedó ptice, kedar so je donesle na navadno mesto, do semena in spusté to na tla. Ako je pa semenje mičkeno, použijejo je tudi, in to pride potem neprebavljeno zopet na dan. Odpadki so v tem slučaju važni zaraditega, ker gnojijo semenu in pospešujejo kalitev.

Tudi semenje jedó nekatere živali. Dostikrat se dogodi, da dotična žival, spravljaje hrano v zimske shrambe, tu pa tam kaj izgubi

¹ *Evonymus europaeus*; ² *Rosa canina*; ³ *Asparagus officinalis*; ⁴ *Sorbus*; ⁵ *Lycium barbarum*; ⁶ *Viburnum opulus*; ⁷ *Lonicera*; ⁸ *Daphne*; ⁹ Carar = drskač, Misteldrossel.

ali pozabi in tako nehoté rastlinstvo razširja. To velja posebno o veverici, šoji itd.

Bosopeti paglavci delajo si veliko veselja s tem, da natrgavši repinčevega plodu, drug drugega ometavajo in pri tem merijo posebno na glavo, dobro vedóč, da se kljukice kaj rade primejo las; pa tudi živino čestokrat nadlegujejo s to neprimerno igračo. Na obleki in živalski dlaki obvisé taki plodovi v celih kepah za kljukice in nevedé in nehoté je ljudje in živina donašajo na razna mesta, kjer se potém naselé. Tudi nekterim drugim rastlinam je lastno to svojstvo, a vendar je razširjanje tem potém le bolj slučajno in redko.

Jednako podređenega pomena so tisti plodovi, ki so si oskrbeli naprave, s katerimi se za izprezanja mehanično vzdignejo in nekoliko od rastline odleté. Ljubice, nekaj stročnic, nedotiko in druge štejemo sem.

Ako pa zadnja načina prispodabljamó prejšnjim, osvedočimo se takoj, da sta jako malenkostna in vedno le v ožjem okviru delujoča; voda, veter, osobito pa živali stojé tedaj zastran razširjanja rastlinstva v prvi vrsti ter je v tuje dežele in prekmorske kraje donašajo. Boj na življenje in smrt med drugovi — v prirodi ne najmanjše važnosti — izostane tem lažje, ker se prvotna tla po potovanju iznebijo preobilnega zaroda in v primernem ravnotežju ostanejo.

M. Cilenšek.

Legende Martina Kohemskega v slovenskem prevodu.

Objavil dr. J. Sket.

Površen pogled v zgodovino našega slovstva nam kaže, da se je za prosti narod slovenski v prejšnjih stoletjih le malo pisalo. Izvrstno berilo za ljudstvo bilo bi lahko na pr. bilo življenje svetnikov ali legende, in vendar nimamo nobene take knjige v našem nabožnem slovstvu do l. 1828. Takrat je stoprav Franc Veriti izdal: „Življenje svetnikov in prestavni godovi“. Da je bila ta knjiga potrebna, dokazuje to, da se je že l. 1831. napravila druga izdaja, čeravno se je po Šafarikovem poročilu (*Gesch. der südsl. Lit.* I. str. 130) prvič 2200 izvodov tiskalo. Le nekteri začetki so prej že v tej stroki zabeležiti, in sicer življenje o sv. Marjeti Kortonski, najbrže od l. 1765. (glej Šaf. I. str. 129), o sv. Florijanu, Donatu, Janezu in Pavlu, 1769, o sv. Izidoru in Notburgi 1774, o sv. Bernardu od Offida 1796, in o sv. grofinji Genofeji 1818. Vse te knjige so bile gotovo prostemu ljudstvu povšči, ako pomislimo, da se življenje svetnikov še dandanes najrajši bere in da je izmed knjig Mohorjeve družbe ta vrsta najbolj priljubljena.

Potrebo, da se podajo slovenskemu ljudstvu legende o svetnikih in mučenikih v domačem jeziku, čutil je tudi tisti duhovnik koroški, ki je preložil legende očeta Martina Kohemskega v jezik slovenski. V zgodovinskem društvu koroškem nahaja se debela knjiga v 4°, ki obsega ta prevod, kateri pa ni tiskan, temveč s črno in vmes z rudečo tinto pisan. Knjiga šteje 1032 strani ter začenja z življenjem sv. device Evfrozine na „te prvi dan venahtnika“, a konča pa na „te terdeisti Dan Junia“ z življenjem sv. mašnika in puščavnika Teobalda. Rokopis podaje 181 životopisov ali legend po vrsti za prvo letno polovico. Pisava je jako lična in razločna, in ni najti besede, ki bi bila prečrtana. Vsaka stran je razdeljena v dve kolumni in šteje navadno po 30—35 vrst. Vsa marljivost in vestnost vidi se tudi iz tega, da je cela knjiga pisana po črtah s svinčnikom potegnjenih.

Pred tekstom samim so štirje listi. Na prvem beremo slovenski naslov knjige, na drugem v latinščini „privilegium imprimendi“, in na drugi strani v slovenskem prevodu kratek predgovor Martina Kohemskega. Tretji in četrti list sta prazna. Bila sta brez dvombe odločena za predgovor našemu prevoditelju. Žal da ga ni, kajti le-tá bi nam bil gotovo razložil, zakaj se je prelagatelj lotil tega obširnega in mučnega dela. Ne bodemo se motili, če trdimo, da je bil ta prevod, katerega hrani zgod. društvo koroško, v zasebno rabo in potrebo odločen. Morda si je pisatelj prvotno prestavo še le potém v debelo knjigo na čisto prepisal, ko ni našel svojemu delu založnika in tiskarja.

Naslov rokopisu se glasi:

Dober Legent teh Suetnikou. tu je Enu lopu na tenku inu ponishnu popifanje tiga Shiulenja terpienja inu Smerti Od teh lubeh Sueteh boshjeh na en vsak Dan tiga zielega Leta Skus Pat. Dionysium od Linzburga, tiga zhihtiga Provinza Capuzinarja poštaulen inu vunthalen, po njegovemu frezhnemu faspanju, is perpušhenja teh Vifheh; od fuo velku Falarjou ozhishen, is Shuahtnem fuoshenjam popraujen, tudi is ftue noi 30 novemi perpraulenmi perpisah. Namies zhihtu kratku inu fileht popisanem Shiulenjam teh Suetnikou, obzieran, vunfbrisan, inu s velku bulfhem Noterrihtanjam kaker poprei vun dan bin, skus Patra Martin od Kohem tiga rainarskega Provinza Capuzinarja, Jubilarium inu Senioreni Cölln inu Fronkfurt. v Verlag Carl Josheph Benkard Bukouski Vtisk, vleti M.D.CC.XXIII. Cum oratia et Privilegia Sacrae Cefarnee Majestatis.

Temu sledi „Facultas R. P. Provincialis Privilegium Caesareum imprimendi et distrahendi librum, cui titulus, Legenda sanctorum. ab A. V. P. Dionysio Luxenburgenfi Ordinis nostri Fratrum Minorum Capucinatorum Provinciae Rhenanae Predicatore compositum, et post ejus mortem ab A. V. P. Martino Cochemenfi revivum et auctum, Domino

Carolo Josepho Bencard Bibliopolae Colonienſi per antecedentes quinque annos jam elapſos conſeſſum, ad illos decem annos extendo. Moguntiae 6 Sept 1717. Fr. Petrus Confluentinus, miniſter Provizialis Provinciae Rhenanae Capucin mpp.

Na drugi strani pa beremo:

Predgovor zhres te popraulani inu dobru nareti Legent teh ſuetnikou. Ker je mene od mojih viſbih perporozhenu bilu, te prizheozhi Legent tega brumnega Patra Dionyſia od Luzenburga, kir v leti 1705 kir je on v Cochen Quardian biu je frezhnu v bogu faſpau, se previdi, inu od nekaitiereh falarjou ozhiſtiti, kir ſem jes tu muje vriedno devo na ſe vſeu inu tiſte ziele Bukue beſiede do beſiede ſkerbno prebrau, noi te letinski legent ſraunau inu poprau, na velku krajah pobulſhau, velku zhiſtu maihineh legentou vunpuſtou: inu na meſt taiſtih nekolku vezhi inu ſapapadliuſhi noterpoſtaviu. ſategavolo kir te vezhi tal teh ſuetnikou ſgol marterniki ſo bili. Kir ſem jes na meſt taiſtih vſe forte ſpovednike inu Devize, po katiereh exempelnah ſa njiemi priti ſamoremo noterpoſtaviu. Beri ſategavolo ſliſik notre, inu se po teh navkeh ſliſai, inu klizhi nje na njih proſhnjo ſerzhno v ſhliednjemo se jes perporozhim v tuojo andohtuo Molituo: inu me ſklenem ſdai inu na vſelei guoboku v njo. P. Martinus od Cochem nevriedni Capuzinar.

Da ſi je ſlovenski duhovnik izbral za svoj prevod baſ „življenje ſvetnikov“, ktero je bil na podlagi mnogih legend ſeſtaval o. Martin Kohemski, temu se ne čudi, kdor pomisli, da je Kohemski bil v 18. ſtoletju jako priljubljeno berilo in da se ſe dandanes njegova dela pridno ponatiſkujejo. Martin Kohemski je rojen l. 1630. v Kohemu (Cochem, Kochheim) v Trevirskem; bil je kapucin ter umrl 1712. Piſal je mnogo knjig pobožnega ſodržaja, med temi legende ſvetnikov v dveh delih, ki ſo priſle prvič l. 1696. na ſvetlo.

Prevod je piſan v koroškem narečju in je zatorej ſe posebej jako zanimiv. Marsiktera oblika vzbuja naſo pozornost. Naj ſledi nekaj primerov: Str. 45. gen. pl. *modlitou*: Vſeh teiſteh pieſem noi *modlitou*. — 125. *quali*: Te dobruſetlivi Bueg, pa ſtori ob en ſhuak, te vafſi na nja *quali*, taku douge. — 265: *Pomai mene* (= pomagaj meni). — 480: Kaker te *mieſenz* med temi *ſbiesdami*. — 519: Od *ſhtieredega* leta. — 523: Nuezhe *obenega* druiga puazhiva. — 524: 60 *red* liet ſtar. — Bi muerou jes ene poſiebnie *bukli* popiſat. — 760: On je temo *mertlemo* ſuoje Kuto oblikeou. — 761: Kir per bliſhavi ni *obene vade* bovo, je on h Buegu *modliu*, inu Se je tri barti na Siemlo vergou, noi eno mavo is eno *opato* kopau, je en lubesniu vrevez Sem ſuierau, od katierega je zieva Rauna poſaihtana bova, noi vſe forte Seliſhe naprei perneſe.

Preſtavo je torej oſkrbel duhovnik, koroški Slovenec. Ali kdo je bil to, tega nam knjiga ne pové. Tudi o času, kdaj je ta marljivi

rojak izdelaval svoje delo, ne poroča nam nobena stran. Na dalje tudi ni razvideti, ali je samo pričujoči, t. j. prvi del teh legend preložil ali še tudi drugi. Iz tega, da se prva letna polovica s knjigo konča, ne da bi bila kaka letnica ali „konec“ pripisan, je sklepati, da je tudi drugo polovico preložil in jo bil menda že v drugo knjigo na čisto prepisal ali jo baš prepisaval.

Ako pogledamo na žalostno stanje našega slovstva v 18. stoletju na Koroškem ter pomislimo, da nimamo razven Osvalda Gutsman na skoro nobenega drugega delavca na slovstvenem polju našem, zdi se nam verjetno, da je ta prevod le plod in trud našega slovničarja, misionarja Osvalda Gutsman (1725—1790). Do tega priznanja sili nas pravilna slovenščina, ki jo nahajamo v tej prelogi, in tudi rokopis sam potrjuje nas v tem mnenju, če ga primerjamo listinam, ki se hranijo, pisane od Gutsmannove roke, v knezoškofovskem arhivu.

V naslednjem podajemo č. čitateljem v zgled življenje sv. device Školastike na str. 230—233, da se sami prepričajo o jeziku in oblikah, ki se nahajajo v tem za naše slovstvo pomenljivem prevodu.

Ta defeti dan februara

Tu shiuljenje te S. Devize Sholaftizä.

Na tei gori Kafino je dons te prasniki te f. Divize inu pushaunize, kir ena lubesniva sestra tega f. Patriarha Benedicta je bova, inu v Nurfiji v Vashkem od imenitnih stareifhou rojena. Nje lubi stareishi v njih fakonskem ftanu so bili od fazhetka nerodovitni, inu so k fhliednjemu po dougemo poftu, budenju molitui inu v Almošnem dajanju tu f. Pushaunizo iz fuetem Benediktam vred rodili. Ona se je od muaduefti gore is vfo resnizo tega boshjega ftrahu inu v drugih Kershanskeh zhednueftah obdana, inu Bogu temu gospuedu to vezhno, ftorjeno zhi-ftoft oblubiva. Kir pa nje f. brater Benediktus, na tei gori Cafino en liep kuofhter fpuvau je, inu fraven drujeh duhouneh suo fuete shiuljenje pelou. pride ona k njemu pod njega reditnoft, inu vuk Bogu temo Gospuedu, noter do nja konza v kuoshterskem shiuljenju flushit. Kir f. Benediktus nja prihod famerka, njei naprueti tezhe, noi njo zevo perjasno perjeme pred tem Kuoshtram. Ona dba se vfedeta fraven eden drujega, inu fazhmeta od duhouskeh rezhi, en fuadek pogovor pelati. Pod drugem govorita od tega kuofhtra, katierrega fa devize bi gorfpuvati imeva: inu kir je ona fa te zueperaitane rezhi narbol skerbava; perhaja od neba ena fuetvoba zhres njo, inu ta jasnoft boshja resfuieti nja ferze. Tadei ona da Bogu tu zhast, ga hualita inu anmolita. Kir je on tekrai tiga perhodniga Kuoshtra skus tu snaminje sam perkafat se povriedou. Na tem kraji fpuva f. Benedikt en fhotor, fapre to f. Sholaftizo v njega, inu njo vuzhi vse te regelze, katiere se je sam od Angela boshjega na-

vuzhiu. On da njei tudi pifano to kuofhtersko shego inu fadershanje, katiere te devize tei f. Sholaftizi, she do nafhniga dnu dershijo, inu fa njo nahajajo. Na tem kraji fazhne ta f. Sholaftiza eno fuo oiftru shiulenje, le en dan enobart jie, inu namrezh le h' fonzhnemu h sahotu. Ona je bova kaker en Angel zhifita na dufhi inu na trupli, inu govori le v' leti enbart fuojem bratam. Nje Andoht, prueti Bogu je bova nepopifлива, kir ona modli skor vfole is objokanemi ozhmi. V nja govorjenju je bova taku fueta, inu lubesniva, da ona te devize, katiere shujo govoriyo, velkubarti h' lubiesni boshjei vshje. Nja lubiesen prueti Bogu inu temu blishnemo gori kaker ena pershgana bakua, da ti omersjene ferze teh zhuovekou otopli, inu h' tei lubiesni nje nebeshkega shenina vshgati more. Kir ona skus te inu druge zhednofti glih, kaker tu fonze tega firmamenta fuiera, je ona velku drugeh deviz h' fabe perdobiva, inu h' nja nahajanju omuntrava. Ona je bova enaka enemu imenitnemu teh dufh, katiere te terdovratne ferza na fe klizhe, inu te brumne fuete otroke is njih naredi. Nje kuoshter je skor zemihen biu, favol teh vkup fbranch deviz, katiere nja fuetu shiulenje nahajat poshelijo, Satue muere ona v drujeh mieftah inu v tergeh nove gorfpuvat, da bi njih vshganemu poshelenju en vshitek dopernefhen biu. Ta fueta Sholaftiza je bova njih moiftrova noi pelauzhinja, njih mati inu oskerbniza. Inu nje podvuzhi vse, kaku bi te one Kristusu dopadle, inu njemu bres mai-desha dushe peraitati imele.

Kir ta fbiesta deviza Kristusova vun s' boshjega noterdajanja obzhuti, da kaku nja shiulenje v kradkem en konz vfevo bode, pride ona h' f. Benedikto, kaku ona ob lietenzi je vfelei dopernashava. Nje fueti brat njo objifhe v poglaitanju f' velku njega bratmi, inu resvfelei nje zhefheno dusho, skus en fuadek pogovor teh nebeshkeh rezhi. Kir fe tadei ta vezhir perblishuje, fo fe k' mifi vfedli, inu vshiuajajo te fhpishe is narvifhem dushnem troshtam, katiere ona od te prave roke boshje prejeva je. V prizheozhei jiedi rezhe k njemu ona: Jes vas profem fueti brat, inu ozha; da bi me vi to nuezh kne puftili famo; ampak per mene do drugega dnu v duhounem pogovarjenju oftali. Te fueti Benedikt odgovori: Kai pogarafh od mene feftra? Jes na obeno visho ne morem od moiga fhotora vun oftati; V teftemu zhafu je biu fuo enu fornem inu lopo vreme, da na nobeno vifho fi nifhir na prideozhi dish ni fpneunat fmeu. Kir pa ta f. Deviza Sholaftiza nja brata taku mar-nuvat fhlishi, podie fuoje roke nato mifo vkup, inu profi tega vsegamogozhnega Boga, da bi nje f. brat le to nuezh is shujo v' molitui inu v f. pogovoru oftati otou.

Kume je ona to ferihlava, je navftau enu huduvurje od disha, da te fueti fuper fuojo volo per fuojei feftri is njegovemi bratami oftane. Kir ta f. Sholaftiza fupet v nja Shotor pride, fe je k' fmerti perraitava,

inu se tudi h' tei shlednje vri perprauna stori. Tri dni po tiem fedi te f. Benediktus v fuoimu shotoru, inu vtiem poufigne on fuoje ozhi prueti nebiesam, inu vidi to dusho nja f. Seftre v poduebi enega govoba h' ne-beshkemu vefelju se pelati. On se je tega obvefeliu is zielega ferza, noi njo vidi kar pre more, inu hvali Boga fa to guado ferzhno. On refodie fuojem bratam, to pre videno perkasen, jim osnani te frezhni ta stop njega f. seftre, inu fapovie vse potrebne h pogrebshini opraviti. Te devize ime fravenseftre te f. Sholaftize, kir fo videle, da ta njih mati fbiesta, zhasnu poshegnana, inu h' tei vezhnofti raishava, se kumei favol te fgube troshtat famorejo. Kir fo pa to velko zhaft okul nje videle, fo padle na nja oblizhje, pretakajo riune fouse, inu rezhejo: Profi fa nafs: O Frau mati, per vashemo sheninu nafhemo gopuedu Jesusu Kriftufu: da mi na tem poti, katierega ste nam pridfhli, perhoditi samogle. Kir fo one to smert njih lube Matere sadoifti objokale, poufignejo nje f. trupvo gore, inu nju v pertenino favijejo, noi nje is shuahtnemi mafilami inu shpezariami mashejo. One njo tri dni vahtajo is jakam noi fousami, per nja fuetemu trupvo, pojejo fraven velku pfalmou inu hualeshneh Piefem, inu perporozhijo nja dusho tei dobruettelovei milofti boshjei. Ti brati tiga f. Benedikta pridejo, na eno guishno vro h' temo f. trupvo, objokajo tame to smert te zhefhene Matere, inu kir fo shie oni njih andohit per temo f. trupvo dopernefli, njo nefejo vto zerkou, f. Johannaesa Kerftnika, inu nju pokopjejo ven grob, katierega je fueti Benediktus, ga ftoriti nehau.

Ex libro 2 Dialog S. Gregori Cap. 23 v. 24.

Do zdaj še neznan rokopis Jožefa Hasla.

Hasl Jožef je rojen v celjski kresiji okoli leta 1730. On je, kolikor znamo, prvi Štajere, ki je pisal slovenski. Bil je jezuit in je delo Hevenessovo: Quadragesima sancta poslovenil in l. 1770. na svetlo dal pod naslovom: „Sveti post, Kristusovim trpljenju posvečen, u vsakdanu premišljuvanje resdehlen“. Tako Macun. Orožen pa poroča, da je rojen v Celji 14. nov. l. 1733., vstopil je v red jezuitov; ko se je red razpustil, bil je nadarbenik na Laškem; imel je na trgu, št. 3, svojo hišo. — Dr. Peinlich pravi v „Gesch. d. Graz. Gymn“ na koncu str. 107: war zuletzt, noch nach 1770, Pfarrer zu St. Jacob in Laibach. Njegov rokopis našel sem leta 1884. v Loki pri Zidanem mostu. Njega naslov se takó-le glasi:

Vezhne resnice, | katere je | Josheph Hasl, en mashnik | is | tovarshstva Jesusoviga | v' treitimu letu | suoiiga pridigarstva | krainskim ludem | v' Lublani | ob zassu | teh suetih exercici | napreinesl.

Tu en taushent, fedemstou, devet, inu fhesdefetu letu po Christu-fovemu Royftvu.

Na drugem listu je isti naslov latinski: Aeternae veritates | per | Josephum Hasl, | Societatis Jesu | Sacerdotem | Tertio anno sui concio-natorii | muneris | carniolico populo | Labaci | Tempore | Sacrorum exer-citiorum | propositae. | Anno salutis nostrae 1769.

Potém sledi 144 stranij premišljevanj in na dveh poslednjih listih Synopsis Omnium Meditationum. Devet zadnjih listov je čisto praznih. Oblika je četverka; knjiga je v usnju vezana in ima rudeče barvan obrez. Ta rokopis, ki je bil do zdaj še neznan, prenesel je v Loko, kjer se sedaj v farovžu hrani, menda preč. g. Žičkar, preje župnik v Dolu (kjer je svoje dni pastiroval Hasl). *Dr. J. Pajek.*

Kako Kočevarji snubijo in ženitujejo.

Spisal † Leop. Gorenjec - Podgoričan.¹

Ko si ženin nevesto izbere sam ali če mu jo odločita roditelja, odberó dan ali večer, kdaj pojdejo snubit. Določenega dne na večer povabi ženinov oče kuma in kumo, pa bližnje sosede pod svojo streho. Tu se gosté in veselé radi pozno v noč — in brijó burke. Radost je tem večja, smeha je tem obilnejše, čim dovtipnejši so snubci. Ko so že židane volje, če imajo kaj dosti pijače, opozori jih ženinova mati, da je čas, da se dvignó. Pokropi jih z blagoslovljeno vodo, zató da bi srečna bila snubitev, in jih poprosi, da bi jej v hišo pripeljali dobro, pridno, pošteno snaho. A predno odidejo snubci, morajo vselej piti še šentjanževca, Bog varuj, da bi pozabili to! Kočevar je sploh ves zaljubljen v ta napoj.

Po tej večerni gostiji in zabavi odidejo snubci mirno proti nevestini hiši, ki je včasí blizu, včasí pa tudi precej daleč v kakem selu. V nevestini hiši, dasi znajo, kaj jih čaka, navadno vse spi in počiva. Snubci se vstopijo pred vrata in jamejo trkati. V hiši se vzbudé, in kdor je, najrajši gospodar, oglasi se in popraša, kdo trka na vrata in česa bi rad. Snubci odgovoré, da so popotni, da so se zakasnili in da bi radi prenočili pod to gostoljubno in pošteno streho. Gospodar opomni, če so dobri, verni ljudje in če imajo popotne liste, da jim hoté dati prenočišča.

¹ Prerano umrlí L. Gorenjec (L. Gojko) je bil pred nekimi leti več majhnih spisov poslal „Kresovemu“ uredništvu. Rajniki je služil cela tri leta na Kočevskem ter je, kakor sam v pismu trdi, pridno opazoval njih sege in navade.

Po tem razgovoru odpró snubcem, prižgó brž treske, svečo ali kar imajo in razsvetlé hišo. Nevestin oče vpraša, kaj možje vendar tako pozno hodijo le-todi; jeden izmed njih, načelnik pa pové, da imajo med seboj mladega pajdaša, ki si išče tovaršico, a ta je baje njih hči.

Oče pozove svojo ženo in vpraša: „Hoj, Mina, ali čuješ, kaj hoté možje?“¹

Žena odgovori: „Slišim, ali jaz pravim, naša Minka je še premlada; že sem jej rekla, naj še leto dnij počaka, da bode godnejša, — ali kako je začela majati z ramenoma, dejala je, da ni več premlada, — oče, učini ti, kar znaš, da je in bode prav; dek-le po svoji glavi živi!“²

Ko mati pripoveda svoje misli, v tem se hči kam skrije in posluša, kaj oče, kaj mati govore in kako snubci ugovarjajo. Ker hčere le ni in ni od nikoder, začno jo iskati prišleci. Nektera nevesta je hudomušna ter hoče podražiti snubce, zategadel se skrije takó, da je nikakor ne mogó najti. Možje pa se razsrdé in opomnijo, da ne bodo več iskali, temveč da odidejo k sosedu, saj ima tudi pridno hčer. Nevesta se prestraši in oglasi: „Možjé, tu sem tu!“³

Snubci nevesto primejo, peljó za mizo in posadé k ženinu. Oče in možje se jamejo razgovarjati in pogajati o uzajemnem venu, in ko je to določeno, dá ženin nevesti tolar, nevesta pa ženinu robec — to je zastava. Naposled se jame vse gibati po hiši. Prikažejo se lonci izpod klopij okrog velike peči ter začno kuhati meso in kar je drugega dobrega, gostje pa se veselé z domačimi vřed, jedó, pijó, popevajo, vriskajo . . . Tako snubijo, ki snubé še po starem običaju.

Najnovejši čas pa, žalibože, ne snubé več tako modro in priprosto! Vse je rajši v nekaki zapravljivi bliščobi, vse prenapeto. Mladi Kočevár, mladi košar je zadolžen, pa mora biti, ko snubi, v dragi obleki, odičen z dragoceno žeparico, rok okovanih z dragimi prstani in sicer obogačen, da se še bolj zadolži s svojo ženitvijo, vzlasti z mnogodnev-nim svatovanjem, ki je nekdaž le malo časa trajalo. Take objestne ženitve hudo zatirajo uboge Kočevarje dandanes. —

Pred poroko pridejo ženinovi svatje pod nevestino streho in seboj pripeljejo godce, ki pridno citrajo in igrajo na velike in male gosli. Na nevestinem domu, kolikor morejo, gosté svate, zelja in prosene kaše Bog varuj, da ne bi dobili na mizo.

Ko odhajajo v cerkev, plače jako nevesta in se brani, kakor da bi še rada ostala domá in deklíčevala, naposled pa se vendar le udá vsa

¹ Hoj, Mingl, hörst du, vois di mander velt?

² I hör jo, ofr i žog a ho, inžer Minkle ist noh eu jung, ih hon irs son gezoit, si žol noh a jorle vorten, biš si elter vert zain, — ofr si žoget, si ist et mer eu jung, — foter, thu, vie da vilst, s dirndle tet žisten kein gut et mer.

³ Mander, do bin i do!

objokana. Pri odhodu je vse resno, nevestina mati in oče sta sama rosnih očij in nekako žalostna. Ženin strmi in se boji, da bi se nevesta ne skujala, kar se včasih pripeti. Dever (Brautführer) prejme od nevestine matere poln sveženj na kose narezanega kruha. Ta kruh razmečejo na potu mladim in starim spremnikom, ki se hlastno pulijo za-nj, včasih celo stopó.

Nekdaj je ženin imel na glavi klobuk z velikimi kraji, na telu pa rokavač iz belega surovega sukna (loden) in platnene hlače. Ogrinjali so se s plaščem, ki je o takih prilikah romal od ženina do ženina. Ker so ga obilo rabili, zato je bil skoro brez vsakojake barve — in nekov hudomušen godec je o neki ženitvi vpričo vseh svatov opomnil in pošalil se, da bode treba plašč obesiti v dimnik h klobasam, da bode vsaj črn.

Nvesta je imela tudi črno ženitovanjsko jopico na sebi, in tudi ta jopica je romala od neveste do neveste. Sicer ima glavo s krono iz cvetek odičeno in trakovi jej raz glavo visé po plečih.

Po poroki odidejo na nevestin dom, kjer jedó kruh, pijó vino. Ženinu in nevesti so nekdanj za mizo odločili prostor; na tem prostoru sta morala ves božji dan molcé sedeti, svatje pa so vsak na svoj dom odšli iskat kruha in mesa in drugih jestvin, a spremljali so jih godci s svojo godbo. Ko so bili zopet vsi zbrani pod nevestino streho, začeli so se gostiti, pod mizo pa so jih vaški otroci ščipali, šegotali in opominjali, naj se spominjajo i njih, ne le samih sebe.

Ta običaj se je ohranil do današnjega dne, le to je drugače, da ženin in nevesta ne mrlita več za mizo ves dan vsak na svojem prostoru, temveč da se razgovarjata in kratkočasita sama kje na strani, kjer jima je drago in kjer ju nihče ne moti.

Predno nevestin oče nevesto izpusti iz svoje hiše, morajo svatje z nevesto vred zaplesati in plešó ter pričajo, da nevesta ni hroma, niti sicer bolna, temveč da je zdrava, čvrsta. Po vsem tem svatovanju se poslové in odidejo na ženinov dom, kjer dalje ženitujejo, dostikrat po celih osem dnej, da res ni ne konca ne kraja. Tako abotno dolgotrajno svatovanje pokvari marsikoga, tako da potlej dolgo časa čuti svoj pir.

K o v a č.

Národna pripovedka dolenjska. — Zapisal v Škocijanu pri Dobravi † Leop. Gorenjec-Podgoričan.

Neka mati je imela sina, ki je bil jako šibek, ali vendar strašno močan. Ko je bil že dosti star, dala ga je, da se je učil črevljarstva. Pa nastavnik (mojster) ga ni mogel imeti na uku; nikoli mu ni bilo

drete dosti, — vso je potrgal, celó črevlje je pokvaril včasi, šila, krivce, s kratka: vse, kar je vzel v roko, — vse je potrl in pokončal.

Moral je torej ostaviti črevljarstvo.

„Ti nisi za tako rokodelstvo,“ dejal mu je nastavnik, „hodi se rajši učiti kovaštva.“

Mladič je slušal in šel. Prišel je k nekemu kovaču. Poprosil ga je, da bi ga sprejel; rad bi se učil kovaštva.

Kovač pa se je začudil: „Sirota, kaj pa bi s teboj?! — ti nisi za moje delo — za kovača, kovač mora biti močan človek.“

A mladič je dalje prosil: „Le sprejmite me le, saj nisem slaboten tako, kakor se vam zdim, da sem; preverili se boste, da ne.“

„I, pa naj bode no, pa ostani, saj se lahko precej prepričam, ali imaš kaj moči ali ne.“ Po tej opomni je kovač vzel prav veliko kladivo v roko in dal ga mladiču, ki je takoj moral prijeti za delo. Nastavnik je svojemu novemu učencu rekel, naj mu pomaga tanjšati razbeljen železni drog. Ali mladič je bil še le prvič, drugič mahnil po drogu na nakovalu, a udrlo se je pol nakovala v zemljo. Mnogi kovačevi pomočniki so hodili okrog nakovala in poskušali, kako bi ga izruvali iz tal, pa ga niso mogli ni omajati, a mladič se ga je oklenil — in izdrl ga je kakor kakov kolec iz plota. Kovač je kar ostrmel, tako se je začudil: tako šibek in mlad človek, pa ima takovo moč. Dejal mu je: „Ti si pravi, le ostani pri meni, dokler se ne izučiš, pa še potlej bodeš ti meni dobra pomoč, takega kovača pa še nisem imel doslej.“

Mladič je ostal v njegovi kovačnici in se dobro izučil kovaštva.

Ta kovač je imel dvanajst pomagačev. A ker je izučeni mladeneč delal mu zá-se in za vseh dvanajst pomočnikov, izpustil jih je iz službe, njemu pa je obljubil na leto plačila toliko, kolikor ga je dajal vsem onim in kolikor je sam zaslužil.

Že več let je mladeneč delal pri tem kovaču, a nastavnik mu ni bil še nič plačal; zato ga je močno skrbelo, kako ga izplača, kedar bode treba. Ali vse je ugodnejše izteklo, nego je pričakoval.

Nekega dne opomni mladeneč svojemu nastavniku, da pojde po svetu, naj mu torej da sto goldinarjev za vso njegovo pomoč. Kovač se ne brani, vesel mu odšteje sto goldinarjev. Pomočnik ga še poprosi, da bi mu dal železno palico, težko pet stotov, da mu bode na potu podpora. Kovač mu je rad tudi palico dal.

Pomočnik se poslovi od kovačeve hiše ter odide. Do večera pride do nekeve hoste. V tej lozi zagleda drvarja, podiral je drevje z nogo in pulil ga kakor kako navadno korenje. Mladi kovač drvarja opomni: „Jaz sem tudi močan tako, kakor si ti; nujva, izpukniva vsak nekoliko dreves in ponesiva jih tvoji materi na dom, da bode imela drv za kurjavo.“

Res sta izdrla vsak dve drevesi, odnesla ju na drvarjev dom in odšla dalje. Prišla pa sta do nekega mlinarja, ki je mlinski kamen držal na kolcu in klepal ga.

Kovač drvarju opomni: „Znaš kaj? — ta bi nama utegnil še na korist biti kdaj, trije močni bi pač kaj učinili,“ — in ogovori mlinarja: „Midva sva tudi močna tako, kakor si ti močan, hodi z nama!“

Mlinar se jima pridruži, ali žalibože, niso znali, kateri izmed njih bode prvi; zato pokaže kovač kamen in nasvetuje: „Kteri izmed nas bode ta-le kamen zagnal više, tisti bode prvak, ki se mu bosta morala uklanjati druga dva.“

Pa mlinar je kamen zagnal visoko, tako da ga ves dan ni bilo nazaj. Drugi zažene kamen drvar, a ni ga bilo nazaj dva dneva. Naposled ga zažene i kovač — in kamena ni bilo nazaj tri dni; torej je kovač bil prvi.

Šli so naprej vsi trije in prišli do nekega grada, ki je bil izdan ali zaklet. V tem gradu, naroči kovač, naj mlinar zaneti ogenj in obed skuha; kedar pa bode kuhano, naj pozvoni, in odšel je z drvarjem vred. Pa prišel je nekov berač in mlinarja poprosil, naj bi mu dal malo mesa, in dal mu ga je, a padlo mu je iz rok na tla. Berač zopet poprosi mlinarja, da bi mu pobral meso, in pobral mu ga je. Ali berač je v tem mlinarju skočil na hrbet in mu ga zlomil. Mlinar ni pozvonil, ko je bil kuhan obed.

Ko sta bila kovač in drvar prišla nazaj, pokara kovač mlinarja, zakaj ni pozvonil, mlinar pa je dejal, da mu je bilo slabo, da ni mogel pozvoniti.

Kovač naroči sedaj drvarju, naj kuha obed in kedar bode kuhan, naj pozvoni, pa odide. Ali drvarju se je pripetilo to, kar se je bilo popreje mlinarju dogodilo.

Ko je bil kovač zopet prišel nazaj, razsrdil se je ter dejal: „Vidva nista za nič, ostanem pa jaz tu, da bodem kahal!“ In res je ostal in kahal in železno palico je imel pri sebi, drvar in mlinar pa sta odšla. A zopet je prišel stari berač in poprosil ga malo mesa. Kovač mu ga dá, ali padlo mu je na tla. Berač ga poprosi, da bi mu pobral meso, a kovač mu ni hotel pobrati mesa, temveč mahnil ga je s palico, berač pa je zbežal v luknjo.

Kovač pozvoni, drvar in mlinar se vrmeta. Jako sta se mu čudila, ker je bil pozvonil. Kovač jima ukaže, naj začneta luknjo, ki je bil berač pobegnil v njo, kopati in naj izkopljeta veliko jamo. In izkopala sta toliko jamo, da ni imela ne konca ne kraja. Kovač reče, naj gre mlinar v to jamo, da ga bosta na vrvi spuščala vá-njo. Dal mu je zvonec in naročil, kedar mu bode hudo, naj pozvoni. Ko je bil mlinar prišel do srede jame, pozvonil je. Kovač ga popraša, kaj mu je bilo,

mlinar pa odgovori, da ga je bilo strah. Tudi z drvarjem je bilo tako. Naposled se kovač spusti v jamo — in ko se je bil pripeljal do srede, prešinila ga je neka groza, pa vendar ni pozvonil, temveč spustil se je do dna. Tu so bila velika vrata, kovač potrka prvič, drugič, a niso se odprla, tretjič pa je kar udaril po ključavnici in po vratih, da jih je razbil. Držala so v veliko zgradbo. V zgradbi je bil hudič, pri hudiču pa je bila zakleta kraljičina. Hudič kovača popraša: „Kaj hočeš?“ Kovač odgovori: „Kaj tebe to skrbi!“ Hudič reče: „Poskusiva se!“ Kovač pa ga je s palico udaril tako, da je bil ves omamljen. Otel je kraljičino, da ni bila več izdana. Hotel jo je po vrvi odpeljati na svet, ali vrvi ni bilo več nikjer. Kraljičina odpelje iz prve sobe otetnika v drugo sobo, iz druge v tretjo, in tu mu je dala prstan in opomnila, da jej bode ta prstan, če se kdaj snideta, priča, da je njo otel; po njem ga bode spoznala. Iz tretje sobe sta prišla v četrto; kraljičina izgine. V tej sobi je bival tisti berač. Kovač mu je ukazal, naj mu gre pokazat pot na zemljo, če ne, udaril ga bode, da ne bo nikoli več ljudij motil po svetu.

Berač mu nasvetuje, naj gre in si odreže šibico in kamor bode z njo udaril, povsodi se mu bode odprlo vse. Ali kovač ni hotel iti, temveč primoral je berača, da mu je sam urezal šibico in pot kazal. Berač se vrne, kovač pa pride do nekega morja, ki ni mogel črezenj. A prileti velik orel in vpraša kovača, kaj dela tu. Kovač mu pové, da je na potu na svet, pa ne more priti črez morje.

Orel mu reče, naj ga zasede, in kedar bode videl, da se spušča proti tlom, naj nareže prst in mu svoje krvi piti dá, in srečno bosta prišla črez morje zopet na svet.

Kovač je slušal in prišel srečno nazaj na zemljo. Šel je in prišel v neko mesto. V tem mestu je pri nekem zlatarju stopil v službo za delavca. V zlatarjevi službi je imel mnogo dragih prstanov, a najlepši in najdražji je bil prstan, ki mu ga je bila dala kraljičina. Prišla pa je nekega dne k njemu krasna devica in vprašala ga, ali bi prodal tisti lepi in dragi prstan. Pomočnik odgovori, da ne more in ne sme prodati ga, ker mu ga je dala krasna kraljičina, ki jo je bil otel nesrečne zakletosti.

„Tedad si ti tisti, ki si me otel!“ dejala je in vzela ga je s seboj v popreje izdani, a sedaj oteti grad; drvar in mlinar sta jima služila, onadva pa sta ženitovala in jaz sem na tej ženitvi plesal in radoval se. Jedel sem iz naprstnika, pil iz rešeta, da še imam zdaj moker jezik.

Česki Trut pa slovenski Trôt.

Večini čitateljev našega lista je gotovo znano, da se je lansko jesen vnovič vnel boj o pristnosti nekterih staročeských spomenikov, ki še zdaj traja in ga menda tudi ne bode kmalu konec. O ugodnejši priliki utegnem izpregovoriti obširnejše o posamnostih tega znanstvenega boja, ki mi do zdaj še ni omajal preverjenja, da Rokopis Kraljedvorski in Zelenogorski nista proizvod devetnajstega stoletja, kakor sodijo nasprotniki teh spomenikov. Naslednje vrstice naj bi bile skromen donesek za pristnost Rokopisa Zelenogorskega (RZ.).

RZ. pripoveduje v verzih 30 do 36 o Ljubuši tó-le:

Káže kněžna vypraviti posly,
po Svatoslav ot Liubicě bílé,
idě-že sú důbraviny uné,
po Liútobor s Dobroslavska Chlemcia,
idě-že Orliciu Labě pije,
po Ratibor ot gor Krekonoši,
idě-že Trut pogubi saň liútú.¹

V naščini to slove:

Reče knežnja razposlati posle:
K Svetoslavu od Ljubice béle,
Tamo, kjer so dobrovine mlade,
K Ljutoborju s Dobroslavskih holmov,
Tamo, Laba kjer Orlico pije,
K Ratiborju od gor Kerkenosov,
Kjer pogubil Trut je kačo hudo.²

Ko sta pred nekterimi leti dokazovala A. Vašek³ in A. V. Šembera⁴ nepristnost RZ., sklicaval se je le-tá tudi na razprto tu natisnena verzja, češ, pesnik je hotel z njima utrditi misel, da bajka o pozoju Trutnov-

¹ Jos. Jireček Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský, v Praze 1879 na str. 4.

² Rokopis Kraljedvorski. Iz staro-českega poslovenil Fr. Levstik, v Celovcu 1856 na str. 49.

³ Filologický důkaz, že Rukopis Kralodvorský a Zelenohorský, též Zlomek evang. sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky, v Brně 1879.

⁴ Libušin soud domnělá nejstarší památka řeči české jest podvržen též Zlomek evangelium sv. Jana, ve Vídni 1879.

skem sega v pogansko dobo ter da je mesto Trutnov, katero ima pozoja v grbu, dobilo ime po vitezu Trutu, Ljubušinem vrstniku. A mesto Trutnov nastalo je po Šemberi (gl. na str. 29, 30) stopram za kralja Přemysla Otokarja II. po Nemcih, v deželo poklicanih. Nemci so neki mestu nadeli ime „Trautenau“ t. j. „traut“ in „Au“ in od tod izhaja č. Trutnov, a ne prvo iz poslednjega. In to naj bi dokazovalo nepristnost RZ.? O Trutnovu v pesni ni niti sence, in vendar se Šembera suče zgoli okoli njega ter se Truta naravnoč ogiblje, dasi bi bilo samo o njem govoriti in razpravljati, a nikakor ne o stvari, ktera se v pesni niti ne nahaja. Res je, da sta celó P. J. Šafařík in Fr. Palacký ugibala, češ, Trutnov ima ime po Trutu¹, — ali kdo pameten bode pesen zaradi tega sumnil, ker so to mesto nekteri krivo razlagali? Prvi med njimi bil je Hanka sam (Krok I. 3, 60), o katerem pravijo, da je RZ. sestavil. Čudno, jako čudno, kajti ako bi to bilo res, ne bil bi mož niti samega sebe razumel.

Že pred mnogimi leti, ko sem prvič razlagal starejšo dobo slovstva slovanskega, omenjal sem pri tem spomeniku med drugim, da osebno ime Trut naravnoč spominja na Trôta, ohranivšega se v spominu našega národa. Kar sem o Trôtu vedel, nudile so mi bile „Novice“, ki sô svoje dni imele lepo navado, da je v njih predelili kdo kako znanstveno ali drugo misel sprožil, ktere so se kmalu drugi lotili in razpravljali o njej. Omenjam samo mirnih pogovorov o raznih besedah in izrazih, ki bi bili imeli priti v nemško-slovenski slovník. Tudi národno-slovstvene tvarine so isto tako prihajale v javnost, in l. 1858. ali v XVI. tečaju „Novic“ bili so poleg Rojenic tudi na vrsti Krsniki ali Kršniki po poročilih Dav. Trstenjaka, Kolomana Mulca in Fr. Pohorskega². Posebno zanimivi so podatki Fr. Pohorskega na 374. strani, a kar poroča v tretjem odstavku, mi je doslovno tu ponatisniti: „Kresnik je imel brata Trota. Z njim se je enkrat peljal na zlatih kolih na gostijo k babilonski kačji kraljici. Ko se en čas peljeta, začelo je hudo grmeti. Kačja kraljica pa ni Kresnika trpela, čeravno se mu je zmirom prilizovala. Pošlje tedaj kačo, ktera je kakor orel imela silne peroti. Naglo z megel zleti na njega in ga hoče zaklati. Ali Trot je s svojo zlato sekiro ji glavo odsekal. Kača z repom v oblake mahne in iz oblakov se izlije neizmerna ploha na zemljo, tako da sta se Kresnik in Trot skoro potopila. Ali zelenki so z bistrimi nogami dirjali kot blisk in so rešili svojega gospodarja iz povodnji.“

¹ Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache, Prag 1840 pag. 93.

² Vse to in marsikaj drugega o istem bajevnem predmetu je zdaj zbrano v krasni knjigi: Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev. Sestavil dr. Jos. Pajek, v Ljubljani 1884 na str. 77—82.

Po národni pripovedki odseka torej Trôt kačji kraljici s svojo zlato sekiro glavo, prav kakor v RZ. Trut ugonobi hudo kačo ali natančnejše ljutega pozoja. Ali je mogoče, da bi se oboje še točnejše ujemalo in ali ni ob enem naše poročilo močen ščit za česko v RZ.? Da bi bili mi posneli pričo o Trôtu po kakšnem českem poročilu, zdi se mi nemogoče; kajti v Čehih o Trutu národ razven imena sploh ničesa ne vé. Prav tako menda ne bode nihče vrtoglavlil, da bi bil prišel Trut českega spomenika med narod slovenski ali pa celó, da ga je utihotapil Fr. Pohorski iz Levstikovega previda tega spomenika v pripoved o Kršniku. V naši priči govori se o babilonski kačji kraljici. Stvar nehoté spominja na znano srednjedobno povest o Babilonskem carstvu, ali govoriti o tem predmetu ne bi bilo tú na pravem mestu, kakor se tudi vprašanja niti ne dotaknem, kakšna bajevna bitja so Krsniki ali Kršniki. Pač pa mi je o Trôtu dostaviti, da ga je lahko tolmačiti domače, in tedaj ni zopet precej misliti, da je od kod izposojen. Podstava mu je staroslov. *trāt- v glagolu *trātiti trāštā ferire, percutere, trāt phalanx, custodia, poljs. trącić, trącać, česk. troutiti, trutiti ferire, zatrutiti trucidare. Slov. Trôt, staroslov. *Trātъ, č. Trut torej pomenja bijca, borca, nasilnika, sovraga in je imenu prav primerno, da odseka Trot kačji kraljici z zlato sekiro glavo ter da Trut umori ljutega pozoja. Nekteri so mislili na glagol staroslov. truti trujā in trovā, potruti absumere, natruti nutrire itd., ali temu nasprotuje stvar sama ob sebi in vzlasti tudi to, da bi se po tej izpeljavi moralo tudi slovensko imé glasiti Trut, a ne Trôt, kakor se glasi. Da zvoní naše imé Trôt in ne Trut, je ob enem tudi najboljši dokaz, da nam imé ni prišlo iz Česke. Z jezikoslovnega stališča ni dvojiti, da spada beseda h glagolu staroslov. *trātiti in da to tudi pomeni ugaja, ne bode menda lahko ugovarjati. Glavna stvar pak je, da ima česki Trut in z njim tudi RZ. v našem Trôtu, kakor sodim, prav močno podporo.

Dr. G. Krek.

Hrvatsko naravoslovno društvo v Zagrebu.

Y narodnem duhu in v narodnem svojem jeziku gojiti znanstvo je dolžnost vsakega naroda, ki želi, da se smatra resnim tekmovalcem na polju občnega kulturnega napredka. Za takošno narodno delovanje treba je duševnih in gmotnih pomočkov, treba je glavnih središč, v kojih

se združujejo na daleč preprežene niti posameznih del v skupni smoter. Naravni taki središči sta vseučilišče in akademija znanostij; toda akademija in vseučilišče ne zadostujeta, njiju okvir je pretesen, da bi obsežal vse sile, ki so pozvane lotiti se dela. Osobito mali narod mora primakniti sleherni silo v skupno delovanje, da predaleč ne zaostane nasproti izobilju delavcev velikih napredujočih narodov. Vsakdo, živeč oddaljen od onih duševnih središč, prepriča se hitro, da se prelahko izgubi marsiktera cenljiva duševna moč, ki jo je osoda osamila, posadivši jo v kraj brez znanstvenih pomočkov in brez vzpodbude v isto mer težečih tovarišev. Takim silam pripomore društvo somišljenikov, probujajoče svoje člane po skupščinah, predavanjih, izveštjih itd. ter ponujajoče jim pomočke, kojih si posameznec ne more priskrbeti.

Takošna premišljevanja so bila povod osnovanju raznovrstnih znanstvenih društev in zavodov, kakor jih imajo vsi večji narodi in to ne samo za znanstveno raziskavanje v obče, temveč vsaka panoga človeškega znanja šteje včasih po več društev. Čim ožje si omejuje ista svoj delokrog, čim dalje sega delitev njihovega delovanja, tem globlje se morejo utopiti v svoje delo.

Tudi naši bratje Hrvati, stopivši v vrsto kulturnih pionirjev, čutili so potrebo združiti se v odločeno delovanje, in najnovejši plod tega spoznanja je „Naravoslovno društvo v Zagrebu“ ali „Societas historico-naturalis croatica Zagrebiae“. Ta vest bode razveselila sigurno vsakega domoljubnega Slovenca, in iz vsega srca častitamo našim najbližjim bratom na novem napredku, na društvu, kteremu je namenjeno vsekako častno in važno mesto v kolu hrvatskih kulturnih zavodov. Toda ne zadovoljujmo se z zgolj platoniškimi simpatijami, temveč pokažimo, da smo Jugoslovani sinovi iste matere!

Napominano društvo je tudi za nas prevelike važnosti. Za izsledovanje naše domovine v prirodoslovnem oziru še nismo doslej storili nič, pa tudi v prihodnje ne kaže, da bi se to obrnilo na bolje, kajti nedostaje nam v to svrhu gmotnih in duševnih sil. Če si tedaj nočemo brez konca pri tujcih izposojevati znanosti o svoji domovini, pomagajmo graditi skupno poslopje jugoslovanske prirodoslovne znanosti!

Društvu, kojega zanimanje se razteza na vse prirodoslovne stroke, namreč na antropologijo, zoologijo, botaniko, paleontologijo, geologijo, mineralogijo, fizično geografijo, meteorologijo, fiziko in kemijo, je svrha: a) napredovanje naravoslovnih znanostij v obče in proučevanje na posebe prirodnih odnošajev po Dalmaciji, Hrvatski in Slavoniji, ozirajóč se tudi na ves slovanski jug; b) širjenje in popularizovanje naravoslovnih znanostij v hrvatskem narodu. Da doseže društvo svojo svrho, ima: a) izdavat *„Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga društva“* in po možnosti i drugih znanstvenih del; b) držati javna popularna predavanja;

c) podvzemati znanstvene izlete; d) kedar bode mogoče, obdržavati skupščine izven Zagreba.

Gledé članov povzamemo iz pravil té-le točke: Društvo sestoji iz častnih, utemeljiteljnih in redovitih članov; redovitim članom more vsak postati, ki se zanima za naravoslovno znanje, če ga dvojica članov ravnateljstvu predloži. Isti plačajo jeden gld. vpisnine in šest gld. letnega prinosa ter dobivajo brezplačno društveno diplomo in glasnik; druge eventualne publikacije pa po določilu ravnateljstva.

„Glasnik“ društva, ki izhaja vsakega drugega meseca, ima po pravilih zadržavati popis članov, izpise iz zapisnika in znanstvene razprave; popularna predavanja se ne bodo tiskala v Glasniku. Znanstvene razprave morajo biti sestavljene hrvatski, a izjemno tudi latinski, ruski, angleški, nemški, francoski in italijanski.

Iz tukaj posnetih glavnih točk pravil naravoslovnega društva poučé se lahko naši strokovnjaki o smotrih tega društva in o načinu, kako misli isto svoje svrhe dosežati. Nadejati se je, da bodo pristopili v obilnem številu novemu društvu ter stopili tako v dotiko z našimi naravnimi tovariši na polju znanstvenega delovanja.

Glasnika je prišel na dan jeden zvezek, obsegajóč št. 1—3; vsebina mu je tá-le: „O postanku hrvatskoga naravoslovnoga društva“ — S. Brusina; „Čovjek i prirodna znanost“ — Oton Kućera; „Lov u Fruškoj Gori“ — kraljevič Rudolfo; „Uspjesi pokusa sa aklimatizacijom bilja na Rieci“ — nadvojvoda Josip; „Upliv vanredno stroge zime na Rieci“ — nadvojvoda Josip; „Phallus imperialis“, — Stephan Schulzer von Muggenburg; „Palaeoichthyologische Beiträge“ — dr. Drag. Gorjanović-Kramberger; „Bibliografija“ in „Razne vesti“.

V uvodnem članku objavlja urednik Glasniku, S. Brusina, zgodovino o postanku naravoslovnega društva. Misel, osnovati hrvatsko naravoslovno društvo ni nova, temveč že l. 1867. bavil se je Brusina, ki si je stekel sploh največje zasluge o oživotvorjenju društva, s tem predmetom ter je od tistega časa opetovalno delal poskuse, svojo misel izvesti. Prvi poskus, osnovati „Jugoslovansko prirodoslovno društvo“ (žal, da sta se sedaj, ko je misel postala meso, podlaga in delokrog društvu nekoliko ožje omejila), datuje od leta 1869. Ta in sledeči poskusi izpodleteli so večidel ob nedostatku gnotne podpore, dokler se ni posrečilo žilavi vztrajnosti S. Brusine odstraniti vse napotke, tako da je imel proti koncu petdesetletnice književnega in narodnega preporoda hrvatskega zadostilo, sklicati prvo glavno skupščino novorojenega društva.

Gledé uporabe tujih jezikov v Glasniku veljajo po urednikovem poročilu tá-le načela: Tuji jeziki rabijo a) za strogo specijalne razprave, za koje je vrlo malo ali ni prav nobenega strokovnjaka hrvatskega izven

pisatelja, tako da nima čitatelja, dočim so takove razprave večje vrednosti za vnanji učeni svet; b) tuji jeziki služijo, da se upoznajo tuji strokovnjaki z deli matematično-prirodoslovnega razreda jugoslovanske akademije, šolskih programov itd.

Duhovito pisana razprava „Čovjek i prirodna znanost“ označuje jako umestno kot uvod k delovanju naravoslovnega društva polje prirodne znanosti. „..... dužnost nam je, da joj (prirodnoj znanosti) bolje u oči pogledamo, tko je i odkuda je, koje su joj najglavnije pobjede, što će i što može učiniti, a što ne će i ne može.“

Nagon uzročnosti bil je prvo izhodišče vsemu raziskavanju v prirodi; pridružila se mu je kot druga delujoča moč potreba, porabiti prirodno spoznanje v tehniške svrhe. No ker je polje prirodnega raziskavanja ogromno in predmeti raznolični, razdelila se je prirodna znanost v mnogo odrastkov (antropologija, zoologija itd.); ali kakor isto korenje celo steblo hrani, tako je vsa prirodna znanost en život. Danes lepo in krepko drevo prirodne znanosti razvilo se je stoprav zadnjih dve sto let; personifikovanje prirodnih sil za Homerjeve dobe in spekulacija starih klasičnih narodov ter prva doba krščanstva, „trošeč sve svoje umne sile na razpravljanje vrhonaravnih pitanja“, niso ugajale izsledovanju prirode. Zategadel je ostala prirodna znanost temna noč, samo Arabi so se za kratek čas pokazali kakor meteor v temni noči. Stoprav humanizem in popolnoma razvita in v narodih oživljena ideja krščanstva probudila je prirodne znanosti na novo življenje. Galilei in Newton sta v prirodnoznanstvo uvela induktivno metodo. Tú se je očitó pokazalo, da imamo vse, kar znamo o prirodi, izvajati na neposrednje opazovanje s pomočjo naših čutil: kar nam ova pokažejo, to je istina. Spekulacija nasproti ni mogla najti nijedne istine, ni najjednostavnejše. Vzdignivši se nad obzor razvijala se je brzim korakom moderna prirodna znanost. Današnja generacija uživa že obilno plodove novega nauka. Du Bois-Reymond opisuje jih takó-le: „Iz bitja, ki jedva orodje rabi, postal je človek na krilih ovih obretov razumno bitje, koje s paro potuje, z električno piše in s solničnim trakom slika. Pretvarjajoč solčno svetlobo, nakopičeno v črnem diamantu, zopet v delo, postal je milijonkrat jači. Sedem čudes starega veka, gradnje rimske, jedva da se vidijo kraj vsakdanjih gradenj našega pokolenja. Krog planetov postal mu je preozek. Težko da mu višine in globine njihove še krijejo kako tajnost. Kamor človeku ni sojeno, da pride s telesom, tja ga vodi duh s čarobnim ključem računa. V najtemnejši noči, po najburnejšem morju plava mu ladija najkračjim pôtom, modro se uklanja smrtonosnemu kolobarju Tyfonovemu. Kar mu je čarodejna palica jedva zrcalila, to mu daje geologija. Drage volje mu izvrta vodo, sol, premog, kameno olje. Še raste število kovin in kemija še ne pozna kamna modrinjskega; jutri ga

nemara že ima. Sedaj tekmuje z organsko naravo v stvarjanju koristnega in ugodnega. Iz črnih smrdljivih odpadkov pri fabrikaciji plina izvlači boje, pred kojimi ne obstojé krasote tropskega perja. Otrovnik vidi besen, da mu je zločin odkrit. Smrtonosni duhovi: kuga, skorbut so varno priklenjeni. Listerov povoj brani trosju, smrtonosnim praškom, ki v solncu lesketajo, da ne pridejo vojniku do rane. Kloral razstira krila Morfejeva nad najbolj izmučeno dušo, in kloroform prekosi, ako hočete, biblijsko kletev žene. In tako se je izpolnila beseda proroškega Bacona: znanje je moč.⁴

Ni tukaj prostora, slediti na dalje prezanimivi razpravi; v slédečem podaje pisatelj najznamenitejše rezultate prirodoznanskih znanostij in poglobitve probleme, s kojimi se imajo v prihodnje baviti. Korifeje znanosti, kakor Darwin, Schwann in Schleiden, Baer, Cuvier, Lyell, Galilei, Kopernik, Newton, Lavoisier, Berzelius itd. stopijo pred dušo čitateljevo in z njimi poglobitve etape v razvitku znanostij. Glavni rezultat sedanje znanosti pa je mehanično shvačenje prirodnih pojavov. „Kamor koli obrnemo oko po tej široki, po tej krasni naravi, povsod nahajamo gibanje. Vsi pojavi neorganskega in organskega sveta zvajajo se konečno na gibanje; zató dobivajo temeljni zakoni gibanja univerzalno vrednost. Zakon o trajnosti sile, koji nam kaže, da se kakor nematerija ne dá iz ničesa stvariti, ali isto tako ne uničiti, da je dakle trajna, da ves vsemir ima neko stanovito svoto sile, koja se ničim ne dá ni umanjšati ni pomnožiti; zakon na dalje, da se prirodne sile morejo pretvarjati jedna v drugo, a da se pri tem najmanj ne dobiva niti ne izgubi, in nakonec zakon o jedinstvu prirodnih sil, koji nam kaže, da so vse sile v naravi jedna in ista sila, namreč gibanje mase — to so stalni temelji mehaničnega pojimanja prirode.“ Označivši v velikih potezih preteklost in sedanjost prirodnih znanostij, obrne napósled pisatelj svoj pogled v prihodnost, kažoč meje človeškega duha. Kaj je materija in kako je ista sestavljena, vprašanje o bitju prirodnih sil in dr., to so vprašanja, kojih človeški um nikdar rešil ne bo.

Slédeči trije spisi so pravi uresi Glasnika že zaradi sijajnih imen pisateljev. Obče znano je, da je prejasni prestolonaslednik cesarja vič Rudolf izreden prijatelj prirode in prirodoznanstva ter da se rad bavi s prirodoznanskim pisateljstvom. „Lov u Fruškoj Gori“ je prevod po izvirniku, izdanem v časopisu „Magyar Salon“, ter opisuje „krasne šume i brdine Fruške Gore“ in bogato plemenito zverjad, zanimajočo ne samo lovca, ampak tudi prirodoslovca. Pa tudi naroda ne prezre večše oko visokega opazovatelja ter se raduje nad „žilavimi mužkarci in ženami, velikim in zajedno lepim tipom ljudi“ in nad „slikovito jugoslovansko nošnjo“. — „Uspjesi pokusa sa aklimatizacijom bilja na Rieci“ in „Upliv vanredno stroge zime na Rieci“ sta prevoda po izvirnikih, izdanih v

magjarskih botaničnih novinah; spisana sta oba od nadvojvoda Josipa. V prvem popisuje prejasni nadvojvoda, kako je stvaril z velikim trdom in z velikimi stroški iz gole pečevine v Reki diven vrt, „tako da nam je sad ovdje kod nas, kad na tom malenom komadiću zemlje tumaramo medju paomami, kao da smo se preselili u subtropski kakav raj!“ V pregledni tablici navedene so aklimatizovane rastline, koliko let so že aklimatizovane, njih domovina, isoterma in stopnja širine njihovega naravnega nahajališča ter kako visoko stopa nad površino morja. V drugem spisu navajajo se poškodovanja izredno stroge letošnje zime na rastlinah v vrtu na Reki in se izvaja sklep, da škoda ni večja, nego nekoliko osušenih listov in mladičev nekojih občutljivih rastlin, da je dakle podnebje rastlinam jako ugodno. — Poslednja spisa zanimata samo strokovnjake in zategadel sta nemški pisana.

Nadejam se, da se je čitatelj uveril, da se „Glasnik“ nima sramovati poleg katerega si bodi nemškega sličnega lista, in naše poročilo bode menda marsikterega slovenskega strokovnjaka vzpodbudilo, da pristopi vrlemu društvu.

H. Schreiner.

Drobnosti.

Zlatorog. Planinska pravljica. Spisal R. Baumbach. Z dovoljenjem pisateljevim in založnikovim preložil Anton Funtek. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. v. Kleinmayr & Bamberg. 1886. Str. 95 v mal. 8°. Velja krasno vezana 2 gl. — Rudolf Baumbach, rojen l. 1841 v Kranichfeldu na Thüringskem, proslavil se je prvič l. 1877, s krasno epsko pesnijo: „Zlatorog, eine slovenische Alpensage“, in sedaj je njegovo pesniško ime pri Nemcih na najboljšem glasu. Zlatorog, če tudi v nemščini pisan, ima za nas važen kulturni pomen. Pravljičji, ki živi po goreno-je-soški dolini, dal je pesnik vseskozi umeteljno obliko in je pri tem nemške čitatelje seznanil s slovenskimi bajselovnimi bitji. Iz tega proizvoda je posnel Nemeec izven avstrijskih mej nekaj lepih črtic o našem kulturnem življenju, in krasni opisi velikanskega planinskega sveta so pouzročili splošno občudovanje zemlje slovenske. Zlatorog se je tako prikupil, da je dve leti pozneje že drugo izdaje doživel; vzlasti pa se je širila njegova popularnost, ko ga je A. Thierfelder v Braniboru uglasbil. Živo nam je še v spominu, kako se je v Celovcu navdušeno sprejela pesen in kompozicija, ko jo je tukajsnje glasbeno društvo predstavljalo. Spoštljivo se je govorilo o slovenskem tradicionalnem slovstvu ter povzdigovali njega običaji. Zatorej sme naš narod hvaležen biti Baumbachu za njegov proizvod, in s tem, da nam je „Zlatoroga“ podal Anton Funtek v slovenskem prevodu, skazali smo pesniku zaslužen priznanje. Slovenska preloga dela vso čast nemškemu originalu, in mi lahko rečemo, da je naš mladi pesnik Zlatoroga prav dobro prevedel. Na mnogih mestih se čita pesen kakor original; včasih ti čitatelj popolnoma pozabi, da ima prevod pred seboj. S tem delom

je g. Funtek kaj lepo obogatil naše prevodno slovstvo ter izvrstno dokazal, kako gibčen in vsakemu ritmu primeren je naš jezik. Ta prevod je krasno opravil pl. Kleinmayr. Založnik kakor prevoditelj sta se vrlo potrudila, da slovenska izdaja pravljičice o Zlatorogu v ničem ne zaostaja za nemškim izvirnikom.

Občna zgodovina. Spisal in založil Janez Jesenko. Tretji del. Novi vek. (Drugi skrajšani in popravljeni matis). Cena 40 kr. V Ljubljani. Tisnila „Narodna Tiskarna“. 1886. Str. 92 v 8°. — G. prof. J. Jesenku se v obče priznava velika spretnost, praktično in premišljeno sestavljati šolske knjige. Na zgodovinskem in zemljepisnem polju je zgolj on preskerbel vse priročne knjige za našo mladež po srednjih šolah in s tem si je stekel velikih zaslug za naše šolstvo. Prof. Jesenko nima zle navade, enkrat uvedeno šolsko knjigo neizpremenjeno ponatiskavati, ampak on se pri vsaki novi izdaji potruži, vse pomanjkljave v knjigi odstraniti ter jo bolj kot mogoče po predpisanih učnih načrtih prirediti. Tako je tretji del njegove občne zgodovine za nižjo gimnazijo precej skrajšan in v tej obliki bode vrlo dobro ugajal zgodovinskemu pouku. Pisava je lahko umljiva, gradivo lepo in razločno razvrščeno. Želeli bi, da bi v sledečih izdajah g. pisatelj še podobe pridejal, kar bi ne stalo toliko, ker se take že po drugih nemških knjigah nahajajo; ali pium desiderium ostane pač naša želja še menda mnogo let, da bi dobili pridejane zemljepisne karte, ki bi pouk pospeševale ter razne zgodovinske dobe v sliki predstavljale.

Delavski prijatelj. Nauki, ki so delavcem v sedanji dobi posebno potrebni. Spisal France Podgornik. Novomesto. 1886. Tiskal in založil J. Krajec. Str. 52 v mal. 8°. Cena 20 novc. — V prosti obliki razkazuje pisatelj najprej, kako so doslej delavce učili in vodili, predočujoč nam razne može, ki so se poganjali za delavski stan in njegove težnje. V drugim oddelku se govori, po čem je delavcem v sedanjem času hrepeneti. Tu pride pisatelj do sklepa, da je vseh delavskih vrst dolžnost in naloga, da se skupaj potegujejo za večje pravice do združevanja, za lastne zastope in po teh za skupne interese. Knjižica se poganja za težnje delavcev in zaslučuje v teh krogih mnogo čitateljev. Gotovo ne bode i pri nas na škodo, ako se socijalna in delavska vprašanja javno po knjigi razpravljajo, samo da so nauki oprti na zdravo, dobro premišljeno podlago. V tem smislu je pričujoča knjižica vsega priporočila vredna.

Umetno ribarstvo. Spisal Ivan Franke. Ljubljana. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1886. Str. 50 v 8°. — Najvažnejši del ribarskega gospodarstva je ta, da ribe umetno množimo. Temu namenu služi pričujoča knjižica, ki je gotovo lep pripomoček za umetno ribjo vzgojo. Tu se govori o lastnosti vode in rib, razpravlja se umetno ribarstvo in sicer o njegovih pripravah in opravilih, napósled se uči, kako se dobiva zarod od rib poletne drsti, kako se ribe odreja do popolne rasti in kako se varujejo. Knjižica pa ne bode samo praktičnemu ribarju dobro služila, temveč utegne tudi jeziko- in naravoslovca zanimati zavoljo raznih domačih izrazov za ribja plemena. Trebalo pa bi knjižici pravilnejše in boljše slovenščine; tudi v poučnih spisih najde naj lep in gladek jezik svoje mesto!

Ljudska knjižnica je zopet narastla za štiri zvezke str. 249—514. V 5., 6. in v prvi polovici 7. snopiča prinaša nam H. Majar petindvajset kratkih povestice resnega in vselega zapopadka; potem pa sledi prevod povesti „Gozdovnik“, kterega je zopet oskrbel H. Majar, ter se nadaljuje v celem 8. zvezku. Snopič je cena le po šest novcev.

Kruh nebeški ali navod, pobožno moliti in častiti presveto Rešnje Telo s trojno maso in drugimi navadnimi molitvami. Na svitlo dal Janez Zupančič, župnik. Z dovoljenjem vis. čast. ljubljanskega škofijstva. Tretji zopet pomnoženi ali zlepšani matis. V Ljubljani, 1885. Založila družba sv. Vincencija. Dobiva se v Katoliški Bukvarni v Ljubljani. Str. 435. Velja 90 novc. v usnji vezana. — Kakor nam tretja

izdaja spričuje, priljubil se je ta molitvenik med našim ljudstvom. Zatorej pa bi bil č. g. pisatelj dobro storil, ko bi bil večjo pozornost na oblike in jezik sploh obračal. S tem da gledamo na čistoto in pravilnost jezika v molitvenikih, pripravljamo ob enem tudi pot pisni slovenščini v nižje sloje našega ljudstva. Naj se tedaj i v nabožnem slovstvu ta stran nikakor ne pušča v nemar!

Molitvenik za dečke. Zbral Franjo Maresič. Ljubljana, 1886. Založil in prodaje Ivan Bonač, knjigovez. Str. 222. Cena 30 n. — Ista knjige za deklice. — Svojstvo našega jezika zahteva, da se molitveniki za moški in ženski spol izdajajo, vzlasti pa za mladino, ki se nima slovnice svojega jezika v oblasti. Tej potrebi je ustregel č. g. Maresič, in mi omenjena molitvenika naši mladeži gorko priporočamo.

Okrožnica Njih svetosti papeža Leona XIII. o krščanski uravnavi držav. V Ljubljani. Tisk in založba „Katoliške Tiskarne“. 1885. Str. 32 v mal. 8°. — Veliko pozornost so vzbudile zlate besede o krščanski uravnavi držav, ki jih je izustil svojim vernikom sveti oče v Rimu dne 1. nov. lanskega leta. Povsod je bilo brati o znameniti tej papeževi okrožnici, ali redkokje si našel popolni tekst te poslanice. Dobro je tedaj učinila „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani, da je preskrbela priučujoči slovenski prevod; brez dvombe je z njim marsikomu ustregla.

Valentin Stanig (Stanič). V Kresu II. 1882, str. 598 smo omenjali, da je bil zaslužni goriški rodoljub Valentin Stanič smel hribolezec in priden nabiralec planinskega rastlinstva. To stran njegovega delovanja ceni tudi „Nemško in avstrijsko planinsko društvo“. L. 1881. prineslo je v svojem glasilu iz Staničeve zapuščine spis: „Meine Erfahrungen bei den Excursionen auf den hohen Göhl“ ter pridejalo o njem nekaj životopisnih črtic. Večje zanimanje pa zasluži spis iz Staničeve zapuščine, ki ga beremo v letniku 1885 istega glasila: „Zeitschrift des Deutschen und Oesterreichischen Alpenvereins“ na str. 418—430 pod naslovom: „Etwas über meine Reise auf den Triglav in Oberkrain, angefangen am 18. September 1808“. Rokopis se nahaja v kranjskem deželnem muzeju, od koder ga je spravil g. K. Deschmann na svetlo. Popis Staničevega potovanja na Triglav je zanimiv, in vsak, komur je turistike mar, čital ga bode z veseljem.

Sveta maša za mešani zbor s spremljavo orgel (ad lib.) postavil in prečastitemu gospodu gospodu Blažu Šokliču, župniku in knezoškofjskemu svetovalcu, v vsi ponižnosti poklonil Janez Carli, organist mestne farne cerkve v Škofjiloki. Op. 2. Cena 50 kr. 1885. Založil skladatelj. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. — Ta komad sme se imenovati dobra cerkvena glasba, ki je v prostem in lahkem slogu pisana. Niti od pevcev niti od organista ne zahteva posebno velike spretnosti, in zatorej se priporoča ta maša vzlasti za cerkve na deželi, kjer se navadno ne nahaja mnogo dobro izurjenih pevskih močij.

Vjesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu. Godina VI. Uredio ih Nikola Kolar. 22 litografske table i 3 fotografije. U Zagrebu 1885. Vlastništvo i naklada društva. Tisak Dioničke tiskare. — Šesto leto že izhajajo „Vjesti društva inženira i arhitekta u Zagrebu“. Priznavati se mora tedaj, da naši južni bratje i na tem polju prav krepko napredujejo. Slovenci že tudi imamo nekaj narodnih inženirjev, in zdi se nam, da ne bode odveč, ako jim te „Vjesti“ priporočamo, želée, naj se i oni pridružijo imenovanemu društvu.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

Izdaje, zalaga in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.